

Biblioteka
DOKUMENTA

4

Urednik

Jovo Bajić

Recenzent

Doc. dr Gordana Rokvić

Saradnici

Vidosav Đurđević

Ranko Preradović

Dragana Vinčić

Fotografije

Branislav Vlasenko

Milovan Antičić

Dragana Vinčić

Grafička oprema

Vedran Čičić

Lektor

Slobodanka Bajić

Milovan Antonić

STASALO NOVO ZADRUGARSTVO

Okrugli sto „Poljoprivredno zadrugarstvo
RS – kako dalje?“

Donji Agići, februar 2014.

SADRŽAJ

Doc. dr Gordana Rokvić ZADRUGE NA PRAVOM PUTU	9
--	---

ČETVRTI SAJAM POLJOPRIVREDNOG ZADRUGARSTVA REPUBLIKE SRPSKE 5-6.7.2013.

PROJEKAT "BAŠTA SLJEZOVE BOJE"	15
Nada Nešković Railić, direktor PZ „Agrojapra“: HVALA SVIMA KOJI UČESTVUJU NA OVOME SAJMU.....	19
Snježana Railić, načelnik opštine Novi Grad: DOKAZ DA ZADRUGARSTVO DONOSI PLODOVE	22
Prof. dr Stevo Mirjanić , ministar poljoprivrede RS: STVORENA KIČMA FINANSIJSKOG MODELA	24

OKRUGLI STO „POLJOPRIVREDNO ZADRUGARSTVO REPUBLIKE SRPSKE – KAKO DALJE?“

Uvodna izlaganja

Doc. dr Gordana Rokvić, Poljoprivredni fakultet Banjaluka: NOVO ZADRUGARSTVO U SJENCI STARE PRAKSE	29
Milovan AntoniĆ, savjetnik - volonter PZ „Agrojapra“: NEOPHODNA NAM JE ŠKOLA ZA UNAPREĐENJE ZADRUGARSTVA	40

Rajko Kulaga, predsjednik Zadružnog saveza Republike Srpske RIJEŠITI PITANJE ZADRUŽNE IMOVINE	45
--	-----------

Diskusije

Dragi Žujo, direktor Zadruga „Agroneretva“, Mostar: STVARATI ZADRUŽNU SVIJEST I DOBRE PROPISE.....	49
--	-----------

Nikola Mihajlović, predsjednik Zadružnog saveza Srbije: OPSTAJU SAMO ONI KOJI IMAJU SOPSTVENE PROIZVODE.....	51
--	-----------

Mirko Zgonjanin, predsjednik Skupštine opštine Novi Grad: DOBRE ZADRUGE SU USLOV DOBROG PRIVREĐIVANJA	53
---	-----------

Smail Širbegović, savjetnik Zadruga „Tarevci“, Modriča: BANKARSKA PRAKSA KOČI ZADRUGARSTVO	56
--	-----------

Mirko Pučar, direktor Zadruga „Ribnik“: POBOLJŠATI USLOVE KREDITIRANJA.....	59
---	-----------

Ranko Topić, potpredsjednik Privredne komore regije Banjaluka: USKLADITI DRŽAVNE I OPŠTINSKE PODSTICAJE	61
--	-----------

Snježana Đuričić, član-osnivač Slow Food Convivium „Potkozarje Podgrmeč“: ZDRAVA ISHRANA KAO POLITIČKI ZADATAK	63
---	-----------

Prof. dr Drago Todić, Prirodno-matematički fakultet Banjaluka: “AGROJAPRA” NUDI MODEL ZADRUGARSTVA	67
---	-----------

Zoran Kovačević, pomoćnik ministra poljoprivrede
šumarstva i vodoprivrede RS:
NEMAMO DOVOLJNO MLAĐIH SPOSOBNIH KADROVA .. 70

ZAKLJUČCI OKRUGLOG STOLA: POLJOPRIVREDNO
ZADRUGARSTVO – KAKO DALJE? 72

**SLIKOM I RIJEČJU: PRIZORI SA ČETVRTOG SAJMA
POLJOPRIVREDNOG ZADRUGARSTVA
REPUBLIKE SRPSKE 75**

ČLANCI MILOVANA ANTONIĆA OBJAVLJENI U REVJI „NAŠE SELO”

Inicijative: ĐAČKE ZADRUGE – OSNOVA ZA
RAZVIJANJE RADNIH NAVIKA I MORALNIH OSOBINA... 93

Seoski turizam u Republici Srpskoj tek je u začetku:
MALO SEOSKIH DOMAĆINSTAVA MOŽE PRIMITI GOSTE ... 97

Kakva iskušenja čekaju proizvođače mlijeka
posle ulaska Hrvatske u Evropsku uniju -
JOŠ NISU PRIPREMLJENI SPASONOSNI PROPISI 104

Ambijent u kome posluju zadruge u
Republici Srpskoj je nedovoljno ozbiljan:
NOVI MINISTAR MIRJANIĆ ULIVA NADU..... 107

Povodom predstojećeg Četvrtog sajma poljoprivrednog
zadrugarstva Republike Srpske u Donjim Agićima:
ODRŽATI DOSTIGNUTI NIVO SAJMA 111

Kako zapošljavati ljude i izlaziti iz krize:
PČELARENJEM DO NOVIH RADNIH MJESTA 115

“AGROJAPRA” U OČIMA JAVNOSTI

Vidosav Đurđević:

**ZADRUGARI “AGROJAPRE” ISPRATILI U PENZIJU
OSNIVAČA I DIREKTORA MILOVANA ANTONIĆA 121**

Pismo prof. Jovana Lekanića reviji “Naše selo”:

SVE PROZIVATI IMENOM..... 126

Zorka Sučević

PJESMA O VODENICI 127

Slavica Kolundžija, profesor razredne nastave u
OŠ “Vuk Karadžić” Novi Grad:

DOLINO JAPRE, VRAĆAMO TI SE DOGODINE 128

Dajana Balaban, novinar Radija Novi Grad,
Intervju sa Milovanom Antonićem, liderom
Slow food „Potkozarje Podgrmeč”:

NAŠA LOKALNA HRANA ZA GLOBALNU TRPEZU 133

Prof. dr Ramona Franić, Agronomski fakultet Zagreb:

DOPRINOS RAZVITKU ZADRUGARSKJE PRAKSE 139

Elena Albergo, kulturološki vodič italijanske
organizacije “Putovati Balkanom”

**OČI U OČI S BALKANOM: TAKO BLIZU, A TAKO
NEPOZNAT 145**

PZ „Agrojapra”

PREDSTAVLJENA ZDRAVA HRANA 153

Dragan Sladojević, Nezavisne novine

ZADRUGA OŽIVJELA POLJOPRIVREDU U PODGRMEČU.. 153

BILJEŠKA O AUTORU 157

ZADRUGE NA PRAVOM PUTU

Četvrta po redu knjiga autora Milovana Antonića svjedočanstvo je istrajnog napora ovog autora u razvoju poljoprivrednog zadrugarstva na ovim prostorima, napora da održi vjeru u zadrugarstvo onih koji pamte zlatno doba razvoja zadrugarstva, ali i da zainteresuje nove generacije za ulogu zadruga u razvoju sela i poljoprivrede, napora da istraži kako se zadruge mogu snaći u novim trendovima i razvojnim pravicima i da u tim svojim naporima animira predstavnike kako javnog tako i civilnog i poslovnog sektora da doprinose razvoju zadrugarstva.

Govori, mišljenja, reportaže, komentari, recenzije i drugi prilozi sažeti u ovom izdanju svjedoče takođe:

- da se na prostorima Republike Srpske aktivno diskutuje o ulozi zadrugarstva u razvoju sela i poljoprivrede;
- da je zadrugarstvo institucionalno organizovano i podržano kako na lokalnom tako i na nacionalnom nivou;
- da podrška zadrugarstvu nije samo deklarativna već suštinska i reformska ili kako je od strane jednog od direktora zadruga okarakterisano kao “poslednja šansa”;
- da se zadrugarstvo na ovim prostorima suočava sa nepovoljnim poslovnim ambijentom, pri čemu se zadrugama ne priznaje društvena i socijalna uloga (“zadruga je zajednica ljudi a ne kapitala”), već se one izjednačavaju sa privatnim sektorom kojem teško mogu ravnopravno konkurisati;
- da se zadrugama osporava korišćenje imovine koju su sticale, nasleđivale, dobijale na korišćenje, dograđivale;
- da su za većinu problema s kojima se suočavaju, nažalost, zadruge i same doprinijele pasivnim odnosom prema svojim članovima, imovini, proizvodnji... i
- da se dalji razvoj zadrugarstva ne može sagledavati bez uvažavanja opštih prijetnji okruženja u kojem se dešava

razvoj sela, kao što su pretnje demografskog pražnjenja i starenja, pretnje ekonomske krize i osiromašjenja društva u cjelini, pretnje globalizacije, otvorenog tržišta i nekonkurentnosti domaće proizvodnje i dr.

Ipak, ova knjiga nudi čitaocu i svjedočanstvo o pozitivnoj slici razvoja zadrugarstva, svjedočanstvo o novim/starim zadrugnim proizvodima, djelatnostima i čak konkretnim potezima koji se čine i koji se preporučuju u pravcu unapređenja stanja u zadrugarstvu.

U tom smislu ova knjiga predstavlja vrijedan doprinos stručnoj i popularnoj literaturi i može biti od koristi:

- *stručnoj javnosti jer daje pregled aktuelnih problema u sektoru poljoprivrednog zadrugarstva kroz viđenje različitih predstavnika, kao i aktivnosti koje se preduzimaju u pravcu razvoja poljoprivrede i poljoprivrednog zadrugarstva;*
- *široj javnosti jer daje uvid svakom pojedincu zainteresovanom za razvoj sela i poljoprivrede u bitan segment njihovog razvoja a to je segment zadrugarstva, oslikavajući njegov značaj, između ostalog i kroz prezentaciju zadrugnih proizvoda i djelatnosti;*
- *poljoprivrednim proizvođačima (zadrugarima) jer mogu steći bolje razumijevanje stanja u sektoru i svoje uloge u razvoju zadrugarstva;*
- *studentima jer mogu proširiti opšta saznanja o zadrugarstvu i ruralnom razvoju kroz praktične primjere i diskusije o aktuelnoj problematici;*
- *lokalnoj zajednici jer govori o ljepotama kraja i pozitivnim primjerima poslovne inicijative u oblasti poljoprivrede i turizma uglavnom predstavljene kroz primjer poljoprivredne zadruge "Agrojapra" i*
- *PZ "Agrojapra" kao svjedočanstvo značaja "Agrojapre" i njenih osnivača i prvog među njima, gospodina Milovana Antonića u razvoju ne samo vlastite zadruge već ra-*

*zvoju cijele zajednice i sektora kako na prostoru Donjih
Agića i Novog Grada, tako i na prostoru cijele Republike
Srpske.*

*U ime svega prethodno navedenog, svesrdno preporučujem
ovu knjigu svima onima kojima može biti od koristi.*

Doc. dr Gordana Rokvić,
Poljoprivredni fakultet
Univerziteta u Banjoj Luci

**ČETVRTI
SAJAM POLJOPRIVREDNOG
ZADRUGARSTVA REPUBLIKE SRPSKE
5-6.7.2013.**

PROJEKAT “BAŠTA SLJEZOVE BOJE”

Zelenilo podgrmečkih šumovitih brda, raskošne livade s raznobojnim cvijećem, njive zelene sa kukuruzom kao gora, polja zlatnožute pšenice, bistri potoci i nemirna planinska ljepotica rijeka Japra ponovo su početkom jula zablislali punim sjajem. I priroda i ljudi ove prekrasne doline budili su se da bi svojom raskošnom ljepotom i gostoprimstvom pravih domaćina dočekali brojne goste, izlagače i posjetioce Četvrtog sajma poljoprivrednog zadrugarstva Republike Srpske.

Eto, dočekasmo da sajam, kao jedinstvena smotra zadružnog i ruralnog stvaralaštva, preraste u tradiciju, kao i to da ga po prvi put otvori Ministar poljoprivrede, uvaženi profesor i autoritet u ovoj oblasti dr Stevo Mirjanić.

Prve subote u julu, kada se u cijelom svijetu obilježava Međunarodni dan zadruga, u Donjim Agićima održan je Četvrti sajam poljoprivrednog Zadrugarstva RS u organizaciji Zadružnog saveza RS i PZ „Agrojapra“, u suorganizaciji opštine Novi Grad, a pod pokroviteljstvom Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Vlade RS.

U prelijepom ambijentu zadružnog prostora „Agrojapre“, koji bi se mogao nazvati i seoskim trgom, koji miriše na domaći hljeb iz zadružne pekare „Vodenica“, uz žubor vode sa fontane i zvonkih glasova ženske vokalne etno-grupe, sa puno cvijeća i zelenila, na prelijepo uređenim sajamskim štandovima, naše najbolje zadruge iz RS i nekoliko individualnih proizvođača izložili su svoje proizvode koji su se mogli probati pa i kupiti izazvavši veliku pažnju posjetilaca i medija.

Pozdravljajući okupljene goste i izlagače, prof. dr Stevo Mirjanić, ministar poljoprivrede RS, između ostalog, je naglasio:

„Želim prvo da vas pozdravim i da odmah kažem da mi razvojem zadrugarstva u Republici Srpskoj ne možemo biti zadovoljni. Mnoštvo zadruga ne posluje po principima Međunarodnog zadružnog pokreta i po zadružnim principima. Mnoštvo zadruga ne doprinosi ni razvoju poljoprivrede ni sela, a to znači da ne daju doprinos ekonomiji koju poljoprivreda mora da da Republici Srpskoj.

Međutim, ipak kada se vratimo na sva ta pitanja koja se tiču zadrugarstva, imamo i svijetlih primjera, a svijetli primjeri su one zadruge koje su ovdje, koje izlažu jer su u stvari prepoznale potrebu i poljoprivrednih proizvođača i samih sela. Takvim potezom one doprinose razvoju poljoprivrede i sela. Dakle, jedan broj zadruga koje su danas ovdje prisutne sa onim čime se bave i na području na kojem djeluju predstavljaju u stvari naše uvjerenje da zadrugarstvo može iskoračiti daleko više u razvojnom smislu nego što je to sada slučaj. Mi činimo dosta napora da podstaknemo razvoj poljoprivrede, mnogo mjera je već doneseno, mnoge mjere tek slijede, ali ono što je najbitnije stvorili smo uslove da sistemom finansiranja potreba agrarnih subjekata podstaknemo razvoj pri-

marnih poljoprivrednih proizvođača prehrambene industrije i robnog prometa”.

Na sajmu su se predstavile zadruge: „Agrouna” i „Agrojapra” iz Novog Grada, VIP „Krajina” iz Laktaša, „Skugrićanka” iz Modriče, „Tarevci” iz Modriče, „Srebrenica” iz Srebrenice, „Balatunka” iz Bijeljine, „Obudovac” iz Šamca, „Matica” iz Banjaluke, „Livač” iz Banjaluke, „Agropodrinje” iz Zvornika, „Sitnica” iz Ribnika, „Zlatne kapi Potkozarja” iz Gradiške, „Insieme” iz Bratunca, „Jošavka” iz Jošavke, Udruženje pčelara iz Novog Grada, Slow Food Zajednica hrane „Potkozarje Podgrmeč” iz Prijedora, proizvođač cvijeća i rasada Miroslav Čulić iz Donjih Rakana, proizvođač povrća Draženka Jurić iz Donjih Agića, proizvođač kozijeg sira Siniša Goronja iz Donjih Agića, pčelar Rajko Radivojac iz Prijedora i kovač Mirko Gačić iz Novog Grada.

Učestvujući u diskusiji na okruglom stolu organizovanom prethodnog dana – 5. jula, u zadružnom domu ove zadruge na temu „Poljoprivredno zadrugarstvo Republike Srpske – kako dalje?” Zoran Kovačević, pomoćnik ministra poljoprivrede, između ostalog je rekao: „Ministarstvo poljoprivrede je stalno na usluzi zadrugama i zadrugarstvu ali moramo voditi računa da se pomogne samo onim zadrugama koje posluju na osnovnim principima zadrugarstva. Mi imamo jako dobrih zadruga koje su se razvijale i pored teških vremena kroz koje smo prošli, a taj razvoj prvenstveno vuče dobar menadžment tih zadruga i oni imaju našu snažnu podršku”. Predsjednik Zadružnog saveza Rajko Kulaga izrazio je zadovoljstvo dobrom organizacijom sajma rekavši da ovaj sajam uspješno promoviše vrijedne zadruge i zadružne proizvode kao i to da je sajam poslužio za razmjenu zadružnih iskustava, za razne poslovne susrete i druženje zadrugara.

Prilikom svečanog otvaranja, kao i tokom ove manifestacije, priređen je i prigodan kulturno-umjetnički program koji su izveli članovi SKUD „Mladen Stojanović” iz Prijedora. Članice ženske vokalne etno-grupe ovog društva posebno su oduševile posjetioce sajma prilikom prekrasnog pjevanja izvornih narodnih pjesama i tako osvojile publiku koja je uzvratila gromoglasnim aplauzima. U

sklopu ove manifestacije domaćini su za sve goste pripremili narodni ručak – podgrmečki paprikaš uz hljeb iz zadrudne pekare i razne domaće pite, a na štandu Slow Food Zajednica hrane „Potkozarje Podgrmeč” posjetioi sajma su počašćeni „Agrojaprinim” palačinkama od heljde sa medom, svježe pripremanim na štandu.

Domaćini sajma za učesnike okruglog stola, održanog prethodnog dana, organizovali su izlet u Hašane i tom prilikom posjetili su Spomen – školu „Branko Ćopić” i ostatke ratom porušene kuće ovog velikog književnika iz Podgrmeča. U spomen školi učesnike okruglog stola ugostio je načelnik opštine Krupa na Uni Gojko Kličković koji im je prezentovao projekat „Bašta sljezove boje”, kao i pripremane aktivnosti za formiranje nove poljoprivredne zadruge u Hašanima sa glavnim akcentom na širenju plantaža, ali i buduću preradu već nadaleko poznatog hašanskog kupusa.

U okviru ove sajamske manifestacije PZ „Agrojapra” organizovala je i turnir u malom fudbalu. Prvo mjesto i pobjednički pehar osvojila je ekipa iz sela Čele, drugo mjesto ekipa „Autoelektričar” iz Novog Grada, a treće fudbalski klub „Agrojapra” – Donji Agići.

Iako je posjećenost sajma ove godine bila veća od prethodnih, za očekivati je da zadrugari – poljoprivredni proizvođači, kao i ostali zainteresovani građani u narednim godinama posjećuju ovaj sajam u većem broju i da na taj način podrže domaću proizvodnju i zadrugarstvo koje treba da krene u dobrom pravcu, jer jedino zadruge i udruživanje u kriznim vremenima mogu da daju odgovor na mnoge nagomilane probleme sela i poljoprivrede, nezaposlenost i siromaštvo.

Autor

Nada Nešković Railić, direktor PZ „Agrojapra“

HVALA SVIMA KOJI UČESTVUJU NA OVOME SAJMU

Čast mi je i zadovoljstvo u ime organizatora sajma PZ „Agrojapra“ i Zadružnog saveza Republike Srpske, suorganizatora sajma Opštine Novi Grad, i pokrovitelja sajma Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Vlade Republike Srpske i u svoje ime, da pozdravim sve koji su došli da svojim prisustvom uveličaju ovu manifestaciju Četvrti sajam zadrugarstva Republike Srpske.

Ovom prilikom želim posebno da pozdravim naše uvažene goste: ministra poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede prof. dr Stevu Mirjanića kao i njegove saradnike u ministarstvu Zorana Kovačevića, Gordanu Rokvić i Drenu Đukić. Ovom prilikom želim da se zahvalim Ministarstvu poljoprivrede koje daje veliku podršku razvoju zadrugarstva RS a posebno na svesrdnoj podršci koju daju našoj zadruzi „Agrojapri“.

Srdačno pozdravljamo gospođu Snježanu Rajilić, načelnicu opštine Novi Grad kao i predstavnike opštine Novi Grad i načelnika opštine Krupa na Uni Gojka Kličkovića.

Pozdravljam i predstavnike Privredne komore Republike Srpske Ranka Topića, Dijanu Komosar i Jovanku Salatić, predstavnike zadružnih saveza Rajka Kulagu, predsjednika Zadružnog saveza RS, Slavka Dobrilovića potpredsjednika ZS BiH, i drage nam goste iz Zadružnog saveza Srbije Nikolu Mihajlovića, predsjednika Zadružnog saveza Srbije, kao i dr Miloša Nožinića, predstavni-ka Poljoprivrednog instituta RS.

Ovom prilikom želim pozdraviti i naše poslovne partnere, predstavnike veleprodajnih organizacija, direktora Boška Majkića iz Banjaluke, direktore firme Sretka Nikića i Kristinu Nikić, predstavnike firme „Mikropek“, Dragog Žuju, direktora „Agroneretve“ iz Mostara, kao i ostale naše poslovne partnere.

Pozdravljam Ranka Preradovića, književnika iz Banjaluke i predstavnike sedme sile i hvala vam što ste danas ovdje sa nama.

Najsrdajnije pozdravljam naše drage goste izlagače predstavnike poljoprivrednih zadruga „Agroune“ i „Agrojapre“ iz Novog Grada, VIP „Krajina“ iz Laktaša, „Skugrićanke“ iz Modriče, „Tarevci“ iz Modriče, „Srebrenice“ iz Srebrenice, „Balatunke“ iz Bijeljine, „Obudovca“ iz Šamca, „Matice“ iz Banjaluke, „Livača“ iz Banjaluke, „Agropodrinja“ iz Zvornika, „Sitnice“ iz Ribnika, „Zlatnih kapi“ Potkozarja iz Gradiške, „Insieme“ iz Bratunca, „Jošavke“ iz Jošavke, Udruženja pčelara iz Novog Grada, Udruženja Slow Food Convivium „Potkozarje Podgrmeč“ iz Prijedora, proizvođače cvijeća i rasada Miroslava Čulića, proizvođače povrća Draženku Jurić iz Donjih Agića, proizvođača kozijeg sira Sinišu Goronju iz Donjih Agića, kovača Mirka Gačića iz Novog Grada i naravno vas, posjetioce i naše zadrugare koji ste svojim prisustvom uveličali ovu manifestaciju.

Želim se zahvaliti svima koji su učestvovali u organizaciji sajma ili na bilo koji način pomogli održavanju ove manifestacije.

A sada dajem riječ Snježani Railić, načelniku opštine Novi Grad, koja je suorganizator ovog sajma, da u ime opštine pozdravi ovaj skup.

Pozivam Ministara poljoprivrede Vlade RS prof. dr Stevu Mirjanića da nam se obrati i svečano otvori Četvrti sajam zadrukarstva Republike Srpske.

Snježana Raičić, načelnik opštine Novi Grad

DOKAZ DA ZADRUGARSTVO DONOSI PLODOVE

Drugi sugrađani, poštovani gosti, gospodine ministre, poštovani gosti iz Srbije, gospodine Žujo, svi vi danas ovdje ste meni dragi gosti, vrlo često sve vas srećem na različitim mjestima i ono što nam je zajedničko, danas ovdje jeste pokušaj da se pokaže da zadrugarstvo može funkcionisati u Republici Srpskoj, a da je vrlo, vrlo uspješno ovdje u Agićima, odnosno u opštini Novi Grad. Ovo je produkt truda ljudi koji rade više entuzijazmom nego novčanim sredstvima, ali, naravno, ono što je važno oni imaju ideju vodilju koja ih vodi kroz sve ove godine. Naravno, ja sam ponosna što se to događa na području opštine Novi Grad i nadam se da ćemo uspjeti ovaj sajam zadržati ovdje u Agi-

ćima da ga neće preseliti negdje drugdje jer sam ćula da to moųe da se desi, nadam se da se to neće desiti. Svima vama danas ųelim ugodan boravak ovdje i da iz ovog druųjenja proisteknu neke nove ideje u zadrugarstvu i da ono punim svojim kapacitetom zaųivi na cijelom podrućju Republike Srpske.

Prof. dr Stevo Mirjanić, ministar poljoprivrede RS

STVORENA KIČMA FINANSIJSKOG MODELA

Želim prvo da vas pozdravim i da odmah kažem da mi razvojem zadrugarstva u Republici Srpskoj ne možemo biti zadovoljni. Mnoštvo zadruga ne posluje po principima Međunarodnog zadružnog pokreta i po zadružnim principima. Mnoštvo zadruga ne doprinosi ni razvoju poljoprivrede ni sela, a to znači da ne daju doprinos ekonomiji koju poljoprivreda mora da da Republici Srpskoj.

Međutim, ipak, kada se vratimo na sva ta pitanja koja se tiču zadrugarstva, imamo i svijetlih primjera, a svijetli primjeri su one zadruge koje su ovdje koje izlažu jer su u stvari prepoznale potrebu i poljoprivrednih proizvođača i samih sela. Takvim potezom oni doprinose i razvoju poljoprivrede i sela naravno. Dakle, jedan

broj zadruga koje su danas ovdje prisutne sa onim što čine u svojim zadrugama i na području na kojem djeluju predstavljaju u stvari naše uvjerenje da zadrugarstvo može iskoračiti daleko više u razvojnom smislu nego što je to sada slučaj.

Mi činimo dosta napora da podstaknemo razvoj poljoprivrede, mnogo mjera je već doneseno, mnoge mjere tek slijede, ali ono što je najbitnije stvorili smo sada uslove da sistemom finansiranja potreba agrarnih subjekata podstaknemo razvoj primarnih poljoprivrednih proizvođača prehrambene industrije i robnog prometa. I za to smo obezbijedili znatna sredstva koja su vrlo povoljna, gdje je kamatna stopa do 4 odsto godišnje, kako bismo na taj način oživljavali domaću proizvodnju. Tako bismo uticali da u reprodukcijom lancu povežemo subjekte koji će biti nešto što predstavlja snažni zamah u razvoju na osnovama onih resursa sa kojim Republika Srpska raspolaže. To su znatna sredstva, drugi dio sredstava takođe će služiti i služiti poljoprivrednim subjektima za refinansiranje nepovoljnih obaveza, gdje je kamatna stopa daleko povoljnija nego kod komercijalnih banaka, i gdje se obezbjeđuju dugoročnija sredstva za ulaganja u kapitalne namjere. Treći dio sredstava su sredstva subvencija, znači ove tri skupine sredstava, da ih tako nazovem uslovno, predstavljaju kičmu finansijskog modela na kome će da se zasniva finansiranje poljoprivrede u Republici Srpskoj. Sada započinjemo sa ovim modelom, njega treba unapređivati, treba ga razvijati i on mora da djeluje u dužem vremenskom periodu bez obzira na personalne promjene u odgovarajućim institucijama Republike Srpske. On treba da bude u stvari garant stvaranja povoljnih uslova privređivanja svim poljoprivrednim proizvođačima i drugim poljoprivrednim subjektima. Ja se nadam da ćemo u tome uspjeti, ali nećemo uspjeti ako značajnije ne razvijemo zadrugarstvo. Zadrugarstvo se mora prepoznati u sasvim drugom obliku, zadrugarstvo mora tragati za inicijativama, nema šablona iako mi spominjemo zadružne principe, ali šablona nema. Svaka inicijativa mora biti posebno prepoznata i primijenjena na uslove u okruženju u kojem zadruga djeluje. Neke zadruge moraju ispočetka započeti svoju aktivnost, a vrijeme je

prošlo. Taj početak odnosi se, prije svega, na to što bi te zadruge morale da inventarišu šta imaju na svom području, i da počnu strpljivo da rade sa poljoprivrednim proizvođačima, sa zadrugarima, da imaju što veći broj zadrugara. One zadruge koje nemaju zadrugare, nemaju proizvođače, to nisu zadruge. Mi ćemo podržavati sve one zadruge koje rade u ovom smislu, privređuju i razvijaju se, dakle, posluju na zadružnim principima. Sve one druge zadruge koje ne posluju prema zadružnim principima ili na osnovu zadružnih principa moraće se preregistrovati i raditi ono što im tržište dozvoljava, ali ne mogu ulaziti u skupinu zadružnog pokreta.

Na kraju hoću sve da vas pozdravim, da vam zaželim mnogo uspjeha u radu i životu, dozvolite da Četvrti sajam poljoprivrednog zadrugarstva Republike Srpske proglasim otvorenim.

**OKRUGLI STO
„POLJOPRIVREDNO ZADRUGARSTVO
REPUBLIKE SRPSKE – KAKO DALJE?“**

Uvodna izlaganja

Doc. dr. Gordana Rokvić,
Poljoprivredni fakultet Banjaluka

NOVO ZADRUGARSTVO U SJENCI STARE PRAKSE

Razvoj sektora zadrugarstva je jedan od najvažnijih zadataka Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede. Svakodnevno se radi na rješavanju pitanja koja su bitna za oživljavanje zadružnog sektora, jer smo u potpunosti svjesni zadružnog djelovanja ili, bolje rečeno, zastoja u njegovom djelovanju. Danas ćemo se više posvetiti onim osnovnim vrijednostima i principima na kojima se zasniva zadrugarstvo, to jest da se pozovemo na te vrijednosti i shvatimo koji je značaj u razvoju sektora zadrugarstva, u njegovom pozicioniranju u odnosu na druge privredne sektore, u odnosu na kompanije, preduzeća i u odnosu na udruženja koja se, takođe, danas prozivaju da konkurišu zadrug

garstvu. Tražeći odgovor u zadružnim vrijednostima i zadružnim principima, vidjećete da postoji realna opravdanost zašto Vlada RS i danas želi da posveti pažnju sektoru zadrugarstva, zašto Vlada RS još uvijek vjeruje u zadrugarstvo na ovim prostorima, iako nam statistički, a i svi drugi, pokazatelji govore da zadrugarstvo ne učestvuje u razvoju sektora poljoprivrede, bar ne dovoljno, ili bar ne onoliko koliko je učestvovalo u prethodnim razvojnim periodima. Međutim, da postoji osnov za razvoj sektora zadrugarstva, pokazuju nam dešavanja koja se odvijaju ne samo na ovim prostorima. U eri svjetske ekonomske krize u najrazvijenijim zemljama svijeta, ljudi su počeli da se vraćaju zadrugarstvu i to, naravno, nije bez razloga. Danas svjetski zadružni pokret broji preko 250 hiljada zadruga, samo u Evropi preko 600 miliona ljudi su članovi zadruga, a u EU postoji 45 hiljada samo poljoprivrednih zadruga, sa 10 miliona članova. U najrazvijenijim zemljama EU zadruge učestvuju u tržištu poljoprivrednih proizvoda sa preko 70 odsto, a u pojedinim sektorima kao što je sektor mlijeka i mesa, nabavka repromaterijala i dr. učesće zadruga na tržištu je još i veće. Prema tome, ako je dokaz da u privredno najrazvijenijim zemljama zadruge imaju svoje mjesto u strukturi privrednog i tržišnog lanca i u organizaciji poljoprivredne proizvodnje i da su nezaobilzni faktor i činilac razvoja poljoprivrede takvih zemalja, koje su visoko industrijalizovane i gdje je privatni kapital i te kako na snazi i vrlo organizovan, zašto onda mi ne bismo vjerovali da sektor zadrugarstva i ovdje može biti ako ne nosilac razvoja, onda sigurno barem nezaobilazni faktor u razvoju poljoprivredne proizvodnje. U tom smislu želim da se pozovemo na zadružne vrijednosti i zadružne principe. Jer, zapravo, to je ono što odvaja zadruge od ostalih sektora ekonomije. Pozivanje na ekonomske osnove postojanja zadruga i na njihovu društvenu i socijalnu ulogu, upravo je ono što odvaja zadrugarstvo od privatnog preduzetništva. Sigurno je da i privatne kompanije i trgovačka društva mogu biti i te kako dobar organizator proizvodnje u našim uslovima u ruralnim područjima. Mogu oni nabavljati repromaterijal, mogu otkupljivati, kao što i danas otkupljuju, poljoprivredne proizvode preko

velikog broja nakupaca koji djeluju u ruralnom području, mogu takođe prerađivati i plasirati poljoprivredne proizvode, ali šta takve kompanije, takva preduzeća, trgovačka društva, najčešće se tu radi o pojedincima koji zapošljavaju vrlo mali broj radnika, šta oni u stvari mogu učiniti za razvoj ruralnog društva i ruralne zajednice i sektora poljoprivredne proizvodnje? Mogu učiniti mnogo, ali oni nemaju tu obavezu dok zadruga imaju. Znači zadruga imaju dvojnost u svojoj suštini osnivanja i bitisanja, a to je dvojnost ekonomskih i socijalnih ciljeva koji moraju biti ispunjeni ukoliko se želi poslovati preko zadruga. I to je ono što odvaja zadruga od drugih privrednih društava i to je ono u čemu tražimo odgovor kada gledamo Zakon o poljoprivrednim zadrugama i zadružna pravila, kada revizija dođe u svaku od zadruga, to je ono što gledamo. Gleda se da li je ispunjena društvena i socijalna uloga koju zadruga moraju pružati u razvoju ruralnih područja. Ako to nije ispunjeno, onda osnovni ekonomski ciljevi razvoja ruralnih područja mogu biti ispunjeni i razvojem privatnog sektora, privatnog biznisa, onda nema potrebe da se zamajavamo razvojem zadrugarstva. Zadruga su, dakle, šansa za onaj dio našeg društva koji ne može opstati sam i individualno, koji ne može opstati bez organizovanja, bez udruživanja, bez partnerstva, bez objedinjavanja proizvodnje i zajedničkih nastupa na tržištu. U tom smislu govorimo danas o zadrugama za koje vjerujemo da u budućnosti mogu biti nosilac poljoprivredne proizvodnje.

Što se tiče drugih dilema, vezanih za sektor zadrugarstva, danas se pominju tri najveće. Prva od njih je dilema vezana za male i velike zadruga. Da li je prava zadruga ona koja broji pet zadrugara, da li je prava zadruga ona koja ima 300 zadrugara, da li je prava zadruga ona koja samo otkupljuje, recimo, mlijeko od sitnih robnih proizvođača ili je prava zadruga ona koja obrće milionske vrijednosti i proizvodi finalne proizvode, izvozi ih itd. Sve su to prave zadruga, nema ograničenja u smislu obima proizvodnje kada je u pitanju organizovanje proizvođača u zadruga. I veliki i mali proizvođač ima mjesta u zadrugi jer ima potrebu da se udružuje. Mali proizvođač, prije svega, zato što udruživanjem u zadrugu dolazi

do mogućnosti izlaska na tržište, to mu je jedini način za objedinjavanjem proizvodnje kako bi mogao postati relevantan partner na tržištu ili saradivanjem usmjeriti razvoj u organizovanju prerađivanja proizvoda i na taj način postići dodavanje nove vrijednosti zajedničkim proizvodima. Veliki proizvođači, također, postaju svjesni da samo udruživanjem mogu parirati komercijalnom biznisu danas, i danas to dvojstvo velikih i malih zadruga imamo u cijeloj Evropskoj uniji pa i cijelom svijetu. Na sjeveru Evropske unije imamo velike korporacije koje se još uvijek nazivaju zadrugama i koje posluju ravnopravno rame uz rame sa multinacionalnim kompanijama. Zadruga se u tom dijelu Evrope udružuju na međunarodnom nivou. Evropska unija u svojim zajedničkim pravilima i zakonima čini sve moguće da podstakne takva udruživanja. I takve zadruga još uvijek ispunjavaju one osnovne zajedničke principe i vrijednosti i imaju upravni ili nadzorni odbor koji sve to prati. Uspijevaju, dakle, da pomire zadrugu - udruženje koja ispunjava zacrtanu društvenu ulogu i odgovornost prema ruralnoj zajednici i u kojoj članovi zadruga na demokratskim osnovama izražavaju pravo glasa i upravljaju zadrugom i preduzećem koje posluje na svim komercijalnim osnovama na kojima posluje privatna preduzeća. S druge strane u južnoj Evropi, zadruga su usitnjene i usmjerene na okupljanje malih proizvođača koji proizvode najčešće tradicionalne proizvode, usmjerene su na očuvanje ruralnog naslijeđa i valorizaciju ruralnih proizvoda i vrlo su uspješne u tome. I veliki i mali proizvođači, dakle, imaju svoje mjesto u zadrugi, jer i jedni i drugi imaju potrebu da se organizuju. Sledeća dilema vezana je za nezaobilaznu temu a to je zadruga udruženje i zadruga preduzeće. Zašto je uopšte to potrebno spominjati kada su to različite stvari jer jedno je preduzeće, drugo je zadruga a treće je udruženje. Zapravo u samom biću zadruga postoje sva tri, odnosno dva oblika. Zadruga udruženje se brine o ispunjavanju osnovnih zajedničkih principa i vrijednosti, a to su otvoreno članstvo, demokratska kontrola upravljanja, ekonomska participacija članova u upravljanju, to je međuzajednička saradnja, to je briga za zajednicu, to su principi koje nećete naći ni u jednom drugom obliku društva.

tvenog, poslovnog i privrednog organizovanja. Jedini oblik organizovanja u kom je član onaj koji upravlja je u zadrugi. Zato se o zadrugi može govoriti kao o udruženju, kao udruženju lica, a ne udruženju kapitala. To je osnovna razlika između zadruga i preduzeća. Ali moramo govoriti o zadrugama i kao o preduzećima, jer su one zakonom definisane kao preduzeća, po Zakonu o poljoprivrednim zadrugama, po opštem zakonu o zadrugama, zato što su ekonomski ciljevi osnovni ciljevi osnivanja zadruga. Zadruga koja ne posluje dobro na ekonomskim osnovama neće nikada ispuniti svoju društvenu i socijalnu ulogu, a to je da bude partner onom najsitnijem robnom proizvođaču u ruralnom području, da bude oslonac razvoja poljoprivredne proizvodnje, da bude partner državi u razvoju sektora. Ekonomski i socijalni ciljevi, dakle, jesu dva lica jedne zadruge i koliko god to bilo izazovno i teško treba težiti ka ostvarivanju i jednih i drugih ciljeva. Međutim, ekonomskim ciljevima se daje primat, i kao što smo rekli, ona zadruga koja dobro ne posluje na ekonomskoj osnovi ne može ostvariti svoje društvene ciljeve.

Sledeća dilema vezana za zadruge jeste uloga države u razvoju zadruga i zadrugarstva. Ta uloga, a mi smo svjedoci na ovim prostorima, se mijenjala iz sistema u sistem, iz decenije u deceniju, pa možda nekada i iz godine u godinu. Gdje se ta uloga može najviše ogledati, gdje se treba ogledati, gdje treba da postoji partnerstvo između države i zadrugnog sektora. Prije svega država je ta koja uređuje tržište, država je ta koja uređuje poslovni ambijent, uređuje fiskalnu politiku, i ne može bilo koji oblik društvenog ili poslovnog oblika postojati bez uticaja države. Država je ta koja uređuje uslove u kojima privredni subjekti, pa i svi društveni subjekti funkcionišu danas. Međutim kako će ti uslovi biti formulisani u mnogome određuje koliko će ti subjekti biti uspješni danas na tržištu. Bili smo svjedoci vremena kada država nije pravilno formulisala uslove pod kojima zadruge posluju i usred tako nedefinisanih uslova ili nepreciznih ili pak negativno definisanih, ili ograničavajućih uslova po razvoj zadruga imali smo padove, stagnaciju razvoja zadruga i zadrugarstva uopšte. U poslednjim de-

cenijama bilo je uspona i padova u radu zadružnog sektora kako kod nas tako i širom Evrope i svijeta. Najveći uticaj na uspone i padove zadrugarstva imale su smjene političkih i društvenih sistema. Zakonsko definisanje u mnogome određuje kako će se pojedinac odnositi prema zadrugi. Zakon koji država propisuje, prije svega, treba da zaštiti zadrugara koji je član zadruge i zaštiti i onog ko nije član zadruge, a posluje sa zadrugom. Zakon treba da onemogući pojedincima da pod imenom zadruge ostvaruju korist u poslovanju sa poljoprivrednim proizvođačima, sa zadrugarima i sa onima koji nisu članovi zadruge. Česti su slučajevi da se pod plaštom zadruge, kao ekonomske i društvene organizacije, ostvaruje dobrobit za vrlo uski krug ljudi što je svakako štetno i nedopustivo.

Želim još da se osvrnemo na šest zadružnih principa koji su usvojeni 1995. godine na kongresu Međunarodnog zadružnog pokreta koje uporno citiram u važećim zakonima na nivou BiH i koje uporno prepisujemo iz zadružnih pravila iz svih 325 zadruga koje postoje u sudskom registru Republike Srpske, a u svojim zadružnim pravilima imaju te zadružne vrijednosti. A jesu li te zadružne vrijednosti zaista ona osnova na kojoj počivaju danas zadruge? Jesu li te zadruge otvorene prema članstvu? Šta je sa zadrugama koje su osnovane sa pet članova, jer je zakon predviđao da minimum mora biti pet članova u zadrugi, i koje i nakon deset godina imaju isti broj članova? Šta je sa zadrugama koje još uvijek uporno razdvajaju zadrugare, odnosno osnivače i zadrugare, pa osnivače i kooperante, pa zaposlene i zadrugare? Imamo zadruga kojima još uvijek upravljaju zaposleni iako zakon kaže da zadrugama upravljaju zadrugari preko svojih organa. Danas imamo i pojam privatne zadruge koji nikada nije postojao, imamo pojam porodične zadruge, čuju se pojmovi vlasnik zadruge i još mnogo toga. Ko zapravo upravlja zadrugama danas? Zašto su zadruge danas zatvorene za članove, zašto se one ne omasovljavaju? Naravno da je mnogo razloga za sve ovo, jedan je da lakše funkcionišu zadruge koje imaju manji broj članova i to je sigurno, da je u njima lakše organizovati poslovnu politiku, rad, lakše objedinjavati proizvodnju i lakše organizovati rad upravljačkih organa zadruge.

Neke zadruge se pravdaju time da žele da u svoje članstvo organizuju samo velike ili samo male farmere, i to nije sporno ukoliko je u cilju poslovnog razvoja i pravilno definisanog interesa zadruge. Zakon dozvoljava da se propišu uslovi pod kojima neko može biti član zadruge, to nije protivzakonito, pa da se čak odredi i obim proizvodnje. Međutim, mnogi žele da zadrže upravljanje zadrugama zaposlenih ili samo direktora, što je češći slučaj. Ona zakonska klauzula da zadrugom upravljaju zadrugari proforme se ispunjava preko upravljačkih organa koji se sastaju samo da bi aminovali odluke direktora ili neke uske grupe ljudi u upravnom odboru. To su sve negativne pojave koje postoje danas, koje možda ne postoje među vašim zadrugama, ali na žalost postoje zadruge u kojima je to praksa. O zadrugama u kojima postoje ovakve negativne pojave mora se na ovakvim skupovima diskutovati i ukazivati na štetnost, kako bi se u njima ove pojave mogle prevazići. Zadruge moraju biti otvorene, moraju animirati poljoprivredne proizvođače da se učlanjuju u zadruge. Logično je da svaki kooperant bude dio zadruge i da odlučuje o poslovanju zadruge, jer ako on 100 odsto svoju proizvodnju plasira preko zadruge logično bi bilo da je on i u upravljačkim strukturama zadruge i da ima pravo glasa u određivanju poslovne politike zadruge.

Demokratska kontrola upravljanja sigurno da ne može biti okvalifikovana jednako u svim zadrugama Republike Srpske. Međutim, nije sva odgovornost na postojećem rukovodstvu. Svijest o zadrugarstvu i potrebi udruživanja je, nažalost, na jako niskom nivou kod naših poljoprivrednika, kao i kod onih koji posluju sa proizvođačima i koji na bilo koji način imaju veze sa poljoprivredom. Naš poljoprivredni proizvođač nosi breme prethodnog vremena kada su poljoprivredne zadruge i njihov rad prouzrokovale današnje loše stanje. Sada imamo situaciju da su poljoprivredni proizvođači distancirani od zadruga jer je u prošlosti bio dosta nekorektan odnos prema kooperantima i zadrugarima od strane rukovodstva zadruga. To odsustvo odgovornosti koju mora imati poljoprivredna zadruga prema zadrugarima i kooperantima danas onemogućava rast broja zadrugara i širenje i jačanje zadrugar-

stva kod nas. Vidljivo je odsustvo odgovornosti zadrugara da učestvuju na sjednicama, da učestvuju u kreiranju poslovne politike zadruga, pa čak i one osnovne, da ako je već član zadruge traži da preko nje plasira svoje proizvode. Svjedoci smo da čak i zadrugari često kalkulišu, da se ne ugovara proizvodnja, da se ne planira da svi proizvodi budu predati svojoj zadruzi, a ne nekom nakupcu koji će se pojaviti sa možda nešto većom cijenom u datom trenutku.

Što se tiče ekonomskog učešća to je treći osnovni cilj razvoja zadrugarstva i ono je danas na slabim osnovama i imamo dualnost u zadrugama širom RS gdje se mala grupa proizvođača odlučila da osnuje vlastitu zadrugu, da uloži ne mala vlastita sredstva u nastajanju zadruge. Ti ulagači su spremni da pored ulaganja učestvuju u zajedničkom stvaranju dohotka, zajednički učestvuju u odlučivanju, zajednički plasiraju svoje proizvode, da raspoređuju dobit na osnovu obima poslovanja, da zajednički grade prerađivačke kapacitete, odnosno da usmjeravaju dobit za potrebe budućih investicija i razvoja. Sa druge strane, imamo zadruge koje su takozvane stare zadruge gdje imamo ostatke prošlog vremena, gdje imamo potraživanja i od zaposlenih i od dobavljača pa i od zadrugara koji su bili članovi zadruga, koji možda nikada nisu učestvovali u upravljanju, a koji su postojali samo na papiru kao zadrugari. Imamo mnogo zadruga koje postoje samo na papiru gdje se ekonomsko učešće ogleda samo u onom osnovnom ulogu koji je unijet u zadrugu prilikom njenog osnivanja, a gdje istinski ne postoji ni volja, ni želja, ni htjenje poljoprivrednih proizvođača ni članova i onih koji nisu članovi da investiraju u zadrugu, jer se zadruga smatra nekim odrazom prošlog vremena i sistema koji je propao i koji ne može uspješno konkurisati na tržištu i koji nema šanse u današnjoj organizaciji tržišta. Takva situacija uzrokuje da ove ocjene o sektoru zadrugarstva budu ovako negativne iako Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Vlade Republike Srpske, podržavajući ovakve skupove i one koji će se dešavati i ubuduće, obezbjeđujući sredstva za podršku zadrugama, upravo želi da promoviše one uspješne zadruge koji su dobri primjeri kako zadrugarstvo mora, prije svega, postojati na ekonomskim

osnovama, shvatajući da su zadruge samofinansirajuće organizacije i da bez vlastitog učešća ne mogu opstati. Zadruge ne mogu živjeti na teretu neke društvene svojine ili imovine koja im je data na korišćenje i da se u tom smislu treba samoorganizovati i prepoznati vlastite potencijale. Svakako da podrška od države za takve zadruge nije upitna ni u onom materijalnom i nematerijalnom pogledu. Što se tiče ostalih zadružnih principa kao što je međuzadružna saradnja kao što je briga za zajednicu, kao što je obrazovanje, obuka, informisanje, sve su to principi koje bi trebalo podrazumijevati ukoliko su ispunjena ona prva i osnovna tri principa na kojima počiva zadrugarstvo. Zadruga koja poštuje ta tri principa će se sigurno osvrnuti oko sebe pa utvrditi sa kim može saradivati, kako se živi u njenoj ruralnoj zajednici, sigurno neće biti imuna na probleme druge prirode koji su van poljoprivrede, a koji se dešavaju u selu gdje se živi i radi. Zadruga mora saradivati sa mještanima sela u kojem je organizovana, i voditi računa da svi, to jest cijela zajednica, imaju korist jedni od drugih.

Nadam se da ste prepoznali da je već od momenta usvajanja Programa razvoja zadrugarstva krenula na neki način inventarizacija zadružnog sektora. Šta to zapravo znači? Pa znači da je Ministarstvo poljoprivrede RS i Vlada, prije svega, odlučila da sagleda koji su to faktori u zadrugarstvu sa kojima još uvijek vrijedi saradivati i na koje se sektor poljoprivrede može osloniti, gdje postoji potencijal, gdje postoje problemi, gdje postoji mogućnost za prevazilaženje problema. Prije svega, treba utvrditi koliko je aktivnih zadruga, koliki je broj zadruga koje posluju pozitivno, koje posluju sa gubitkom, koliko zadruga postoji samo na papiru i ne predaju svoje završne račune, koji su to zadružni proizvodi, koje su to djelatnosti u kojima zadruge rade, koliko ljudi je zaposleno u zadrugama, koliki je broj članova, koliki je broj poljoprivrednih proizvođača koji su na bilo koji način uključeni u rad zadruga. Može se vidjeti da li su one veza sa primarnom poljoprivrednom proizvodnjom, da li mogu u budućnosti biti organizator i nosilac ruralnog razvoja i poljoprivredne proizvodnje. Koliko je njihovo tržišno učešće, koliko bi moglo biti kada bi zadruge ispunjavale sve

svoje funkcije i obaveze. Sve ovo se utvrđuje u saradnji sa Zadružnim savezom Republike Srpske, odnosno radi se inventarizacija aktivnih i neaktivnih zadruga. Radi se, takođe, i revizija i insistira se uporno svake godine na reviziji zadruga a znamo da revizija ne gleda samo bilans stanja i uspjeha, revizija je tu, prije svega, da utvrdi koje zadruge posluju na osnovnim zadružnim principima, na zadružnim vrijednostima, na zdravim ekonomskim odnosima, i na tim rezultatima revizije ćemo insistirati i dalje. Postoji mogućnost da će se potencirati na zakonskoj obavezi ispunjavanja nalaza zadružne revizije. Mi danas imamo situaciju da svake godine iznova i iznova zadružna revizija ukazuje na iste probleme i da se ti problemi ne rješavaju, ne otklanjaju i da se ta revizija proforme obavlja i da Ministarstvo poljoprivrede to više neće dozvoliti u budućnosti jer će insistirati na rezultatima. Ministarstvo neće poslovati sa onim zadrugama koje nisu spremne da odgovore na naloge zadružne revizije, koje nisu spremne na saradnju, koje nisu spremne na reforme, na razvoj prije svega.

Sledeća inicijativa za koju ste već čuli je osposobljavanje zadruga, reafirmisanje zadruga, kadrovsko oživljavanje zadruga. Znači u materijalnom i nematerijalnom pogledu nastojimo da ojačamo zadruge. U tom smislu nastojimo da reafirmišemo stare zadruge koje imaju potencijala za ponovno oživljavanje poslovnih aktivnosti. Radi smo, u tom pogledu, da se rješavaju pitanja zadružne imovine gdje god postoji mogućnost da se ona riješe na kvalitetan način. Podstičemo snažno osnivanje novih zadruga i zato se izdvajaju sredstva i zato promovišemo uspješne primjere i zato pokušavamo obezbijediti saradnju i umrežavanje između prehrambenog i primarnog sektora kako bismo mogli pozicionirati zadruge u tom segmentu kao partnere, to jest kao organizatore tog posla. I za ove namjene se izdvajaju i izdvajaće se ne mala sredstva iz godine u godinu za podršku osnivanju novih zadruga, za podršku razvoju poslovnih aktivnosti pa čak i za podršku obrtnom kapitalu koji je potreban za organizaciju poljoprivredne proizvodnje. Koji su preduslovi, koja je to zapravo povratna reakcija koju mi očekujemo od zadružnog sektora? Pa, prije svega, da one

zadruga koje namjeravaju biti partneri Ministarstva poljoprivrede RS, u daljoj ekspanziji razvoja sektora zadrugarstva, treba da sagledaju i inventarišu proizvodnju na području na kojem djeluju. Moraju znati koji je broj poljoprivrednih proizvođača koji su potencijalno upućeni na zadrugu, kojima treba zadruga, kojima treba partner na tržištu, kakva je to struktura proizvodnje na njihovom području, koji su i koliki potencijali za proizvodnju, kakva je potražnja tržišta, koji su potencijalni tržišni partneri, ima li tu nekih prerađivačkih kapaciteta, ima li neki trgovački lanac ili izvoznik poljoprivrednih proizvoda i preradevina. Kakvi su potencijali tog zadružnog sektora, kakav je nivo proizvodnje, kakav je nivo obrazovanja, u kom segmentu zadruga ima priliku za napredak i razvoj. Mora se krenuti sa ugovaranjem proizvodnje, sa poslovnim planiranjem proizvodnje koja se namjerava organizovati. Analiza stanja je prva i osnovna faza koju treba svaka zadruga da uradi, analiza stanja u proizvodnji u vlastitoj zadrugi, analiza problema, ograničenja, mogućnosti razvoja a onda da se sagledaju mogućnost i ciljevi kojima se teži, koji su realni koji su dostupni, koji su mjerljivi i vremenski ograničeni. Imamo cilj koji možemo postići u ovoj godini pa koji možemo postići za pet godina pa neki kom ćemo težiti tek za deset godina. Zadruga koja je domaćin ovog sajma osvjedočila se da u tom pogledu poslovnog planiranja, korak po korak, može dovesti do rezultata koji sigurno nisu bili očekivani u vremenu nastanka ove zadruge. Da se možda stalo samo na otkupu mlijeka danas bi možda imali jednu malu kancelariju sa malom proizvodnjom i malim brojem proizvođača, ali ako postoji volja, želja i vizija prije svega zadružnog menadžmenta, ako postoji svijest da bi se taj razvoj mogao kretati u nekom drugom pravcu, onda možemo svjedočiti o nekim većim rezultatima. Prije svega treba da postoji vizija i da postoji želja za saradnjom. Ukoliko želja za saradnjom ne postoji, ukoliko se zadruga distancira od svog članstva, ukoliko ne može bilo koji farmer pokucati na vrata zadruge i ući u dvorište i pitati šta se radi i gdje se voze proizvodi zadruge, šta se može proizvoditi, onda to nije prava zadruga. Onda to nije partner našem poljoprivredniku koji može voditi ruralni razvoj i takva zadruga ne treba ni da postoji.

Uvodna izlaganja

Milovan Antičić, savjetnik - volonter PZ „Agrojapra“

NEOPHODNA NAM JE ŠKOLA ZA UNAPREĐENJE ZADRUGARSTVA

Sretna je okolnost što prvi put u Republici Srpskoj, unazad desetak i više godina, ljudi u Vladi Republike Srpske, zaduženi za poljoprivredu, imaju više sluha za agrarnu i ruralnu politiku i što slušaju ono što nauka predlaže. Zapravo, sretna je okolnost što je jedan od najboljih poznavalaca cjelokupnog agrarnog sektora, uključujući i zadrugarstvo, prof. dr Stevo Mirjanić koji je sa svojim naučnim timom autor Strategije razvoja poljoprivrede i Programa razvoja poljoprivrednog zadrugarstva u Republici Srpskoj od 2011 do 2016. godine nedavno izabran za novog ministra poljoprivrede u Vladi RS i samim tim došao u situaciju da i konkretno realizuje Strategiju i Program razvoja poljoprivrede i poljoprivrednog zadrugarstva. Iako u vrijeme duboke ekonomske i sva-

ke druge krize, kao i opšte besparice, već se osjećaju konkretni učinci i velika pospremanja u ovom našem zapaštenom sektoru.

Zadugarstvo je pomenutim programom definisano kao instrument transformacije tradicionalne seoske ekonomije u modernu ruralnu ekonomiju. Insistiranje na integralnom ruralnom razvoju i stvaranju agroprehranbenog sistema koji objedinjava primarnu proizvodnju i prehrambenu industriju najbolji je put do veće proizvodnje hrane, većeg dohotka i većeg zapošljavanja.

U vezi s tim, prvi i osnovni cilj treba da bude proizvodnja žitarica, mlijeka, mesa, voća i povrća, zatim prerada finalnih proizvoda, i navodnjavanje, kao i organizacija tržišta i stvaranje uslova za proizvodnju i izvoz, a ne za uvoz i trgovinu. U fokusu nove agrarne i ruralne politike su selo i zadruge koji u saradnji sa lokalnim upravama i ministarstvima Vlade Republike Srpske žiteljima sela treba da pruže komunalnu, ekonomsku, društvenu i kulturnu infrastrukturu, istu onakvu kakvu uživaju stanovnici gradova.

Da bi poljoprivredne zadruge mogle da budu dio rješenja naše dosadašnje agrarne čamotinje, da bi zadruge i zadružno preduzetništvo mogle da budu pozitivan odgovor na bolna mjesta koja naši poljoprivrednici teško preživljavaju, i da bismo zaustavili negativne trendove poljoprivredne proizvodnje kao i gašenje mnogih sela, potrebno je stvoriti povoljniji tržišni ambijent i pošteniju zaštitu na granici, kao i povoljniji položaj u poslovanju poljoprivrednih zadruga. Druga pretpostavka odnosi se na reformisanje cjelokupnog zadružnog sektora što će morati da urade zadružni savezi i same zadruge. Zadruge i Zadružni savez moraju da se trgnu iz dugogodišnje pasivnosti i da ne očekuju samo povoljne trenutke već da ih i sami stvaraju, to jest da kreiraju i realizuju nove razvojne solucije. Da bi bile uspješne, zadruge se uz pomoć Zadružnog saveza moraju bolje organizovati i to isključivo poštujući zadružne principe i standarde. Prije svega, zadruge moraju biti u funkciji većeg broja članova - zadrugara i postati njihovo poslovno preduzeće koje ima za cilj da objedini i podrži članove koji svojim usitnjenim parcelama, radom, skromnim znanjem i poslovnim mogućnostima ne mogu sami da se tržišno održe.

Moje je mišljenje da će zadruge sa tri ili pet članova, ili male porodične zadruge teško poslovno zaživjeti i da će većina imati više pasivnu nego aktivnu ulogu, te kao takve neće moći da daju kvalitetniji doprinos zadružnom sistemu i agrarnoj i ruralnoj politici.

Što se tiče nastalih problema u vezi sa jednim dijelom zadružne imovine koja se kao bivša društvena imovina nastoji privremeno otuđiti od zadruga, mislim da ta imovina treba da bude vraćena u vlasništvo zadruga pod uslovom da kao i ostala zadružna imovina stečena poslovanjem, podsticajima i donacijama, kao trajno zadružno dobro, ne može biti djeljiva, to znači preprodavana ili otuđivana od zadruga. U slučaju likvidacije zadruga, takva imovina treba da bude dodijeljena novoj zadruzi koja se osniva na području gdje je djelovala prijašnja zadruga. Ako to nije moguće, onda Zadružni savez može ovu imovinu da upotrebi za unapređenje zadrugarstva. Ova pitanja moraju se pravnički formulirati i novom uredbom riješiti, jer nije korektno da se kroz proces privatizacije mnoštvo proizvodnih kapaciteta i drugih društvenih dobara, jeftino prodaje uz pogubne posljedice razaranja sopstvene ekonomije i radnih mjesta, a sa druge strane da se izuzima od zadruga neko društveno zemljište ili objekti koje se u zadrugama koriste već decenijama.

Zadružni savez Republike Srpske trebalo bi da dobro poznaje svaku zadrugu i probleme njenog poslovanja, kako bi zajednički na terenu kreirali prijedloge za unapređene rada zadruga. Zadružni savez i zadruga bi trebalo da budu jedna cjelina i to kroz svakodnevnu saradnju i samo tako mogu uspješno ostvarivati svoju zadružnu misiju. Aktivnost zadruga, koje unapređuju položaj svojih članova boreći se za veći prihod kako članova tako i zadruga, mora biti u žiži svakodnevne preokupacije Zadružnog saveza Republike Srpske. U vizioniranju daljeg razvoja zadrugarstva smatram da je krajnje vrijeme da zadruge kvalitetnije planiraju svoju budućnost i uz podršku agrarnog budžeta i evropskih prepristupnih fondova, te sopstvenim sredstvima počnu da grade svoju vertikalnu poslovnu prerađivačku strukturu, te da se na taj način pokuša da zastavi prisvajanje dobiti raznih profitera koji su kroz pomenutu privatizaciju prigrabili gotovo sve bivše prerađi-

vačke kapacitete i kojima poljoprivrednici i zadruge služe za obezbjeđenje jeftine sirovine kako bi došli do vlastitog biznisa i velikih zarada. Da su kojim slučajem takvi kapaciteti dati u ruke zadruge i neposrednih, na primjer, proizvođača mlijeka, mesa, voća i povrća kao što je to slučaj u Zapadnoj Evropi i skandinavskim zemljama siguran sam da bismo danas imali stabilnije zadruge, kvalitetniji život naših poljoprivrednih proizvođača i stabilniju kako primarnu tako i prehrambenu proizvodnju. To ni sad nije kasno uraditi u mjestima gdje postoji sirovinaska baza, pa kroz bolju zadružnu organizovanost treba pristupiti izradi zadružnih projekata u cilju izgradnje zadružnih prerađivačkih kapaciteta za proizvodnju na primjer sireva, mesnih proizvoda, prirodnih voćnih sokova i slično, s tim da ovi kapaciteti treba da budu u vlasništvu zadruga i njenih članova – proizvođača sirovog mlijeka, tovljenog mesa ili voća. Zadružni sektor morao bi, takođe, da pristupi formiranju sistema distribucije zadružnih proizvoda. Stoga, predlažem da zadruge, zajedno sa lokalnim upravama, u koordinaciji sa Zadružnim savezom i Privrednom komorom i uz podršku resornog ministarstva hitno pronađu na atraktivnim lokacijama u većini gradova, kao i na velikim tržnicama širom Republike Srpske, poslovne prostore u kojima bi se udruženim snagama otvorile prodavnice zadružnih proizvoda da bismo se i na taj način lakše uključili u konkurentsku tržišnu utakmicu i barem pokušali da se odupremo konkurenciji multinacionalnih kompanija i njihovih tržišnih lanaca koji, zarad svog profita, uništavaju ili porobljavaju ekonomije, poljoprivredna dobra i poljoprivrednu proizvodnju malih naroda i država.

Slažem se sa stavovima autora pomenutog Programa razvoja poljoprivrednog zadrugarstva u Republici Srpskoj 2011 - 2016. godine kojeg je izradio Centar za agrarni i ruralni razvoj Poljoprivrednog fakulteta u Banjaluci, da je kadrovska opremljenost i zadruge i Zadružnog saveza Republike Srpske, gledano u cjelini, veoma slaba. Mislim da je u mnogim zadrugama prisutna rđava uprava, pa nije ni slučajno što skoro svaka druga zadruge posluje sa gubitkom. Direktori zadruga trebalo bi da budu moralni ljudi i

ljudi od povjerenja koji će zadružnu imovinu čuvati kao svetinju i prevashodno boriti se za zadružne interese, a svoje interese staviti na sporedno mjesto. Da li je to tako u praksi i postoje li zloupotrebe, predlažem da provjeri zadružna revizija i o tome podnese izvještaj organima Zadružnog saveza Republike Srpske. Zadružna revizija morala bi da bude kompetentna, neutralna, autonomna i adekvatno nagrađena.

U našem zadrugarstvu malo je kompetentnih zadružnih kadrova, a velikom broju članova nedostaju elementarna znanja o zadrugarstvu i zadružnom preduzetništvu. U vezi s tim predlažem da Zadružni savez Republike Srpske, Ministarstvo poljoprivrede Vlade Republike Srpske, Centar za agrarni i ruralni razvoj Poljoprivrednog fakulteta u Banjaluci i Poljoprivredni institut Republike Srpske zajedno sa Poljoprivrednom zadrugom „Agrojapra” ovdje u Donjim Agićima organizuju Školu za unapređenje zadrugarstva Republike Srpske. „Agrojapra” je izgradila neophodnu infrastrukturu (učionica, biblioteka i ostala oprema), a može da obezbjedi i smještaj za polaznike u seoskim domaćinstvima. Zašto u Donjim Agićima, zašto zadružna škola i kakav bi bio osnovni koncept nastavnog plana zadružne škole detaljno sam objasnio u prijedlogu projekta za osnivanje prve zadružne škole na Balkanu i to objavio u svojoj prvoj knjizi „Agrojapra zadružni putokaz u Podgrmeču”, štampanoj početkom 2007. godine.

Na kraju, da zaključim. Mislim da je krajnje vrijeme, a možda i posljednja šansa da zadruge i zadružni savezi, u saradnji sa lokalnom upravom, resornim ministarstvom i Vladom RS, počnu djelovati i sprovoditi ovako dobro definisan Program razvoja poljoprivrednog zadrugarstva u Republici Srpskoj. U protivnom, postojeća pasivnost i neorganizovanost, prije svega u zadružnom sektoru, i dalje će ostavljati prazan prostor kojeg poslovno popunjavaju drugi subjekti: trgovački lanci, privatnici, profiteri i druga nezadružna preduzeća i organizacije koje sigurno ne doprinose održivom ekonomskom, socio-kulturnom i ekološkom razvoju našeg društva i države. Tvrdim da odgovor na naše najveće probleme, a to su nezaposlenost i zavisnost od uvoza hrane mogu da daju dobro organizovane zadruge i zadružno preduzetništvo.

Uvodna izlaganja

Rajko Kulaga, predsjednik
Zadružnog saveza Republike Srpske

RIJEŠITI PITANJE ZADRUŽNE IMOVINE

Stanje u poljoprivrednom zadružnom sektoru Republike Srpske svima nama je dobro poznato i opterećeno je mnogobrojnim problemima. Pored toga, na poslovanje zadruga, kao i drugih pravnih subjekata, u velikoj mjeri utiču posljedice ekonomske krize, a sada smo suočeni i sa posljedicama ulaska Hrvatske u EU. Slično stanje je i u zadružnim sektorima u okruženju, ako izuzmemo zadružni sektor Slovenije i Hrvatske. Stanje u poljoprivrednom zadrugarstvu Republike Srpske nije na željenom i potrebnom nivou zbog izuzetno nepovoljnog privrednog ambijenta za njegov razvoj, a uslovljeno je brojnim administrativnim barijerama, neuređenim tržištem poljoprivrednih proizvoda, neadekvatnom zaštitom domaće proizvodnje, neriješenim pitanjem

statusa zadružne imovine i mnogobrojnim drugim objektivnim problemima. Suočeno je i sa brojnim subjektivnim problemima usljed kadrovske neosposobljenosti zadruga, poslovne neaktivnosti zadruga, prisutne zatvorenosti zadruga za prijem novih zadrugara, zatim prisustvom određenih zloupotreba u poslovanju pojedinih zadruga, a sve to je uticalo na gubljenje povjerenja prema zadrugama i zadrugarstvu od strane poljoprivrednih proizvođača i javnog sektora. U cilju stvaranja ambijenta koji će omogućiti reformu i razvoj poljoprivrednog zadrugarstva prema zahtjevima i potrebama zadrugara, kooperanata i ostalih individualnih poljoprivrednih proizvođača u interesu društvene zajednice, Vlada RS donijela je Program razvoja poljoprivrednog zadrugarstva Republike Srpske 2011- 2016. U toku 2012. godine počelo je sa realizacijom programskih mjera, ali u cilju istinskog razvoja zadrugarstva neophodno je pristupiti ozbiljnoj realizaciji mjera u skladu sa utvrđenim rokovima i nosiocima aktivnosti. U tom cilju, u organizaciji MPŠV RS i Saveza, održan je sastanak sa predstavnicima zadruga na kojem su utvrđeni zaključci za realizaciju mjera i razvoja poljoprivrednog zadrugarstva.

U skladu sa utvrđenim zaključcima, neophodno je sistemski prići rješavanju problema koji ograničavaju razvoj zadrugarstva, prije svega kroz potpunu institucionalnu podršku sektoru od strane zakonodavne i izvršne vlasti, kako na republičkom, tako i na lokalnom nivou da bi Savez i zadruge mogli sprovoditi aktivnosti iz svoje nadležnosti utvrđene Zakonom i Zadružnim pravilima sa sljedećim prioritetima:

1. konačno i trajno rješavanje pitanja zadružne imovine u cilju zaštite i stavljanja iste u zadružnu funkciju uknjižavanjem na zadruge, dodjeljivanjem zadružne imovine novoosnovanim zadrugama i davanjem u zakup zadružne imovine sa karakterom državne svojine u skladu sa Pravilnikom o davanju u zakup nepokretnosti zadrugama;
2. definisanje statusa aktivne zadruge;
3. ustrojavanje članstva u Savezu iz reda aktivnih zadruga;

4. brisanje iz sudskih registara neaktivnih zadruga, zadruga koje ne posluju u skladu sa zakonom i zadružnim principima i zadruga koje u kontinuitetu ostvaruju poslovne gubitke;
5. jačanje saradnje Saveza i zadruga sa naučnim i istraživačkim institucijama i organizacijama;
6. kontinuirano kadrovske osposobljavanje Saveza, prioritarno na pravnim poslovima, poslovima projektovanja i zadružne statistike;
7. institucionalno jačanje zadružne revizije;
8. omasovljenje članstva u zadrugama;
9. uspostavljanje rada organa upravljanja i rukovođenja u skladu sa zakonom i Zadružnim pravilima;
10. osnivanje novih zadruga, ali uz prethodnu ocjenu ekonomske opravdanosti osnivanja;
11. donošenje izmjene i dopune zakona u pogledu povećanja broja osnivača na najmanje 10 zadrugara, statusa zadrugara i drugih pitanja koja otežavaju rad zadruga;
12. kadrovske osposobljavanje zadruga, prioritarno iz reda agronoma;
13. revitalizovanje poslovanja postojećih zadruga koje raspolazu značajnom imovinom i imaju mogućnost razvoja i dodatnog zapošljavanja;
14. uspostavljanje međuzadružne saradnje u cilju zajedničkog nastupa zadruga na tržištu;
15. intezivnije povezivanje sa prerađivačima i kanalima distribucije;
16. obezbjeđenje posebnih kreditnih linija za zadruge;
17. kontinuirano sprovođenje edukativnih aktivnosti za menadžment i članove zadruga;
18. dovršavanje procesa preregistracije zadruga;
19. uspostavljanje informacionog sistema u Savezu za ažurno i efikasno vođenje zadružne statistike;

20. uspostavljanje dugoročnog efikasnog sistema finansijskog poslovanja Saveza kao nezavisne i samoodržive nevladine organizacije;
21. jačanje medijske promocije zadruga i poljoprivrednog zadrugarstva RS.

Rješavanjem ovih prioriteta obezbijediće se elementarni uslovi za efikasniji rad Saveza i zadruga u sprovođenju i realizaciji programskih mjera i drugih aktivnosti da na kraju postanu istinski servisi svojim članovima.

Diskusije

Dragi Žujo, direktor Zadruga „Agroneretva“, Mostar

STVARATI ZADRUŽNU SVIJEST I DOBRE PROPISE

Ja bih kao svoj doprinos ovom okruglom stolu dao samo svoje smjernice kako da zadrugarstvo ne samo Republike Srpske već i BiH ide naprijed. Moj slogan je: čovjek-porodica-zadruga-lokalna zajednica. Najprije treba obezbijediti adekvatno obrazovanje, predlažem dualni način obrazovanja a to je tri plus dva, a to znači tri dana prakse, a dva dana teorije. To bi značilo da poljoprivredne specijalizirane stručne škole i agronomski fakulteti moraju biti ukomponovani sa tradicionalnim i modernim pristupom razvoju. Potrebno je preko cijele godine organizovati ljetne ali i zimске škole zadrugarstva. Stanovništvo treba stalno obrazovati za potrebe poljoprivredne proizvodnje kroz kursne centre. Zadru-

garstvo, da bi išlo napred, mora raditi promociju preko promotera koji su dovoljno stručni, poštovani i da posедуju zadrugari entuzijazam. Oni bi trebalo da prenose znanja o zadrugarstvu u BiH, Evropi i svijetu. Neprestano treba raditi na podizanju svijesti o potrebi razvoja zadrugarstva putem TV kampanja, reklame, spotova, naučnih filmova, časopisa, brošura i veb stranica o zadrugama i zadrugarstvu. Što se tiče infrastrukture, potrebno je da se u ruralnim područjima izgrade putevi, vodovodi, sistemi za navodnjavanje, a potrebno je obezbijediti i alternativne izvore energije koji moraju biti dostupni svakom domaćinstvu. Moraju se, u funkciju razvoja zadrugarstva, staviti svi napušteni objekti kao što su područne škole koje su ostale bez đaka, nekadašnji zadrugari domovi, magacini i slično.

Zakonska regulativa mora obezbijediti strategiju razvoja, definisati agro-politiku, te omogućiti poljoprivrednicima upotrebu raspoloživog poljoprivrednog zemljišta. Što se tiče finansijske potpore, moraju se obezbijediti adekvatna sredstva preko banaka u vidu poljoprivrednih kredita, mikrokreditnih organizacija, a u zadrugama oformiti zadrugari kase uzajamne pomoći kao što smo nekada imali. Posebnu pažnju neophodno je obratiti na IPARD i IPA fondove iz EU jer praksa pokazuje da tu ima dovoljno sredstava za razvoj. Menadžment zadruga mora strogo voditi računa o tome da dobro upravlja ljudskim resursima, a planiranje poslovnih zadataka da mu bude najvažniji posao. Mora se obezbijediti standarizacija, sertifikovanje i kontrola kvaliteta i stalno raditi na usvajanju i dobijanju standarda kao što su ISO 9001, 14001, 27001, 50001, GLOBAL GAP, HACCP koji su neophodni za izvoz robe u EU.

Što se tiče logistike koja prati uspješno zadrugarstvo, kakvom težimo, moraju se obezbijediti adekvatna skladišta, hladnjače, dobri špediterski saradnici, adekvatno pakovanje robe, prihvatljivo i primamljivo etiketiranje robe te brz i efikasan transport uz obavezno osiguranje robe na putu.

Diskusije

Nikola Mihajlović, predsjednik Zadružnog saveza Srbije

OPSTAJU SAMO ONI KOJI IMAJU SOPSTVENE PROIZVODE

Jedan od principa međuzadružne saradnje me je, evo, doveo i ovde. Slušajući o problemima zadrugarstva Republike Srpske, dolazim do zaključka da su oni gotovo identični sa problemima koje i mi imamo u Srbiji. Kod nas u Srbiji, i pored izostanka državne pomoći i pored svih problema prema analizi koju je uradio Zadružni savez Srbije, prema podacima sa terena, ukrštanjem podataka statistike i privrednih registara, ali i najznačajnijeg argumenta a to je predaja završnih računa zadruga, kod nas živi i radi 1200 zadruga. Ukupan prihod zadrugarstva Srbije u 2012. godini je imponantnih 750 miliona evra, a imamo 35 hiljada zadrugara čime nismo zadovoljni jer se taj broj smanjio u odnosu na raniji

period. Značajno je navesti podatak da zadrugarstvo zapošljava oko šest hiljada ljudi, što svakako nije dovoljno, ali je značajno. Gotovo u svim segmentima zadrugarstva osjeća se velika kriza a ona je najizraženija u krizi morala. Mi iz Saveza pokušavamo da na terenu podižemo taj segment jer smo shvatili da on uzrokuje loše rezultate i slabljenje zadrugarstva uopšte. Veliki problem je i nedostatak adekvatne zakonske regulative koja bi bila stimulans za unapređenje zadrugarstva. Nažalost, odugovlači se sa njenim donošenjem iz raznih razloga. Zadružna imovina u Srbiji je ustavna kategorija. Kod nas je to riješeno tako da ako se neka zadruga ugasi, njena imovina se automatski prenosi područnom zadružnom savezu ili Zadružnom savezu Srbije za razvoj ili registruju nove zadruge koje bi nastale na tom području. Uočili smo da nam se godišnje osnuje do 100 novih zadruga, zakonski minimum za osnivanje zadruge je deset zadrugara. Zadruge se osnivaju sa različitim motivima. Prije pet godina, tačnije 2008. godine, ministarstvo je izdalo jednu uredbu o pomoći zadrugama do pet miliona dinara. To je tada bilo 50 hiljada evra. Te godine je formirano 200 zadruga, ali se pokazalo da je ta uredba pogodovala raznim prevarantima koji su samo uzeli novac i tu je bio kraj. Iako ta uredba nije pomogla stvarnim zadrugarima, ona je pokazala da motiv kakav je ona pružala daje nade da zadrugarstvo ima šansu. Definisane zadrugarstva mora preciznije biti regulisano zakonskim aktima. Uočili smo da zadruge, koje su specijalizovale svoju proizvodnju, zavisno gdje se nalaze, da li u brdskom ili ravničarskom dijelu, i da li su se opredijelile za voćarsku, stočarsku ili povrtarsku proizvodnju, opstaju ako stvore konkretan proizvod. Naš glavni zadatak, to jest zadatak ljudi koji vode Zadružni savez Srbije, je podizanje morala i ukazivanje na neophodnost zadrugarstva kao jednog oblika privređivanja koji je prihvaćen u cijelom svijetu. Zadatke koje sam nabrojao odrađujemo pod sloganom „zadružna sloga“ ukazujući na prednosti koje pruža ovaj vid poljoprivredne proizvodnje kroz zadrugarstvo.

Diskusije

Mirko Zgonjanin, predsjednik Skupštine opštine Novi Grad

DOBRE ZADRUGE SU USLOV DOBROG PRIVREĐIVANJA

Na to šta je strateški pravac razvoja privrede opštine, konkretno jasno i glasno i sa velikom sigurnošću, nije odgovoreno. Možda poljoprivreda, preko zadrugarstva, treba da zauzme značajno mjesto u strategiji privrednog razvoja opštine Novi Grad i ekonomskoj stabilizaciji ukupnih privrednih tokova i na nivou entiteta Republika Srpska.

Mi na teritoriji opštine imamo relativno povoljne prirodne uslove, što se ogleda u uticaju umjereno kontinentalne klime koja je povoljna za poljoprivrednu proizvodnju. Posjedujemo značajne

vodotokove koje nedovoljno koristimo za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta. Treba reći da imamo dosta naučnih institucija, koje se bave različitim naučnim disciplinama, ali naučna dostignuća nedovoljno primjenjuju u praksi poljoprivredni proizvođači. Navedeno mi daje za pravo da kažem da poljoprivredna proizvodnja, koju imamo danas na nivou opštine Novi Grad, ne zadovoljava tražnju kupca, ne stvara suficit poljoprivrednih proizvoda i nije spremna za uključenje u međunarodne tokove proizvodnje. Zaključak je da nesređena situacija u privredi i poljoprivrednoj proizvodnji prouzrokuje rast uvoza hrane, čime se pogoršava platni bilans zemlje sa inostranstvom i otežava ekonomska pozicija. Nesređeno stanje u poljoprivredi doprinosi nesređenoj privrednoj nestabilnosti opštine, entiteta i povećanju inflacije, to jest pogoršanju platnog prometa i svim drugim problemima kojima smo opterećeni. Mislim da poljoprivreda predstavlja značajnu polugu u društveno - ekonomskom razvoju opštine pa i RS, pa je to razlog da joj se prida veća, to jest značajnija, pažnja. Pažnja treba da bude usmjerena i na izdvajanje iz opštinskog budžeta za unapređenje poljoprivredne proizvodnje. Potrebno je brzo prevazići neshvatanje uloge, mjesta i značaja poljoprivrede za ukupan razvoj poljoprivrede naše opštine i prekomjerno i jednostrano potenciranje nekih drugih industrija. Moglo bi se reći da je potcjenjivačko gledanje na mjesto poljoprivrede u ukupnim privrednim tokovima dovelo do loše ekonomske politike i razmišljanja o individualnim poljoprivrednim gazdinstvima i zadrugama, formiranja cijena poljoprivrednih proizvoda i investicija. Želim reći da se poljoprivreda i agroindustrijski kompleks kod nas posmatraju kao grane koje treba jeftino da proizvedu hranu i da na taj način sačuvaju standard građana. Zapostavljanje ekonomskog položaja poljoprivrede, zadržavanje niskih cijena poljoprivrednih proizvoda, doprinosilo je stanju malog profita u poljoprivrednoj proizvodnji što je prouzrokovalo nezainteresovanost ljudi za bavljenje ovom djelatnošću, i što je dovelo do napuštanja sela, i u krajnjoj instanci, došlo je do demografskog pražnjenja seoskih sredina. Mi nikako da spoznamo i apsolviramo činjenicu da poljoprivreda treba da

bude oblast rada u kojoj će dobre plate biti motiv privređivanja. Smatra se da domaćinstva treba da imaju dva ili tri automobila, vikendice, skupe i moderne elektro uređaje u domaćinstvima, a da standard građana treba da se zaštiti jeftinim poljoprivrednim proizvodima koje seljak proizvodi. Već dugo u samom agrokompleksu imamo nejednak položaj primarne poljoprivredne proizvodnje i prerađivačke industrije. Komparacijom ovih industrija, došlo bi se do zaključka da prerađivačka industrija ima daleko povoljniji ekonomski položaj u odnosu na primarnu poljoprivrednu proizvodnju i da izostaju aktivnosti i ulaganja u unapređenje primarnog proizvođača.

Sadašnje stanje nosilaca proizvodnje, mislim na zadruge, u osnovi je nepovoljno. Zadruge, kao osnovni nosioci krupne savremene i visokoproduktivne proizvodnje, u sadašnjim vremenima koja će trajati još dvije- tri godine ne proširuju nego naprotiv čak i smanjuju svoje proizvodne kapacitete. Posebno je zabrinjavajuća činjenica profesionalne orijentacije omladine, pri čemu mali broj omladinaca imamo u poljoprivrednoj proizvodnji. Seoska gazdinstva ubrzano prerastaju u staračka bez privredno aktivnih mladih ljudi.

Pitam se kakva je perspektiva seoskih domaćinstava, odnosno ima li je uopšte? Nameće se i pitanje školovanja kadrova za poljoprivredu. Školovani kadrovi, poljoprivredni stručnjaci, su bitan faktor unapređenja, a školovanje u poslednje vrijeme nije dalo kadrove koji mogu iznijeti taj zadatak.

Imperativno se nameće dalje jačanje zadruga u budućem periodu, kao osnovnih nosilaca tržišne proizvodnje, a taj zahtjev mora se ostvariti u sistemskim zakonima RS i mjerama ekonomske politike vlade RS. Reafirmacija zadruga i zadrugarstva, koristim kao dobar primjer zadrugu „Agrojapru“, treba da nas dovede do čvrstog zaključka da svaki oblik poljoprivredne proizvodnje ne donosi povećan profit već ima i druge principe koje ispunjava. Kao nadogradnju za sve rečeno, ističem svoje mišljenje i primjer „Agrojapre“, koja je preko razvoja poljoprivredne proizvodnje, stvorila uslove za razvoj uslužne djelatnosti i seoskog turizma. Ovo je dobar primjer kako treba raditi na unapređenju poljoprivredne proizvodnje, zadrugarstva, ruralnog razvoja i seoskog turizma.

Diskusije

Smail Širbegović, savjetnik Zadruga „Tarevci“, Modriča

BANKARSKA PRAKSA KOČI ZADRUGARSTVO

Prvo da kažem da mi je jako drago što prisustvujem ovom okruglom stolu i diskusiji o zadrugarstvu i, naravno, da želim dati i svoj doprinos. Svi diskutanti su u svom izlaganju dali doprinos ovoj temi bez ijedne suvišne reči, a čulo se dosta toga iz analize u kakvom stanju je naše zadrugarstvo. Postavlja se pitanje kako izaći iz ove situacije koja nije dobra. Poslednjih 10-20 godina kada razgovaram sa ljudima o tome kako izaći iz teške društvene situacije, spominjem priču koju ću i vama ispričati. Pročitao sam prije 50 –ak godina anegdotu kako su u vrijeme povlačenja vlade Nikole Pašića iz Srbije u Albaniju na poslednjoj

sjednici vlade koja je održana u Peći, a predsjedavao je Pašić, svi ministri mu rekli da je situacija očajna. Odgovor velikog državnika Pašića je bio: „Da, gospodo, situacija jeste teška, ali mi moramo pobijediti“. Sada sam se toga prisjetio i kažem: „Mi moramo pobijediti“. Ja sam optimista prije svega što za nas u Republici Srpskoj, a ne znam kakva je situacija u Federaciji i ne znam njihovu strategiju razvoja poljoprivrede, dokumente i strategije Ministarstva poljoprivrede RS sam proučavao i oni daju nadu, te strategija daje dobru osnovu. Ovdje je neko govorio da nam treba dobro okruženje, mi imamo temelj za stvaranje dobrog okruženja. U ovo posljednje vrijeme Ministarstvo poljoprivrede je povuklo nekoliko vrlo dobrih poteza koji daju nadu u razvoj. Moj doprinos je pitanje kako doći do rešenja da nas bankari, banalno, ne pljačkaju. Odeš da platiš neki račun od, recimo, 16 KM a oni ti zaračunaju proviziju od 1,5 KM, a za podizanje 400 maraka gotovine, platiš čak osam KM provizije. Mislim da za zadružni sektor nije rešenje ni IRB jer ona plasira sredstva preko komercijalnih banaka što svakako poskupljuje kredite. U svijetu banke rade vrlo ekspeditivno, što kod nas nije slučaj. Vi u tim bankama dobijete povoljan kredit za samo jedan dan bez velikih procedura. Dovoljan je jedan razgovor i već istog dana imate sredstva koja ste tražili. Moramo raditi na tome da i naše banke uvedu takvu praksu jer mi često nemamo vremena za čekanje kada je u pitanju recimo sjetva, zaštita usjeva ili žetva nama je rok tog dana, a oni nas razvlače kako i koliko hoće. Traže nam garancije banaka, što je skupo i komplikovano. Ima vrlo negativnih primjera iz prakse sa bankarima, evo primjera. Naša zadruga je mogla dobiti neka sredstva od donatora i po tom projektu trebalo je da u naredne tri godine zaposlimo određen broj radnika, a tražili su da imamo garanciju banke. Mi nađemo žiranta a to je „Tema“, tvornica obuće koja godišnje ima izvoz od 45 miliona KM i zaposlenih 400 radnika, a banka kaže ne mogu oni biti garant jer imaju neki kredit od 800 hiljada KM. Eto kako bankari razmišljaju. Nađemo drugu firmu kao garanta, ali ne mogu ni oni. Odemo u treću banku i oni nas vuku mjesec dana i ništa. I nama propadoše sredstva. Pitam se kome su potrebne ta-

kve banke i zato je moj prvi predlog da se iz IRB izdvoji kapital koji je potreban poljoprivredi i napravi, oformi privredno kreditna zadruga, za početak, koja bi finansirala poljoprivredu . To je praksa u svim razvijenim zemljama i moramo raditi na tom da i mi imamo takvu instituciju. Moj drugi predlog je vezan za obrazovanje kadrova za poljoprivrednu proizvodnju. U osmi i deveti razred osnovne škole treba uvesti predmet poljoprivreda ako već kažemo da nam je ona strateški cilj, ovaj predmet obavezno uvesti i u gimnazije, odnosno dati važnost grani koja proizvodi hranu. Moramo postati svjesni da mi nećemo u narednom vremenu proizvoditi proizvode visoke tehnologije. Ali hranu, i to zdravu, možemo proizvoditi i tu biti konkurentni. Moramo iznaći način da se za poljoprivredu zainteresuje naša omladina kako bi imali budućnost jer imamo sve više staračkih domaćinstava koja ne mogu obrađivati površine koje posjeduju i tako nam se smanjuje zemljišni fond. Ovo bi bio moj doprinos ovom okruglom stolu, a govorio sam posle velikog iskustva jer dobro poznajem i zadruge i zadrugarstvo kao i poljoprivrednu proizvodnju i njezinu važnost za Republiku Srpsku.

Diskusije

Mirko Pucar, direktor Zadruga „Ribnik“

POBOLJŠATI USLOVE KREDITIRANJA

U svoje ime i ime zadrugara zadruga iz Ribnika želimo da se zahvalimo Ministarstvu poljoprivrede RS na svesrdnoj pomoći koju nam pruža u svakom pogledu, a i da se zahvalim organizatorima ovog okruglog stola i Četvrtog sajma zadruržnih proizvoda ovdje u Donjim Agićima jer ćemo na tom sajmu imati priliku da vidimo proizvode koje proizvode i druge zadruga. Mnogo nepovoljnih okolnosti do sada nisu išle u prilog zadrugama i mnogo nedaća je stajalo na putu razvoja. Mislim da smo sputavani u napretku, neću izričito da definišem je li to bilo namjerno ili slučajno ali to su neoborive činjenice. Ako imamo zaista iskrenu želju da nešto dobro učinimo za ovu državu i njenu poljoprivredu i zadrugarstvo, onda je došao, da tako kažem, poslednji trenutak. Vrijeme nam ističe. Veliki broj zadruga je uni-

šten, ratna događanja i mnogi drugi faktori su većinu zadruga doveli na rub egzistencije, i treba mnogo rada, truda, umijeća i materijalnih sredstava da se to krajnje nepovoljno stanje popravi i da one krenu ka napretku. Zadruge, zbog toga što ne mogu uknjižiti svoju imovinu kao vlasništvo, imaju veliki problem u obezbeđivanju kreditnih sredstava kod banaka koje ne pokazuju nikakvo razumijevanje za naše probleme. Ne može se ni omasoviti zadruga jer niko ne želi da postane zadrugar zadruga koja ne posluje dobro. Zadrugama su potrebna povoljna kreditna sredstva bez velikih procedura. Mi nemamo vremena da po aplikaciji za kredit čekamo mjesecima na odluku banke hoće li nam i pod kojim uslovima odobriti kredit. Banke moraju pojednostaviti uslove dobijanja kredita za poljoprivredu i na tom pitanju i Ministarstvo poljoprivrede treba da da svoj doprinos, to jest da se pokuša sa bankarima dogovoriti da ti uslovi budu prihvatljiviji. Nama su sada, ovog trenutka, potrebna sredstva za otkup šljive i maline, a nemamo mogućnosti da dođemo do tih sredstava što nam, svakako, stvara problem koji ne možemo riješiti. Obrtna sredstva za zadrugu su neophodna u datom trenutku, ali mi ih ne možemo uzeti kao nepovoljan kredit jer tako idemo u finansijsku neizvjesnost. Zadruga čiji sam direktor, a i mnoge druge su onemogućene da apliciraju na povoljna kreditna sredstva i zbog toga što u nekom prethodnom periodu nisu poslovale pozitivno pa samo pojavljivanje i apliciranje za kredit je time onemogućeno. Mi moramo naći način kako da dođemo do sredstava kojima bismo izgradili skladišni prostor i poboljšali mogućnost čuvanja proizvoda da ih na tržište plasiramo kada je to najpovoljnije po nas. Moja zadruga je nekada bila jedna od najboljih i postoji realna šansa da se vratimo na te pozicije ukoliko bude dovoljno razumijevanja šire društvene zajednice.

Diskusije

Ranko Topić, potpredsjednik
Privredne komore regije Banjaluka

USKLADITI DRŽAVNE I OPŠTINSKE PODSTICAJE

Ovo je već četvrti put da smo, na neki način, prisutni na ovim dešavanjima ovdje u Donjim Agićima. Posebno izražavam zadovoljstvo što se nalazimo u Poljoprivrednoj zadruzi „Agrojapra“, čiji su rezultati sigurno u samom vrhu zadrugarstva Republike Srpske.

Želim vrlo kratko da kažem nešto o značaju poljoprivrede. Kada se pogledaju makro-ekonomski pokazatelji i kada se pogleda učešće u bruto domaćem proizvodu na osnovu pokazatelja privredne aktivnosti, poljoprivreda učestvuje sa nekih 10 odsto, a

učestvovala je i sa 14 odsto 2008. godine. Ali kada se tome doda i učešće prehrambene industrije od dva do tri odsto, onda dolazimo do pokazatelja da je poljoprivreda ipak među najznačajnijim faktorima u formiranju bruto domaćeg proizvoda. U strategiji razvoja Republike Srpske poljoprivreda je definisana kao jedan od najvažnijih strateških pravaca u razvoju. U svim zemljama je poznato da tamo gdje se razvije poljoprivreda dolazi i do razvoja industrije, što znači da se u razvoj poljoprivrede mora ulagati da bi povukla ostale grane u razvoj, poljoprivredi se mora dati veći značaj jer nema razvoja društva bez razvoja poljoprivrede jer ona obezbjeđuje hranu. Kada je u pitanju koncept kako razvijati poljoprivredu, posebno zadrugarstvo, koje nije dalo očekivane rezultate, mislim da moramo raditi na stvaranju čvrstih robnih proizvođača koji mogu da proizvedu robne viškove, i da ih plasiraju na tržište. Dio tih proizvoda, svakako, treba usmeriti prehrambenoj industriji na doradu, da bi se dobio proizvod koji tržište traži. Ministarstvo poljoprivrede mora mapirati proizvodnju i raditi da se realizuju ti planovi, da se proizvede što više poljoprivrednih proizvoda kako za domaće tržište tako i za prehrambenu industriju. Možda bi bilo dobro odrediti šta je najbolje i najisplativije proizvoditi u kojem rejonu. Na primjer, pšenicu u Posavini, kukuruz u Lijeveča polju, voće u potkozarskim opštinama, povrće ovdje, vino, zna se, u Hercegovini, duvan u Hercegovini itd.

Što se tiče podsticaja poljoprivredne proizvodnje oni moraju biti uvezani, oni iz Ministarstva poljoprivrede i oni iz lokalnih zajednica, jer ćemo tako znati šta, koliko i kome se pomoglo, odnosno ko je dobio konkretno i koliko za podsticaj. Moramo formirati zadruge koje bi bile nosioci razvoja poljoprivrede ali i predstavnici grupa malih poljoprivrednih proizvođača koji su sposobni da proizvedu tržne viškove određenog proizvoda.

Diskusije

Snježana Đuričić, član-osnivač Slow Food Convivium „Potkozarje Podgrmeč“

ZDRAVA ISHRANA KAO POLITIČKI ZADATAK

Naši stari su po završetku Drugog svjetskog rata većinom rado prihvatili bijelo pšenično brašno. Ono je označavalo svojevrsni izlazak iz siromaštva i zastarjelosti, odnosno bivalo simbol višeg društvenog statusa pa čak i društvene obnove. Moda stvorena zavaravanjem da je bijelo čistije, ljepše i bolje se, nažalost, održala. U današnje vrijeme međutim, sve više se saznanje o nedostacima bijelog brašna i o njegovoj štetnosti za ljudski organizam i izbjegavaju ga svi koji se za svoje zdravlje brinu i koji žele uravnoteženu ishranu.

O čemu je zapravo riječ? Zrno koje se nekada mljelo mlin-skim kamenom davalo je integralno brašno koje je čak i prosijava-njem i odstranjivanjem mekinja ostajalo hranljivo. U industrijskoj proizvodnji bijelog brašna, uvođenjem višestrukih redova čeličnih valjaka, razbija se jezgro zrna, odvaja se klica od brašna, ljušti srednji sloj, dok napokon zadnji valjak ne smrvi jezgro u rafinisa-no bijelo brašno. Klice su, inače, bogate masnoćama, zbog čega se brašno može brže užegnuti i ima kraći rok trajanja dok se izbaci-vanjem mekinja uklanja mogućnost lakog upijanja vlage i rok tra-janja produžuje. Brašno se izbjeljuje hemikalijama. Uklanjanjem omotača i klice, gubi se kompletan vitamin E. Takođe se izgubi oko 50 odsto Ca, 70 odsto P, 80 odsto Fe, 98 odsto Mg, 75 odsto Mn, 50 odsto K, 65 odsto Cu, 80 odsto tiamina, 60 odsto ribofla-vina, 75 odsto niacina itd. Unosom rafinisanе hrane, unosimo premalo hranljivih tvari, zbog čega imamo probleme s probavom i postajemo podložni mnogim hroničnim bolestima. Zvanična medicina, a posebno farmacija, i za to nude rješenja: uzimanje do-puna prehrani tzv. suplemenata u vidu vitamina i minerala, što niti je dovoljno djelotvorno niti dobro. S druge strane, bijelo braš-no obogaćeno vitaminima takođe je zanemarivo poboljšano. Da ne pominjemo postojeće „crno brašno” u čijem sastavu se umjesto integralnog brašna dodaje samo boja.

I čemu sve to? Brz i beskompromisan profit.

Nešto o pokretu *Slow Food*

U Strategiji razvoja poljoprivrede Republike Srpske 2009-2015. stoji da je „proizvodnja kvalitetne hrane primarni fundus životnim, ekološkim, proizvodnim, zdravstvenim, socijalnim i ekonomskim vrijednostima svake administrativno-teritorijalne cjeline, pa i Republike Srpske kao i Bosne i Hercegovine u cjelini gledano”. *Slow Food Convivium* „Potkozarje Podgrmeč”, koji je osnovan početkom proljeća 2013. godine u potpunosti podržava navedeni cilj. Međutim, ako to već nismo bili u stanju shvatiti ranije, u XXI vijeku potpuno su vidljive posljedice tržišne ekonomi-

je a posebno faznog pristupa poljoprivredi. Bijelo pšenično brašno tek je jedan od brojnih primjera. Da ne pominjemo druge rafinirane proizvode, emulgatore i aditive, koji se od potrošača, na ovaj ili onaj način, kriju pod raznoraznim imenima, herbicide, pesticide, GMO...

Novoosnovani *Slow Food Convivium* „Potkozarje Podgrmeč” zalaže se za promovisanje, izradu i realizaciju inicijativa koje doprinose sprovođenju principa „dobro, čisto, fair” u funkciji održivog razvoja teritorije. „Dobro” pretpostavlja svježiu i ukusnu sezonsku ishranu koja zadovoljava čula a predstavlja dio naše lokalne kulture; „čisto” označava čistu proizvodnju i potrošnju hrane koja ne šteti životnoj sredini, životinjama niti našem zdravlju, dok „fair” podrazumijeva dostupne cijene za potrošače i pravične uslove i isplatu za male proizvođače.

Slow Food je inače međunarodni pokret koji je osnovao Karlo Petrini još 1986. godine. Promoviše se kao alternativa brzou hrani i cjelokupnom životnom stilu koji je prati. Cilj mu je očuvanje tradicionalne i regionalne kuhinje, pri čemu se ohrabruje uzgoj sjemena, bilja i stoke koji su karakteristični za svaki lokalni ekosistem pojedinačno. Pokret se u međuvremenu proširio po cijelom svijetu i broji preko 100.000 članova u oko 170 zemalja. Njegovi ciljevi za održivim prehranbenim sistemom i promovisanjem lokalnih malih preduzeća u stopu prate političke ciljeve usmjerene nasuprot globalizaciji poljoprivrednih proizvoda. „Ishrana je poljoprivredni čin”, tvrdio je pjesnik-farmer iz Kentakija, Vendel Beri. „Ishrana je politički čin”, tvrdi Karlo Petrini. *Slow Food* također vjeruje u koncept tzv. neogastronomije – priznavanja neodvojivih sprega između tanjira, planete, ljudi i kulture.

Nadovezujući se na pomenuti primjer bijelog brašna, *Slow Food Convivium* „Potkozarje Podgrmeč” prepoznao je upravo tradicionalnu proizvodnju integralnog brašna u PZ „Agrojapra” iz Donjih Agića, i trudiće se da ona na adekvatan način bude vrednovana, promovisana i sačuvana u zajednici ali i šire.

Umjesto zaključka

Budućnost prehrane čovjeka, kako se bar čini s ove tačke gledišta vremena i prostora, nije nimalo ružičasta. Pa ipak je poprilično teško objasniti ljudima, koji su više od jednog vijeka (u našem slučaju, nekoliko decenija manje) u svojoj svakodnevnici bombardovani agroindustrijskim sistemom i veoma vješto ciljanim marketingom, da pokret *Slow Food* uopšte nije nostalgičan za „dobrim, starim vremenima” i da je svjež, lokalni proizvod jednostavno bolji od vještački proizvedene hrane. Desilo se to da su sistemi distribucije i razvoj veleprodaje radikalno izmijenili naš odnos prema hrani i, što je suštinski bitno, našu odgovornost prema sebi i sopstvenom zdravlju, delegiranu svjesno ili nesvjesno, nečemu i nekome izvan nas samih.

Kako svaka promjena u zajednici počinje od pojedinca, koristim ovu priliku da pozovem vas, vjerujem, osviještene predstavnike lokalnih poljoprivrednih zadruga, da nastavite s intenzivnijim nastupima u svojim sredinama i da se direktnije upoznate s potrošačima, neprestano ih informišući o načinima na koje se prave vaši proizvodi, kako bi i oni sami postali aktivni dio procesa proizvodnje, i, time, pojedinačno odgovorniji, kako za svoje sopstveno zdravlje i život lokalne zajednice kojoj pripadaju tako i ekosistema u cjelini.

Diskusije

Prof. dr Drago Todić, Prirodno-matematički fakultet Banjaluka

“AGROJAPRA” NUDI MODEL ZADRUGARSTVA

Moramo postati svjesni da će nas vrlo brzo stići demografski problemi u svim ruralnim područjima RS, a normalno da nije zaobidena ni opština Novi Grad. Probleme demografske prirode prate i problemi propadanja poljoprivrednog zemljišta jer će se zakoroviti ako ga ne budu obrađivali, a pokazatelji govore da u našim selima neće uskoro biti radno sposobnog stanovništva. Evo konkretnog primjera: opština Novi Grad je prije 30 godina imala šest odsto starog stanovništva, a danas ima čak 22 odsto. Tada smo imali 44 odsto mladog stanovniš-

tva do 19 godina, a danas imamo svega 22 odsto. Prisutan je još jedan veliki problem u ruralnim područjima. Opština Novi Grad ima čak dve hiljade neženja, što je 10 odsto stanovništva. Ovo su problemi koje treba pod hitno i neodložno da rešava Republika Srpska. Neka naša sela će vrlo brzo nestati, prosjek starosti stanovnika novogradske opštine je 43 godine, pitanje je koliko ima sela gdje je taj prosjek i preko 60 godina pa se postavlja pitanje treba li u takvim selima ulagati u infrastrukturu jer uskoro je neće imati ko koristiti. Takav slučaj je recimo sa selom Žuljevica ali, nažalost, takvih primjera ima puno i ne samo u opštini Novi Grad, već širom RS. Šta je u takvim selima sa poljoprivrednim zemljištem? Nije mi jasno zašto mi sebe lažemo kada kažemo da na području opštine imamo 22 hiljade hektara zemljišta, a stvarno imamo tek osam i po hiljada hektara, a od toga jedva 30 odsto obradivog. Površine pod hljebnim žitom su sa dve hiljade hektara spale na svega stotinak hektara i sve to u poslednjih 10 godina. Treba reći da opštine za unapređenje poljoprivredne proizvodnje izdvajaju nevjerojatno mala sredstva recimo 0, 05 odsto opštinskih budžeta, a stalno pričamo kako je poljoprivredna proizvodnja i njen razvoj vrlo važan. Ova opština ima dvije ili tri dobre poljoprivredne zadruge, a mnogo ih ima registrovanih koje ne rade, te se moraju skinuti i sa evidencije i isključiti kao korisnici sredstava iz fondova opštine i Ministarstva poljoprivrede vlade RS. Podsticaje moraju dobijati i koristiti samo one zadruge koje imaju konkretne programe razvoja i koje su dokazale da dobijena sredstva uredno opravdaju, to bi bio stimulans onima koji čestito privreduju kroz zadruge i zadrugarstvo.

Sumirajući dosadašnje uspješne rezultate razvoja Poljoprivredne zadruge „Agrojapra“, može se konstatovati da je ona stub održivog ruralnog razvoja novogradske Podgrmeča u uslovima nerazvijene privrede, depopulacije ruralnih područja u veoma teškim problemima tranzicije i „zamiranja“ postojećih industrijskih pogona. Model zadrugarstva našao je oličjenje u ovoj zadruzi kroz otkup poljoprivrednih proizvoda i njihovu preradu u već sada desetak vlastitih proizvoda vrhunskog kvaliteta zahvaljujući

originalnom konceptu razvoja. To je značajno uticalo na zadržavanje mladih na selu u multinacionalnoj sredini novogradske opštine. Uostalom, nadaleko su poznati rezultati „Agrojapre“ zahvaljujući njenom uspješnom menadžmentu, nagradama i pohvalama na svjetskim izložbama poljoprivrednih proizvoda. Nažalost, niko ne podržava zapošljavanje u zadruzi, što se posebno odnosi na opštinu Novi Grad koja do sada nije prepoznala ulogu, značaj, rezultate, viziju i budućnost zadrugarstva oličenog u „Agrojapri“.

Posebno je značajna uloga „Agrojapre“ u edukaciji mladih naraštaja, od osnovnih i srednjih škola do realizacije nastavnih sadržaja na studijskim programima poljoprivrednog, prirodno-matematičkog, učiteljskog i drugih fakulteta Banjalučkog univerziteta. Značajan dio njihove terenske i praktične nastave realizuje se u „Agrojapri“, a sada je već obilaze i postdiplomci navedenih univerziteta i Lionskog Univerziteta iz Francuske. „Agrojapra“ je, zahvaljujući njenim rukovodiocima, svijetla tačka visoko uzdignuta na nebu Jugoistočne Evrope čije rezultate i iskustva treba iskoristiti kao putokaz zadrugarstva na ovim prostorima. Sretan sam kad mogu da učestvujem na okruglim stolovima ove zadruge gdje se može puno naučiti, vidjeti i učestvovati u davanju smjernica za dalji uspješan razvoj lokalne sredine i njenog okruženja kroz zadrugarstvo.

Diskusije

Zoran Kovačević, pomoćnik ministra poljoprivrede
šumarstva i vodoprivrede RS

NEMAMO DOVOLJNO MLADIH SPOSOBNIH KADROVA

Mi iz Ministarstva poljoprivrede smo u proteklih nekoliko godina imali puno aktivnosti što se tiče zadrugarstva i njegovog razvoja. Vrlo ozbiljno smo se uhvatili u koštac da riješimo niz problema koji su nastali u ratnom i poslijeratnom periodu kada je došlo do neshvatljivog napuštanja svega onog što je bilo dobro i pozitivno u zadrugarstvu. Mi smo snažno podržali vanredne zadružne revizije 2007. godine. Nakon toga smo ušli u proceduru donošenja novog zakona o zadrugama. Poslije toga smo kao Ministarstvo od Vlade dobili zadatak da snimimo stanje zadružne imovine, i to smo uradili i o rezultatima infor-

misali i Vladu i Narodnu skupštinu. U cilju rešavanja statusa zadružne imovine, išli smo u izmjene i dopune zakona o poljoprivrednim zadrugama, koji je trenutno na snazi i trenutno radimo analizu primjene tog zakona. Vi svi znate da se taj zakon različito primjenjuje na terenu, da negdje to ide normalno, bez problema, a u nekim lokalnim zajednicama postoje određeni problemi, proizrokovani različitim tumačenjem odredbi. Prije dvije godine smo donijeli program razvoja zadrugarstva, kao jedno od dugoročnih opredjeljenja podrške zadružnom sektoru i taj program je prihvaćen od kompletnog zadružnog sektora i naravno sada već radimo i analize primjene tog programa razvoja zadrugarstva.

Ono na čemu ovih dana i proteklih mjeseci radimo je dodatna podrška o kojoj smo vas obavijestili u prisustvu i predsjednice Vlade na sastanku na koji ste bili pozvani. Tada smo naglasili i naše dalje opredjeljenje za snažnu podršku za razvoj zadrugarstva u narednom periodu. Jedan od vidova podrške je i zapošljavanje agronoma u zadružnom sektoru. Svi smo se složili i konstatovali da nemamo dovoljno kvalitetnih kadrova u zadrugama, a zašto je tako to je stvar analize, da li je tome razlog što su male plate ili zbog toga što u upravljačkim strukturama zadruga neko ne želi konkurenciju ili ne želi prepustiti svoje pozicije mladim. Mi ovih dana, u saradnji sa Investiciono razvojnom bankom, otvaramo kreditne linije namijenjene poljoprivrednicima i vjerujemo da će veliki broj proizvođača iskoristiti priliku da za razne potrebe uzme te kredite. Ministarstvo poljoprivrede je stalno na usluzi zadrugama i zadrugarstvu, ali moramo voditi računa o tome da se pomogne samo onim zadrugama koje posluju na osnovnim principima zadrugarstva. Mi imamo jako dobrih zadruga koje su se razvijale i pored teških vremena kroz koje smo prošli, a taj razvoj prvenstveno vuče dobar menadžment tih zadruga i oni imaju našu snažnu podršku.

POLJOPRIVREDNO ZADRUGARSTVO – KAKO DALJE?

Na osnovu diskusije učesnika i uvodnih izlaganja koja su iznijeli doc. dr Gordana Rokvić (Poljoprivredni fakultet, u Banjaluci), Milovan Antonić (PZ „Agrojapra”) i Rajko Kulaga (ZSRS), izvedeni su sledeći zaključci:

- da se lokalne zajednice animiraju za konstruktivniju podršku zadružnom sektoru na svojoj teritoriji, te da se zaduži ZSRS da u tom smislu bude promoter i zaštitnik zadružnih interesa pri čemu će mu MPŠV davati podršku;
- da se obrazovanje zadrugara i zadružnog menadžmenta stavi u vrh prioriteta djelovanja Zadružnog Saveza RS, te da se uz podršku ministarstva i Poljoprivrednog fakulteta pokrene Škola zadrugarstva;
- da se iskoristi svaka mogućnost promocije zadrugarstva i zadružnih proizvoda, te da se pokrene inicijativa za osnivanjem zadružnih prodavnica ili prodajnih mjesta u svim većim gradovima širom RS; da inicijativu podnese ZSRS prema resornim Ministarstvima;
- da zadruge iskoriste inicijativu MPŠV za zapošljavanje agronoma u poljoprivrednim zadrugama te da iste kadrove iskoriste u svrhu razvoja djelatnosti i dugoročnog razvoja;
- da sve zadruge inventarišu stanje na području koje pokrivaju i uspostave tačne evidencije o svojim proizvođačima (zadrugarima i kooperantima), obimu i strukturi proizvodnje, trenutnim i potencijalnim tržištima, te mogućnostima razvoja;

- da zadruge koje imaju potencijala za razvoj prerađivačkih kapaciteta dostave poslovne prijedloge MPŠV te ostvaruju kontakte sa drugim subjektima u lancu kao i potencijalnim investitorima;
- da se dalje insistira na rješavanju pitanja zadružne imovine i to na način koji će obezbjediti najbrži put za stavljanje imovine u funkciju poljoprivredne proizvodnje;
- da se sve zadruge koje ne vrše poslovnu aktivnost i ne ispunjavaju zadružne principe, a koje su se oglasile o nalaze zadružne revizije, trajno brišu iz sudskog registra;
- da se zadruge podstiču na umrežavanje i međusobnu saradnju;
- da se kreiraju posebne kreditne linije pri IRB-u za zadruge te da se u tom kontekstu ponovo razmotri formiranje ŠKO za finansiranje zadružnih aktivnosti;
- da se pokrene inicijativa od strane ZSRS za izmjene Zakona o poreskom sistemu u smislu izdvajanja zadruga iz poreza na dobit, za fiskalno oslobađanje za zadruge;
- da se uzmu u obzir negativni demografski trendovi u ruralnim područjima širom RS, te da se u tom kontekstu radi na kreiranju programa za zadržavanje mladih na selu;
- da se nastavi na doslednoj primjeni i provođenju Programa razvoja zadrugarstva

**SLIKOM I RIJEČJU:
PRIZORI SA ČETVRTOG SAJMA
POLJOPRIVREDNOG ZADRUGARSTVA
REPUBLIKE SRPSKE**

Prof. dr Stevo Mirjanić, ministar poljoprivrede na štandu PZ "Agrojapra"

Snježana Rajlić, načelnik opštine Novi Grad, Nada Nešković – Railić, novi direktor PZ "Agrojapra" i Zoran Kovačević, pomoćnik ministra poljoprivrede

Ministar Stevo Mirjanić pred štandom sa proizvodima Zadruga „Insieme“ iz Bratunca koja ima tržište i izvozi u Italiju

Ministar Stevo Mirjanić na štandu Zadruga „Tarevci“ iz Modriče

Paradajz iz PZ „Tarevci“

Ministar Stevo Mirjanić na štandu Zadrudnog saveza Republike Srpske razgleda proizvode zadruga: ZZ „Obudovac“ iz Šamca, PZ „Lovac“ Bijeljina, „Žalfija“ Trebinje, PZ „Hana“ Srebrenica, PZ „Srebrenica“ Srebrenica, ZZ „Livač“ Aleksandrovac, ZZ „Podrumi banjalučke biskupije“ Laktaši

Na štandu PZ „Zlatne kapi Potkozarja“ Gradiška

Štand Zadruga „Balatunka“ iz Bijeljine

Ministar Stevo Mirjanić na štandu Zadruge „Sitnica“ sa Manjače

Na štandu Poljoprivredne zadruge „VIP Krajina“ Laktaši

Ministar Mirjanić na štandu OPZ „Jošavka“ iz Čelince

Štand PZ „Agropodrinje“ iz Zvornika

Gosti Sajma na štandu Sloww Food-a

Štand ZZ "Agro Una" iz Donjeg Vodičeva

Na štandu Pčelarske zadruge „Matica“ iz Banja Luke

*Miloš Odžić, predsjednik Udruženja pčelara opštine
Novi grad sa svojim proizvodima*

Sadnice cvijeća i ukrasnog drveća iz rasadnika „Čulić“ – Rudice

Sa svojim proizvodima došao kovač Mirko Gačić iz Novog Grada

Stevo Mirjanić, ministar poljoprivrede u „Agrpjaprinoj“ pekari „Vodenica“ razgovara sa tehnologom pekare Draganom Vinčić

Na kraju, u izjavi za javnost prof. dr Stevo Mirjanić dao je pozitivnu ocjenu o organizaciji sajma i zadrugama izlagačima

Za zajedničkom zadružnom trpezom

Domaćini i gosti sajma

Gosti i domaćini za zajedničkom trpezom

Gosti iz Banja Luke na sajmu u Donjim Agićima

*D. Stanić iz Prijedora, prijatelj i saradnik „Agrojapre“ sa
zadružnim podmlatkom iz Donjih Agića*

Izlet u Hašane: Učesnici Okruglog stola pred spomen Školom „Branko Čopić“

Načelnik opštine Krupa na Uni, Gojko Kličković, u Hašanima pozdravio učesnike Okruglog stola i upoznao ih sa Podrgmečkim projektom „Bašta sljuzove boje“

Učesnici Okruglog stola pred ostacima rodne kuće Branka Čopića u Hašanima

**ČLANCI
MILOVANA ANTONIĆA OBJAVLJENI
U REVII „NAŠE SELO”**

Inicijative:

ĐAČKE ZADRUGE – OSNOVA ZA RAZVIJANJE RADNIH NAVIKA I MORALNIH OSOBINA

Zadružni pokret sažima ideje ljudi koji rade zajedno da bi postigli određene socijalno-ekonomske ciljeve, koristeći se zadružnom filozofijom, zadružnim vrijednostima i principima koji važe za sve oblike zadugarstva. Podsjetimo se da svaka istinska zadruga, i na Istoku i na Zapadu, počiva na zadružnim vrijednostima kao što su samopomoć, samodgovornost, demokratija, jednakost i pravednost. U skladu sa ovim vrijednostima, pravi zadrugari uvažavaju i moralne vrijednosti kao što su: poštenje, otvorenost, društvena odgovornost i briga za druge. Iz ovih vrijednosti proizašli su i zadružni principi, kao zvanični i legitimi međunarodni standard verifikovan od Svjetskog zadružnog saveza, kojih se moraju pridržavati sve zadruge u svijetu, kao što su: dobrovoljno i otvoreno članstvo, demokratska kontrola od strane članova zadruge, ekonomska participacija članova zadruge, autonomija i nezavisnost zadruge, obrazovanje, obuka i informisanje, međuzadružna saradnja i briga za zajednicu.

Kao što je poznato, široko je polje zadružnog djelovanja. One se mogu osnovati u poljoprivredi, preradi, trgovini, zanatstvu, štednokreditnim, komunalnim, turističkim i drugim poslovima. Međutim, na našim prostorima svojevremeno je postojao još jedan, veoma važan, ali nažalost, danas zapostavljen i gotovo zaboravljen oblik zadugarstva, a to su školske, to jest đačke zadruge. One su na području bivše nam države Jugoslavije u okviru sistema osnovnog i srednjeg školstva djelovale, kako prije tako i poslije Drugog svjetskog rata, da bi se osamdesetih godina počele postepeno gasiti i potpuno nestati do posljednjeg rata.

Istina, đačke zadruge na našim prostorima nisu bile organizovane na autentičnim zadružnim pravilima, odnosno na pomenutim zadružnim vrijednostima i principima koji vrijede za sve pa i đačke zadruge. S druge strane, nisu imale ni široku lepezu djelatnosti. Njihov rad bio je sveden na nekoliko sekcija kao na primjer nabavno-prodajnu i cvjećarsku. Poneke škole imale su svoje zemljišne parcele, pa su nastavnici – entuzijasti i mladi zadrugari na tim parcelama uzgajali voće i povrće, a prodajom ovih proizvoda obezbeđivali dopunska sredstva za ekskurzije. Ipak, i pored određenih deformacija, ne može se osporiti da su ove vannastavne aktivnosti bivših školskih zadruga imale određen pozitivan pedagoški značaj u vaspitno-obrazovnom procesu kroz sticanje praktičnih saznanja i vještina neophodnih za svakodnevni život i rad u zajednici.

Danas u Republici Srpskoj i BiH, koliko mi je poznato, praktično ne postoje školske zadruge u osnovnim i srednjim školama. Od susjednih zemalja u obnovi i razvoju đačkih zadruga ukazujem, ovom prilikom, na dobar primjer Hrvatske u kojoj su u ovoj oblasti postignuti odlični rezultati. Možda je to i zato što u ovoj zemlji postoji duga i bogata tradicija đačkog zadrugarstva. „Đačke zadruge u Hrvatskoj kao oblik vannastavne aktivnosti zauzimaju značajno mjesto u identitetu osnovnih i srednjih škola kao i domova i centara za vaspitanje djece i mladih, jer doprinose kvalitetnijem vaspitanju i obrazovanju djece i mladeži, razvijanju radnih navika i moralnih osobina i razvoju ličnosti učenika“ - kaže Marića Berdik, predsjednica Hrvatske udruge učeničkog zadrugarstva. Valja reći da razvoj đačkog zadrugarstva, zbog njegove vaspitne i obrazovne važnosti, u hrvatskom obrazovnom školskom sistemu podstiču državne institucije koje ih na različite načine podržavaju: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Ministarstvo gospodarstva, rada i preduzetništva, Agencija za odgoj i obrazovanje, Hrvatska agencija za malo gospodarstvo i Hrvatska zajednica tehničke kulture čija je članica i Hrvatska udruga učeničkog zadrugarstva. Osim toga, đačke zadruge u Hrvatskoj podržavaju brojni roditelji, pojedinci, volonteri, entuzijasti, donatori, poljoprivred-

ne zadruge, opštine, poljoprivredni fakulteti, instituti i drugi. Treba imati u vidu da posebnu i važnu ulogu u razvoju đачkog zadrugarstva imaju nastavnici koji su voditelji školskih zadruga, a posebno su se edukovali za ovu vannastavnu aktivnost putem uspješno organizovanih metodičkih, oglednih radionica i seminara. Napominjem da se na učiteljskim fakultetima u Hrvatskoj izučava predmet Učeničko zadrugarstvo u cilju obrazovanja studenata za vannastavne aktivnosti u zadrugarstvu.

Program đачkog zadrugarstva u Hrvatskoj kojeg je definisalo Ministarstvo prosvjete i sporta još 1995. godine danas ostvaruje više od 300 đачkih zadruga koje imaju široku lepezu sekcija koje osim poljoprivrede, proizvodnje hrane, cvjećarstva, povrtlarstva, voćarstva, vinogradarstva, gljivarstva, pčelarstva, uzgoja i skupljanja ljekovitog bilja, obuhvata i veoma zanimljive sadržaje kao što su: prikupljanje sekundarnih sirovina, nabavku i prodaju školskih potrepština, učeničku štednju, keramiku, stare zanate, ručni rad, izradu ukrasnih predmeta od kamena, gline, drveta, vlakana, kože, čipkarstvo, vez, tkanje i ostale oblike narodnog stvaralaštva koji svakoj školi, centru i domu omogućavaju osnivanje zadruga i oblikovanje posebnosti. Svake godine organizuju se županijske i međužupanijske smotre na kojima mladi zadrugari predstavljaju rad zadruga i njihovih sekcija. Najbolje vrednovane zadruge plasiraju se za učešće na državnoj smotri učeničkih zadruga.

Ovaj tekst može se shvatiti kao ideja i prijedlog za razmišljanje upućen svim relevantnih institucijama kao što su ministarstva Vlade RS, posebno onih ministarstava kojima su u središtu pažnje obrazovanje i kultura, porodica, omladina i preduzetništvo, poljoprivreda i ruralni razvoj. To se, naravno, tiče i Zadružnog saveza, poljoprivrednih fakulteta, instituta, nadležnih agencija i opština. Od koristi bi mogle da budu i autentične poljoprivredne zadruge poput „Agrojapre“, čiji rezultati, znanje, iskustvo i infrastruktura – zadružni dom kao svojevrstan agroturistički i kulturno-obrazovni centar mogu da budu od koristi društvenoj zajednici u kreiranju i realizaciji ove društveno korisne ideje koja može da bude značajna za naš budući razvoj. Zapravo, uvođenje đачkih zadruga

u školski sistem RS bio bi važan iskorak ka njegovanju primjenjenog znanja, korisnog za brži razvoj kako pojedinca tako i društva, kao i jačanju vaspitne uloge škole te razvoju svijesti djece i mladih ljudi o pripadanju zajednici i značaju doprinosa svakog pojedinca toj zajednici.

Februar, 2013.

Seoski turizam u Republici Srpskoj tek je u začetku

MALO SEOSKIH DOMAĆINSTAVA MOŽE PRIMITI GOSTE

Seoski turizam u Zapadnoj i Srednjoj Evropi spontano se pojavio još prije stotinak godina. Ovaj oblik turizma na organizovan način započeo je 1955. godine u Francuskoj. Agroturizam, kao najvrijedniji sadržaj seoskog turizma i najsirodniji poljoprivredi i poljoprivrednoj proizvodnji, počinje da se razvija između 1960 i 1970. godine, dok seoski turizam, u cjelini gledano, postaje dio razvojne politike ruralnih područja Evropske unije u periodu od 1980, da bi od 2000. godine i zvanično postao međunarodni turistički proizvod.

U proteklom periodu, naročito u posljednjih dvadeset godina, prema podacima Evropske federacije ruralnog turizma, pa do danas, u 27 zemalja Evropske unije izgrađeno je između 600 hiljada i milion objekata za potrebe seoskog turizma koji raspolažu sa šest do 12 miliona kreveta i obezbeđuju do tri miliona radnih mjesta. Direktna dnevna potrošnja po osobi iznosi od 45 do 80 evra, od čega se na usluge smještaja odnosi od 15 do 30 evra, a ostalo na lokalne usluge, kao i dva evra na lokalnu ekonomiju. Prema podacima Evropske federacije ruralnog turizma, u seoskom turizmu Evropske unije četiri kreveta stvaraju prihod jednak prihodu jednog radnog mjesta, a kada je riječ o agroturizmu, na primjer u Austriji, jedan od pet farmera pruža usluge agroturizma.

Ovi impresivni rezultati, naročito u pogledu zapošljavanja u seoskom turizmu Zapadne i Srednje Evrope, ostvareni su sistematskom podrškom lokalne i državne vlasti u sadejstvu sa finansiranjem seoskog turizma i strukturnih fondova Evropske unije, kao i uz strateško planiranje, razvoj autentičnih proizvoda, osmišljen marketing, organizaciju, obrazovanje i usavršavanje ljudskih resursa kao i preciznih finansijskih podrški, poreskih podsticaja,

povoljnih bankarskih kredita sa velikim grejs periodima, subventioniranim kamatama i da ne govorimo o bespovratnim sredstvima iz pomenutih fondova Evropske unije. Za razvoj agroturističkih domaćinstava, objekata i opreme, u proteklom periodu iz fondova EU dodjeljivano je u prosjeku od 100 do 200 hiljada evra od čega su 70 odsto bila bespovratna sredstva.

Ovim rezultatima značajno su doprinijele i brojne evropske organizacije i udruženja koje se isključivo bave razvojem seoskog turizma, kao posebnog oblika turizma, čiji postotak broja usluga iz godine u godinu raste i postaje sve značajniji faktor održivosti ekonomskog života u ovim državama. U zemljama Zapadne Evrope koje su otišle najdalje u razvoju seoskog turizma realizuje se nadograđena ili unapređena strategija razvoja pa se tako jedan broj agroturističkih domaćinstava specijalizuje za pružanje usluga sa sasvim novim turističkim proizvodima kao što su: didaktičke farme, muzeji na otvorenom – stara sela, ekološke farme, farme orijentisane na hendikepirane osobe i slično.

Prijetnje fiskalne kase

Kada je riječ o seoskom turizmu kod nas, logično je da se zapitamo šta smo mi u Republici Srpskoj ostvarili za poslednjih 18 godina od kada traje period tranzicije, i gdje se nalazimo u poređenju sa razvijenim svijetom. Kada bismo se takmičili u proizvodnji riječi i rasprava o ukazivanju na naše potencijalne mogućnosti seoskog turizma: prirodne, ljudske, etnografske, folklorne, gastro-nomske, arheološke, arhitektonske i druge resurse, zauzeli bismo visoko mjesto. Imali bismo visoku poziciju po tome u čekanju, skrštenih ruku, u basnoslovno skupim izradama strategije razvoja turizma RS, u kojoj se na žalost samo na dvije strane govori o seoskom turizmu, i koja za sada znači samo mrtvo slovo na papiru. Po tome bismo mogli na nekoj rang ljestvici zauzeti vrhunska mjesta u Evropi.

Evo nekoliko ilustracija iz naše prakse. Od oko 220 hiljada registrovanih poljoprivrednih domaćinstava u Republici Srpskoj,

za obavljanje usluga u oblasti ugostiteljstva i seoskog turizma registrovano je ukupno 19 domaćinstava, od kojih sedam pruža usluge smještaja a dvanaest je izletničkog tipa. I pored toga što su definisani institucionalni pristup, pravni okvir, zakon o turizmu, zakonska i podzakonska akta, uredba o uslovim i kriterijumima za dodjelu namjenskih sredstava, razvoj seoskog turizma je i dalje na početnoj, nultoj tački sa krajnje zanemarljivim rezultatima. Osim toga, veći broj poljoprivrednih domaćinstava, koja su izrazila želju da se bave seoskim turizmom, odustala su od ove ideje jer ih je obeshrabrila Uredba o proceduri registracije ove djelatnosti. Naime, problem nastaje kada se domaćinstvo prijavi u APIF – Agenciju za upis i vođenje registra. Odmah poslije toga, poljoprivredna domaćinstva moraju da se jave u Odjeljenje za privedu opštine da se registruju za pružanje turističkih usluga što podrazumijeva da će u startu morati da se suoče sa problemom fiskalne kase i poreskih zahvatanja, sa problemom plaćanja doprinosa i drugim davanjima i opterećenjima. Ljudi iz straha sa, inače, malo sredstava i simboličkim podrškama i podsticajima odustaju od ovog posla koji se i zvanično tretira kao dopunski i sa neizvjesnom zaradom. Ipak neke početne aktivnosti zabilježene su na području Jahorine, Mrkonjić Grada, Šipova, Ribnika, Prijedora i doline Japre u kojoj, moglo bi se reći, zanimljive aktivnosti preuzima Poljoprivredna zadruga „Agrojapra“ koja je, između ostalog, prošle godine u sklopu Trećeg sajma zadrugarstva Republike Srpske, koji se održava u krugu ove zadruge, organizovala okrugli sto na temu: „Efekti seoskog turizma u razvoju poljoprivrede i uloga zadruge“.

Nadahnuto o „Agrojapri“ kao dragocijenom iskustvu, na ovom okruglom stolu govorio je Igor Sovilj iz Turističkog udruženja „Promotur“ iz Prijedora koje već devet godina saraduje sa Turističkim udruženjem „Putovati Balkanom“ iz Italije. Tijesno saradujući sa „Agrojaprom“, ova zadruga uključena je u projekat osnivanja mreže didaktičkih farmi i kušaonica jer, kako reče Sovilj, „Agrojapra“ već ima veliko iskustvo u organizovanju ljetnih škola u prirodi za đake i studente što je, u stvari, drugi naziv za didaktičke farme koje se u novije vrijeme razvijaju u Italiji kao najnoviji

proizvod seoskog turizma a zaživele su još u Francuskoj i Engleskoj.

To je povod da u nastavku ovog teksta čitaocima ove revije kažemo nešto više o „Agrojapri“ kao primjeru dobre prakse. O nekim takvim primjerima kao što je agroturističko domaćinstvo porodice Galić kod Mrkonjić Grada bilo je riječi u jednom od prošlih brojeva, a svakako o ovoj temi redakcija revije „Naše selo“ posvećivaće i u buduće kontinuiranu pažnju.

Ohrabrujuća iskustva „Agrojapre“

Poljoprivredna zadruga „Agrojapra“, Donji Agići kod Novog Grada, osnovana je 2000. godine, djeluje na velikom prostoru Podgrmeča u dolini rijeke Japre. Svoju djelatnost zadruga je raširila na 23 podgrmečka sela, gdje je uključila 255 zadružnih domaćinstava - zadrugara i na posjedima seljaka razvila i razvija primarnu poljoprivrednu proizvodnju. Zadruga je uporedo podigla i proizvođačke pogone, posjeduje poljoprivrednu apoteku, pogon za proizvodnju hladno cijedenog bundevinog i suncokretovog ulja, mini sušaru, mini hladnjaču, vodenicu na rijeci Japri, restoran, benzinsku pumpu, mini market i pekaru. Izgrađen je i novi zadružni dom u kome je biblioteka sa čitaonicom, gde je smješten centar za obrazovanje zadrugara, etno-muzejska postavka predmeta koji svjedoče o nekadašnjem životu u dolini Japre i izložba o razvoju zadrugarstva u ovom kraju. Zadruga se javlja i kao izdavač. Do sada je izdala tri knjige koje se bave zadrugarstvom ne samo kod nas nego i na evropskim prostorima u kojima su iznesena iskustva „Agrojapre“. Ovih dana, idući u susret poboljšanju turističke ponude, „Agrojapra“ će kompletirati opremu za malu tkalačaku žensku radionicu u kojoj će se organizovati obuka i izrada atraktivnih tkanih predmeta sa izvornim podgrmečkim motivima.

Škola u prirodi dovodi mlade

Poljoprivredna zadruga „Agrojapra” postala je u neku ruku nastavna i naučna baza. Tako je, u sklopu realizacije zadružnog projekta Seoski turizam kao nastavna baza za đake i studente, Donje Agiće i „Agrojapru“ tokom zadnje dvije godine, u okviru jednodnevnih izleta i ekskurzija, posjetilo 800 đaka osnovnih škola iz okolnih mjesta i oko 300 studenata Poljoprivrednog i Prirodno-matematičkog fakulteta Banjalučkog univerziteta koji ovde dolaze na praksu. Generalna ideja je bila da se dovedu gosti seoskog turizma, među njima đaci i studenti, koji će u suštini biti i potrošači i tako generisati poljoprivrednu proizvodnju i plasman domaće hrane i poboljšati ukupan materijalni položaj seoskog stanovništva ovog kraja. Posebna vrijednost je u tome što su se đaci i studenti upoznali sa proizvodnim programima i proizvodima zdrave hrane u zadružnim pogonima, sa načinom prikupljanja sirovog mlijeka, sa preradom sjemenki u hladno cijeđena ulja, sa preradom žita u integralno brašno u vodenici na rijeci Japri, sa sušenjem voća i gljiva, sa planiranjem, proizvodnjom i marketingom. U zadružnoj biblioteci sa đacima i studentima vođeni su razgovori o tome šta znači komunikacija, preduzetništvo, kultura izražavanja, šta su to zadružne vrijednosti i šta znači raditi zajedno u zadruzi i saradivati sa drugim ljudima.

Stizali i gosti iz inostranstva

Tokom 2011 i 2012. godine „Agrojapru“ su posjetili predstavnici udruženja „Putovati Balkanom“ iz Italije zajedno sa svojim partnerima iz Prijedora, Prnjavora i Kraljeva. Zahvaljujući ovoj novouspostavljenoj saradnji, prošle godine već su realizovane posjete dvije grupe Italijana, među kojima su bili i studenti Poljoprivrednog instituta iz Trenta zajedno sa učenicima Srednje poljoprivredne škole iz Prijedora. Takođe, u okviru edukacijskih aktivnosti o zadugarstvu u prethodne dvije godine posjetili su nas i zadrugari iz Hrvatske Kostajnice, predstavnici Zadruge „Oštra

Luka”, kao i 50 zadrugara iz Moldavije, takođe, ugostili smo i 110 odbojkašica odbojkaških klubova iz Novog Grada i Gradiške koje su poslije obilaska „Agrojapre“ na livadi pored vodenice na rijeci Japri organizovali rekreativni odbojkaški turnir u prirodi. Svi su oni posjetili proizvodne pogone zdrave hrane „Agrojapre“, zajedružni etno-muzej, izložbu o razvoju zadrugarstva, biblioteku i vodenicu na rijeci Japri. Osim što su uživali u prirodnim ljepotama ovog kraja i novim saznanjima, bili su veoma zadovoljni restoranskim uslugama uživajući i u mnogim specijalitetima, ali i autohtonim jelima domaće hrane u zajedružnom restoranu „Beza“.

Od turističke infrastrukture u okviru pomenutog projekta preostalo je da se izgradi pješačka staza i vidikovac na Hozića kamenu, ljetna pozornica sa klupama i stolovima za održavanje kulturno-zabavnih manifestacija mladih, kao i smještajni kapacitet od 50 ležaja za Školu u prirodi koja bi mogla da traje pet punih mjeseci tokom godine, a za ostale potencijalne turiste da se što prije adaptiraju smještajni kapaciteti u poljoprivrednim domaćinstvima, najprije u Donjim Agićima, a zatim i u ostalim selima u kojima bude postojala zainteresovanost domaćina za ovaj vid djelatnosti. Paralelno sa ovim aktivnostima, planirano je organizovanje edukacije poljoprivrednih domaćinstava koja će se baviti davanjem usluga u seoskom turizmu. U drugoj fazi realizacije ovog projekta planirana je izgradnja velikog bazena za kupanje i rekreaciju budućih gostiju, zatim izgradnja zelenih pješačkih i biciklističkih staza, škole jahanja za djecu i odrasle i etno-literarnog sela „Branko Ćopić“.

Iz prethodnih primjera i navedenih aktivnosti može se zaključiti da Poljoprivredna zadruga „Agrojapra“ već vodi i koordinira aktivnosti seoskog turizma kroz kvalitetno aktiviranje ljudskih, materijalnih i prirodnih resursa čime je započela ostvarivanje svog jedanaestog programskog zadatka u okviru strategije razvoja zadruge od 2000 do 2015. godine. Jedanaesti program glasi „Seoski turizam kao vrhunac razvoja Podgrmečkog kraja“, čime je na ovaj način „Agrojapra“ postala i nosilac razvoja nove djelatnosti. Podrazumijeva se da „Agrojapra“ neće moći sama da istraje u rea-

lizaciji razvoja seoskog turizma u Podgrmeču, već je to moguće samo u dobroj saradnji i podršci opštine, Ministarstva trgovine i turizma, Ministarstva poljoprivrede i međunarodnih organizacija koje podstiču seoski turizam. Valja reći da smo do sada gotovo po svim segmentima razvoja imali kvalitetnu podršku i potpuno razumijevanje Ministarstva poljoprivrede kao i norveškog projekta Jaeren produktutvikling.

Projekti „Seoski turizam kao nastavna baza za đake i studente” kao i generalni projekt pod nazivom „Dolina Japre – turistička oaza aktivnog odmora“ opravdani su zato što ovim projektom zaokružujemo stvaranje osnovnih pretpostavki za bavljenje seoskim turizmom i što dajemo odgovor na pitanje kako aktivirati neiskorištene prirodne potencijale, nezaposlenu seosku radnu snagu i njihove smještajne kapacitete. Zadruga „Agrojapra” je jedna od rijetkih organizacija koja ne imitira i ne troši već proizvodi nove razvojne solucije koje omogućuju ekološku, ekonomsku i socio-kulturnu održivost ovog kraja.

Prednosti, mogućnosti, potencijali i planirani efekti u razvoju seoskog turizma na cijelom području Republike Srpske mogu se realizovati definisanjem Strategije razvoja seoskog turizma u RS sa jasnom operacionalizacijom zacrtanih strateških smjernica, kvalitetnijom materijalnom podrškom institucija na svim nivoima - od opštine do Vlade. Pod tim se podrazumijeva obezbjeđenje podsticaja i investicija, zatim veća integrativna uloga nekoliko ministarstava. Ne samo poljoprivredna proizvodnja i seoska infrastruktura već i kultura i cjeloživotno obrazovanje na selu, kvalitet života seoske porodice, omladina i sport, pa i seoski turizam, sve to je uglavnom prepušteno samo jednom ministarstvu – Ministarstvu poljoprivrede. Takav pristup mora da se mijenja. Osim dobrih namjera moraju se preduzimati konkretne akcije, jer razvoj se ne događa spontano. On se kreira i uporno gradi.

Mart, 2013.

Kakva iskušenja čekaju proizvođače mlijeka
posle ulaska Hrvatske u Evropsku uniju

JOŠ NISU PRIPREMLJENI SPASONOSNI PROPISI

Nadležne stručne službe i institucije izgleda da nisu završile svoj dio posla: nisu pripremljeni novi pravilnici o kvalitetu svežeg sirovog mlijeka, Pravilnik o registraciji otkupnih stanica još nije zaživio, takođe, još nije završen jedinstveni registar životinja, ušne markice i kartoni.

Proizvodnja sirovog mlijeka na području Zadruga „Agroja-pra“ i šire, u 2012. godini odvijala se u okolnostima velike suše kao elementarne nepogode, uz značajniji porast troškova proizvodnje, male otkupne cijene sirovog mlijeka, neredovne isplate premija kao i poremećeno stanje na tržištu mlijeka i mliječnih proizvoda. Na sreću, u dolini Japre i uopšte u sjeverozapadnom dijelu Republike Srpske ni u jednoj mliječnoj farmi nije nađen uzorak sa aflatoksinom, pa nas je jedino ta kriza mimoišla, zahvaljujući urednom prinosu kukuruza, od kojeg je proizvedena i kvalitetna silaža.

Međutim, u pomenutim uslovima i okolnostima ovo je treća godina kako traje postepeno srozavanje proizvodnje sirovog mlijeka, pa je jedan broj proizvođača prestao je da se bavi ovim poslom. S druge strane, takođe, jedan broj proizvođača, i pored naših upozorenja, ovdje na skupštini, odlučio se da ide linijom manjeg otpora, to jest da svoje mlijeko iz kante prodaje raznim drugim otkupljivačima. Među tim otkupljivačima ima i švercera i trgovaca koji neredovno plaćaju preuzeto mlijeko. Tako je Zadruga „Agroja-pra“ početkom 2012. godine započela otkup i prevoz mlijeka za Mljekaru „Mlijekoprodukt“ od svega 52 proizvođača. Kasnije, kada su se ljudi uvjerali o čemu se radi, počeli su se ponovo

vraćati saradnji sa Zadrugom i broj proizvođača iz mjeseca u mjesec je rastao tako da smo u decembru 2012. godine imali 102 proizvođača. Zahvaljujući našoj saradnji i zajedničkom trudu, u prošloj godini otkupljeno je ukupno 881 893 litara mlijeka što je u odnosu na 2011. godinu, uprkos svim problemima, više za 16 odsto. Po ovom osnovu, proizvođači su ostvarili prihod zajedno sa premijom u iznosu od 618 000 maraka.

Što se tiče kvaliteta mlijeka, takođe, je primjetan pozitivan trend. Na primjer u januaru 2012. godine kod tada 52 proizvođača, ekstra klasu mlijeka imao je 31 proizvođač, prvu klasu – pet, drugu klasu – dva, treću klasu – šest, četvrtu klasu – jedan i bez klase je bilo sedam proizvođača. Na kraju godine, u decembru, ekstra klasu – jedan imala su 32 proizvođača, prvu klasu – dvanaest, drugu klasu – tri, treću klasu – sedam, četvrtu klasu – sedam i bez klase bio je čak 41 proizvođač. Veći broj proizvođača ostao je bez klase samo zato što u tom mjesecu nisu uzeli i poslali na analizu ni jedan uzorak mlijeka. A tada je bio dovoljan barem jedan uzorak da bi se dobila klasa.

Takozvana zaštitna cijena mlijeka u Mljekari „Mlijekoprodukt“ stupila je na snagu 1. oktobra 2012. godine i od tada se primjenjuje u iznosu od 46 feninga za litar mlijeka i kad nema klasu. Cijena koju plaća Mljekara „Mlijekoprodukt“ varira u zavisnosti od procenta proteina i masnoće i kreće se od 46 do 57 feninga, plus količinske stimulacije koje se kreću od četiri do dvanaest feninga i plus premija na ekstra klasu – 30 feninga, a na mlijeko bez klase premija iznosi 10 feninga. To znači da je minimalna cijena mlijeka bez klase sa premijom 56 feninga, a maksimalna – ekstra klasa takođe sa premijom iznosu 1 KM za jedan litar.

Međutim, sada se nad cjelokupnom proizvodnjom sirovog mlijeka pa i preradom u Republici Srpskoj nadvija jedan teški i tamni oblak koji može da obustavi ili u velikom procentu smanji postojeći otkup i preradu mlijeka što bi dalje moglo da prouzrokuje ukidanje radnih mjesta u ovoj, za sada jedino sigurnoj i perspektivnoj grani poljoprivredne proizvodnje, što bi dalje značilo ukidanje izvora egzistencije života i opstanka sela.

Naime, kao što je poznato, gotovo polovinu od ukupne proizvodnje i prerade mlijeka kao finalnog proizvoda, dnevno od 70 do 100 tona mlijeka ekstra klase, Mljekra „Mlijekoprodukt“ izvozi u Hrvatsku. Hrvatska u Evropsku uniju ulazi 1. jula ove – 2013. godine. Da bi se pomenuti izvoz mlijeka mogao da nastavi, blagovremeno je našim institucijama saopštena lista preduslova koje treba ispuniti kako bi se nastavio kontinuitet izvoza. Kako smo obaviješteni, Mljekara „Mlijekoprodukt“ je svoj dio posla uradila. Pripremila je svoje proizvodno-prerađivačke pogone za izvoz i uvela standardizaciju kvaliteta. Ali, nadležne institucije BiH i njene stručne službe izgleda da nisu završile svoj dio posla: nisu riješeni pravilnici o kvalitetu svježeg sirovog mlijeka, Pravilnik o registraciji otkupnih stanica još nije zaživio. Takođe, još nije završen jedinstven registar životinja, ušne markice i kartoni. Da li će u pet minuta do dvanaest nova Vlada Republike Srpske i Savjet ministara BiH preduzeti i završiti sve potrebne aktivnosti da se ne ugrozi naš najveći izvoz u sektoru agrara, odnosno otkup mlijeka i cjelokupno mliječno govedarstvo, samim tim i više hiljada radnih mjesta, znaće se već početkom juna ove godine.

Doduše, ukoliko dođe do obustave izvoza mlijeka pomenuti viškovi mlijeka mogli bi da se plasiraju i na domaćem tržištu BiH pod uslovom da se zaštiti domaća proizvodnja i obustavi uvoz mlijeka, ali u našoj Državi i društvu nije realno da se to dogodi.

Aprila 2013.

Ambijent u kome posluju zadruga u Republici Srpskoj je nedovoljno ozbiljan

NOVI MINISTAR MIRJANIĆ ULIVA NADU

Dugi niz godina od zadruga koje privređuju, plaćaju poreze i doprinose, bili su važniji uvoznički lobisti, privatnici – profiteri, razni tajkuni i, u najnovije vrijeme, latifundisti – veliki zemljoposjednici. Još uvijek su uspješniji ti koji su razradili švercersku tehnologiju, od onih koji posluju po zakonu i izmiruju sve svoje obaveze.

I pored niza nepovoljnosti kao što su prirodni faktori – suša i poplave, neuređeno tržište i nekontrolisani uvoz, kao i nepovoljan položaj poljoprivrede, koji već dugo traje, Poljoprivredna zadruga „Agrojapra“ je i u prošloj 2012. godini poslovala pozitivno. Ukupan prihod povećan je za 20 odsto u odnosu na 2011. godinu, ali srazmjerno su rasli i rashodi. Iako u teškim uslovim privređivanja, zadruga uspijeva na uštrb profitabilnosti a u cilju održivosti i poslovanja na granici rentabilnosti da redovno isplaćuje sve poreske i druge tekuće obaveze. A one nisu male. Tako, na primjer, PZ „Agrojapra“ je u prošloj, 2012. godini, na ime poreza, doprinosa, PDV-a, raznih naknada, republičkih, komunalnih i ostalih taksa i članarina, isplatila državi ukupno 173.240,08 maraka, od čega se na porez na plate odnosi 22.000,00 KM, doprinose na puni iznos plata 107.623,07 KM, a porez na dodatnu vrijednost plaćen je u iznosu od 34.297,14 KM.

Uz postojeći proizvodni program finalnih proizvoda, u 2012. godini ova zadruga je pokrenula čitavu lepezu novih proizvoda kao što su: razne vrste hljeba i peciva, heljdini mlinci, domaće juške i domaći keks. Tako su u prošloj godini na domaćem tržištu plasirali sopstvene finalne proizvode u vrijednosti od 260.611,00 KM. Rezultati su mogli biti i bolji. Međutim, „Agrojaprini“ proizvodi, nažalost, s obzirom na to da su izuzetno kvalitetni, nisu

adekvatno zastupljeni na domaćem tržištu, s jedne strane zbog neograničenog i nekontrolisanog uvoza svega i svačega, a s druge strane zbog neloyalne konkurencije jednog broja privatnih preduzeća, koja, zbog servilnosti i pohlepe, ne moraju da plaćaju poreze državi i doprinose radnicima na puni iznos plata što im omogućava konkurentnost proizvoda i finansijsku uspješnost. Zapravo, znači li to da je kod onih preduzeća i zadruga koje rade pošteno i odgovorno i izmiruju sve obaveze prema državi i radnicima poslovni uspjeh gotovo nemoguć. Ili, zar brojni primjeri iz prakse ne pokazuju da su uspješniji i da bolje prolaze oni koji su uspješno savladali i razradili švercersku tehnologiju potkradanja države, radnika i poljoprivrednih proizvođača.

Osim toga, prodaju finalnih proizvoda na tržištu RS i BiH posebno je opterećivala otežana naplata isporučenih proizvoda koja se često otezala na tri do pet mjeseci, naročito kod velikih marketa. Upravo zbog takvog problema status proizvođača u postojećem tržišnom ambijentu je težak, neizvjesan, rekao bih ponižavajući. A, s druge strane ciklus kreditiranja proizvodnje započinje nabavkom sjemena i repromaterijala za kooperante, zatim se nastavlja tokom procesa prerade i pakovanja, a završava kreditiranjem prodaje. Sve te faze traju ukupno od 13 do 15 mjeseci. Da li je to ambijent u kome se mogu zadržati postojeća i otvarati nova radna mjesta ili je to ambijent u kojem je proizvodnja i otvaranje radnih mjesta nemoguća misija. Proizvođače, privrednike i privredne organizacije koče u razvoju i mnogi drugi problemi koji su u vezi sa nepovoljnim ambijentom i destimulativnom zakonskom regulativom.

Generalno gledano, poreska politika je za privredu i proizvodnju veoma nepovoljna zato što se svi porezi i doprinosi i ostala davanja moraju državnom budžetu isplatiti odmah po fakturisanju, bez obzira kada će se naplatiti fakturisana roba, umjesto da se porez plaća po naplaćenju realizaciji. Takođe na sva kreditiranja repromaterijala, gnojiva i sjemena koja se proizvođačima daju na odloženo plaćanje, PDV mora se odmah platiti po fakturisanju, a naplata često traje i do godinu dana.

Dakle, zadrugarstvo u Republici Srpskoj nije lakrdijaško, već je lakrdijaški ambijent u kojem zadruge posluju. Istina, Ministarstvo za poljoprivredu i ruralni razvoj ima prema zadrugama korrektnan odnos. Ali to nije dovoljno. Odnos opština, uprave prihoda i pojedinih inspektora prema zadrugama kreće se od nekorektnosti do bezdušnosti. Istovremeno, prijetnja zadrugama su i privatna preduzeća zbog čije pohlepe za novcem postoje razni nasrtaji na zadružnu imovinu, zatim odlaganje plaćanja zadrugama za isporučene proizvode do nemogućnosti naplate.

To jasno govori da su u našem društvu, dugi niz godina unazad, od zadruga koje privređuju, plaćaju u cijelosti poreze i doprinose, bili važniji razni obožavaoci novca kao što su uvoznički lobisti, privatnici – profiteri, razni tajkuni i u najnovije vrijeme latifundisti – veliki zemljoposjednici novog doba, koji podsjećaju na robovlasničko vrijeme. Da je to tako dovoljno govori podatak Uprave prihoda RS da su neplaćene obaveze po osnovu poreza narasle na milijardu i po maraka u Republici Srpskoj. Dublja i šira analiza pokazala bi još veće razmjere utaje poreza.

Propadanje zadruga i privrede, seoskih i lokalnih zajednica kao i društva u cjelini, po mom mišljenju, moguće je zaustaviti na način da, prije svega, iskreno i na svim nivoima počnemo da poštujemo osnovne ljudske vrijednosti, rad i stvaralaštvo, proizvodnju i proizvođače, obrazovanje i kulturu i da se konačno uspostavi pravno uređena država.

Sve u svemu krajnje je vrijeme da se demokratski izabrane političke elite, elite novokomponovanih preduzetnika i naučne elite okrenu rješavanju najvećih životnih problema običnih ljudi na terenu, prije svega povećanju proizvodnje, dohotka i standarda kao i razvoju obrazovanja na svim nivoima kako formalnog tako i cjeloživotnog. Jer žalosna je činjenica da pomenute izabrane elite dvadesetak godina od rata nisu dale odgovor na pitanje kako pronaći ključ za veću proizvodnju i izvoz, kako povećati zaposlenost, kako izaći iz krize, kako živjeti mirnije, kvalitetnije i stabilnije.

Da situacija nije beznadežna i da nije tačno da se ništa ne može da popravi i promijeni mogli su da shvate mnogobrojni ak-

teri iz oblasti agrara: proizvođači, predstavnici raznih poljoprivrednih udruženja, zadruga, vladinih i nevladinih institucija, kao i stručnih i naučnih institucija, na velikom agrarnom skupu organizovanom u Vladi Republike Srpske krajem marta ove godine, na kojem je novi ministar poljoprivrede podnio sveobuhvatnu analizu stanja u agraru kao i precizne i kompetentne predloge za rješavanje nagomilanih problema. Ekspoze novog ministra poljoprivrede prof. dr Steve Mirjanića bezrezervno su podržali predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik, predsjednica Vlade Republike Srpske Željka Cvijanović, kao i svi učesnici u raspravi na ovom značajnom skupu.

Ne samo riječima i mislima već čestitim ponašanjem i činjenjem, rukovođen interesima Republike Srpske, a ne ličnim, u kratkom vremenskom roku, na samom startu mandata, novi ministar poljoprivrede upalio je svjetlo na kraju tunela. Sudeći po svemu, očigledno je da će prof. dr Stevo Mirjanić ne samo da znalačkom rukom izvede selo i poljoprivredu iz dugogodišnje agonije i začaranog kruga već će na taj način i ovu Vladu učiniti jačom i velikom.

Maj - juni, 2013.

Povodom predstojećeg Četvrtog sajma poljoprivrednog zadrugarstva Republike Srpske u Donjim Agićima

ODRŽATI DOSTIGNUTI NIVO SAJMA

- *Promocija zadružnih proizvoda i stvaralaštva zadrugara u cilju većeg ugleda na tržištu*
- *Veliki broj zadruga nije u funkciji poljoprivredne proizvodnje i razvoja naših sela*
- *Pionirski poduhvat desetak zadruga koje izlažu svoje proizvode na ovom sajmu treba podržati, razvijati i širiti u cilju veće proizvodnje hrane i opšteg prosperiteta*

U organizaciji Zadružnog saveza RS i Poljoprivredne zadruge „Agrojapra“, u suorganizaciji opštine Novi Grad, a pod pokroviteljstvom Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Vlade RS, Četvrti sajam poljoprivrednog zadrugarstva Republike Srpske održaće se 5 i 6. jula u zadružnom prostoru „Agrojapre“. Svečano otvaranje sajma predviđeno je u subotu 6. jula 2013. godine od 10 do 11 časova. Očekuje se da sajam otvori ministar poljoprivrede prof. dr Stevo Mirjanić. Osim okruglog stola koji će se održati 5. jula, u sklopu sajma, organizovan je i prigodan kulturno-umjetnički program kao i turnir u malom fudbalu.

S obzirom na to da su poljoprivredne zadruge značajan socio-ekonomski element u privredi i društvu razvijenih zemalja i da bez modernog ali autentičnog zadrugarstva nema kvalitetne, kontinuirane i u dovoljnim količinama jeftine hrane, vrijednost ove republičke dvodnevne zadružne manifestacije iz godine u godinu samo dobija na značaju. To je, zapravo, prava smotra zadružnih proizvoda, kao i proizvoda stvaralaštva u seoskim sredinama koja promoviše marketinški koncept zadružnih proizvoda po kojem bi zadruge trebalo da steknu veći ugled i bolji status na tržištu.

Ali, kako kod nas, zbog naših naravi i mentaliteta, zavisti, površnosti i gluposti teško može da opstane gotovo svako dobro za-

početo djelo, izgleda da postoji potreba da ponovo objasnimo zašto smo za to da se nastavi kontinuitet kvaliteta ove sajamske manifestacije, a protiv toga da se ona pretvara u putujući sajamski cirkus od opštine do opštine i utapa u druge manifestacije zbog čega je već jednom prilikom bila sporadična i nezapažena. Izvorno zadrugarstvo u Donjim Agićima i dolini Japre ima tradiciju dugu više od 60 godina. U ovom Podgrmečkom kraju djelovala su dva velika neimara našeg – jugoslovenskog zadrugarstva: Milan Stupar, načelnik za poljoprivredu Vrbaske banovine, koji je u periodu prije Drugog svjetskog rata zaslužan za osnivanje i razvoj mnogih zadruga, i Dragan Antonić, osnivač i dugogodišnji direktor Zemljoradničke zadruge „Agići“ koji je djelovao poslije Drugog svjetskog rata do 1983. godine, i koji ima velike zasluge za razvoj zadrugarstva u Podgrmeču i šire. Poljoprivredna zadruga „Agrojapra“ već dvanaest godina, otkad je osnovana, prednjači u razvoju zadrugarstva RS, iz godine u godinu bilježi stalni uspon, okrenuta je jačanju ekonomije 200 poljoprivrednih domaćinstava koja se bave proizvodnjom sirovog mlijeka, zatim je razvila desetak finalnih sopstvenih proizvoda i djeluje na razvoju ruralnog prostora. U stvari, kako reče dr Aleksandar Ostojić, dekan Poljoprivrednog fakulteta u Banjaluci, „Agrojapra“ spada u red najorganizovanijih i najfunkcionalnijih zadruga kako na području Republike Srpske, odnosno Bosne i Hercegovine, tako i regiona.“ Napokon, doskorašnji direktor „Agrojapre“ u periodu od 2000. – 2012. godine to jest autor ovih redova, kreirao je ideju o sajamskoj izložbi zadrughnih proizvoda – Sajam zadrugarstva RS i započeo njenu realizaciju u saradnji sa Zadrušnim savezom RS, Ministarstvom poljoprivrede, te brojnim zadrugama. Na kraju, na osnovu izrečenih činjenica, Upravni odbor Zadrušnog saveza RS donio je Odluku da se Sajam poljoprivrednog zadrugarstva RS svake godine održava u Donjim Agićima u zadrughnom prostoru Poljoprivredne zadruge „Agrojapra“. Tako se ovaj sajam već četvrti put uspješno održava početkom jula, kada se u cijelom svijetu obilježava Međunarodni dan zadruga.

Primjeri širom razvijenog svijeta i Zapadne Evrope ukazuju na to da su zadruge značajan faktor razvoja poljoprivredne i pre-

hrambene proizvodnje, a posljednjih godina izrastao je impozantan broj takozvanih prometnih zadruga koje obavljaju i prodaju gotovih proizvoda. Tako u pojedinim razvijenijim evropskim zemljama zadruge, kroz primarnu poljoprivrednu proizvodnju, preradu i prodaju poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, objedinjuju od 50 do 85 odsto obima ukupne proizvodnje i prometa u ovoj privrednoj grani.

Prema istraživanju Centra za agrarni i ruralni razvoj Poljoprivrednog fakulteta u Banjaluci, na osnovu kojeg je sačinjen Program razvoja poljoprivrednog zadrugarstva u Republici Srpskoj od 2011 do 2016. godine, podaci govore da od 316 zadruga u Republici Srpskoj, njih 104 je aktivno i vrše određenu poslovnu djelatnost, dok je 212 poljoprivrednih zadruga neaktivno, u procesu likvidacije nalazi se 18 zadruga, nad 13 poljoprivrednih zadruga se vodi postupak stečaja. Osim toga, mali broj proizvoda seljačkih gazdinstava prodaje se preko zadruga. Takođe, svega 3,5 odsto gazdinstava prodaje proizvode preko zadruga, a od 200 000 gazdinstava u Republici Srpskoj svega je 7 000 članova – zadrugara ili 3,5 odsto. Veliki broj zadruga posluje sa gubitkom. Iz svega ovog proizilazi zaključak da većina naših zadruga nisu u funkciji unapređenja ekonomije poljoprivrednih domaćinstava i ne zauzimaju značajno mjesto u ukupnoj poljoprivrednoj i prehrambenoj proizvodnji Republike Srpske.

Koje barijere stoje pred našim poljoprivrednim zadrugama? Kako posluju naše zadruge u ovim kriznim vremenima, kako konsolidovati poslovanje zadruga, kako zadruge upravljaju svojom imovinom, u kojoj mjeri su okrenute zadrugarima, kakvo je obrazovanje – znanje zadružnih kadrova i zadrugara? Zašto Zadružni savez nije od veće pomoći u njihovom konsolidovanju, i u usmjeravanju ka izradi proizvodnih zadružnih projekata, privlačenju sredstava za njihovu realizaciju, zalaganju za udruživanje zadruga sličnog proizvodnog programa i njihovog efikasnijeg tržišnog pozicioniranja? Napokon, koje su to poljoprivredne zadruge prave, a koje samo nose to ime na papiru? Sve su ovo pitanja na koje će, nadam se, ponuditi odgovore učesnici okruglog stola koji će se

održati u okviru ovogodišnje zadružne sajamske manifestacije u Donjim Agićima, u zadružnom domu PZ "Agrojapre" na temu: „Poljoprivredno zadrugarstvo Republike Srpske – kako dalje?“ Uvodno izlaganje podnijeće doc. dr Gordana Rokvić, sa Poljoprivrednog fakulteta iz Banjaluke.

Iako je mali broj zadruga, koje se bave preradom finalnih poljoprivrednih proizvoda, hvale je vrijedna njihova poslovna orijentacija. Zapravo, desetak takvih zadruga započelo je pionirski poduhvat kojeg treba podržati, razvijati i širiti. Upravo je Sajam poljoprivrednog zadrugarstva u Donjim Agićima pravo mjesto gdje će proizvodi poljoprivrednih zadruga biti izloženi, a u cilju promocije i afirmacije proizvođačko-prerađivačkog zadrugarstva Republike Srpske. Svoje proizvode kao što su žitarice, voće i povrće, džemovi, hladno cijedena jestiva ulja, pekarski proizvodi od domaćih žitarica, sirevi, program kiselog kupusa, pileći program, voćna vina i rakije, med i proizvodi od meda, rukotvorine od drveta i tkanina, proizvodi rasada, cvijeća i ukrasnog drveća, izložiće zadruge vrijedne pomena. To su „Agrojapra“ – Donji Agići, „Gornji Ribnik“ iz Ribnika, „Matica“ iz Banjaluke, „Sitnica“ – Manjača, „Gradina - Nektar“ – Doboj, „Vip Krajina“ – Laktaši, „Srebrenica“ iz Srebrenice, „Zlatne kapi Potkozarja“ – Gradiška, „Insieme“ – Bratunac, „Tarevci“ – Modriča, „Agropodrinje“ – Zvornik, „Balatunka“ – Bjeljina i „Skugrićanka“ – Modriča. Osim zadruga, na ovom sajmu svoje proizvode izložiće i Udruženje Slow Food Convivium „Potkozarje Podgrmeč“, individualni poljoprivredni proizvođači kao i proizvođači rukotvorina.

Nesumnjivo je da ovakve poljoprivredne zadruge, udruženja i individualne proizvođače kao na primjer porodicu Čulić iz Donjih Rakana, valja podržati. Treba se nadati da će Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Vlade RS, na čelu sa ministrom prof. dr Stevom Mirjanićem, ovakvom zadrugarstvu dati svaku podršku i šansu u cilju veće i kvalitetnije proizvodnje hrane, razvoja seoskog prostora i opšteg napretka kako na mikro tako i na makro planu Republike Srpske.

Jul, 2013.

Kako zapošljavati ljude i izlaziti iz krize

PČELARENJEM DO NOVIH RADNIH MJESTA

Kako što potpunije i efikasnije koristiti raspoložive radne i prirodne resurse u cilju povećanja proizvodnje i kvalitetnijeg života stanovništva, u situaciji svakodnevne krize i nezaposlenosti koja već duže traje, ima odgovor ruralna ekonomija i zadružno preduzetništvo, koje se, nažalost, kod nas nedovoljno uvažava. Realne mogućnosti za veći broj radnih mjesta ne iscrpljuju se samo u proizvodnji i preradi žitarica, mlijeka i mliječnih proizvoda, voća, povrća i slično. Ovom prilikom ukazaćemo na mogućnost stvaranja novih radnih mjesta u pčelarstvu koje učestvuje samo jednim procentom u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji.

Prema podacima Udruženja pčelara Republike Srpske kod nas je registrovano 2000 pčelara koji u prosjeku imaju oko 50 košnica i po košnici proizvodnju meda je od 10 do 20 kg. Tako se u Republici Srpskoj godišnje proizvede oko 2000 tona meda. Med se na veliko u 2013. god. prodavao po cijeni od 7 do 8 KM, a na kućnom pragu od 10 do– 15 KM. S obzirom na relativno mali broj košnica kao i na nisku proizvodnju po košnici od prihoda ovakve proizvodnje, koja ima karakteristike dopunskog zanimanja ili hobija, naši pčelari ne mogu da žive sa svoja dva ili tri člana porodice, te su prinuđeni da rade u drugim firmama neke poslove na crno.

- Naši pčelari mogli bi u potpunosti da se posvete profesionalno samo ovom poslu i da dobro žive od njega - tvrdi Miloš Odžić, predsjednik Udruženja pčelara opštine Novi Grad. - Kada bi postojala povoljna mogućnost da povećamo broj košnica sa 50 na 100 i po košnici podignemo proizvodnju na oko 30 kg meda. Međutim, sada to nije moguće jer pčelari nisu stimulisani za veću

proizvodnju, ne postoje nikakve garancije za otkup meda i drugih pčelinjih proizvoda, nema ni garantovanih cijena, nije obezbeđena zdravstvena zaštita pčela, analize kvaliteta meda veoma su skupe, skupa su i predavanja na kojima bi trebalo da stičemo nova znanja, a subvencije su male. Zato pčelari u ovoj proizvodnji ne mogu da se prijave kao profesionalci jer bi morali sami da plaćaju zdravstveno i penziono osiguranje, i tu se takođe ne mogu uklopiti.

Eto, kada se tako navedu razlozi zašto nešto ne može da se uradi, a izostane pojedinačna i opšta pozitivna energija, čvrsta volja i konkretna preduzimljivost na svim nivoima društva i države, onda nije ni čudo što jedno veliko bogatstvo stoji na dohvat ruke, a ne znamo da ga iskoristimo kao realnu šansu za veliki broj radnih mjesta od sadašnjih potencijalnih dve hiljade do novih mogućih desetak hiljada i to baš u pčelarenju.

U traženju izlaza iz ove situacije, razmatrajući kako je moguće ovaj problem rješavati, i doći do većeg broja održivih radnih mjesta, skrećem pažnju na sljedeće činjenice i prijedloge.

U RS kao i na području cijele BiH postoji više od 3000 biljnih vrsta za ispašu pčela koje omogućavaju odlične uslove za proizvodnju meda visokog kvaliteta, što je prednost u odnosu na druge zemlje. Kontinentalna klima omogućuje proizvodnju meda od kestena, bagrema, lipa i šumskog meda, dok hercegovački predjeli pružaju uslove za posebne vrste meda od vrijeska i kadulje, što je takođe prednost u odnosu na druge zemlje. U cijeloj BiH proizvede se godišnje oko 4000 tona i uveze oko 500 tona meda. Evropska unija godišnje uvozi oko 150 hiljada tona meda. Iako ima ogromnu proizvodnju meda i pčelare koji raspolažu sa po hiljadu i više košnica, Njemačka je najveći uvoznik meda, i uveze oko 100 hiljada tona godišnje. Osim zemalja EU potencijalni kupci su Turska, Saudijska Arabija, Kuvajt, Katar, Ujedinjeni Arapski Emirati, Malezija i druge zemlje. Potencijalni kupci na tržištu BiH su trgovački lanci, bolnice, škole, vrtići, vojne institucije, za robne rezerve, hoteli, restorani, kafei i sl.

Napraviti strategiju proizvodnje i prodaje meda i pčelinjih proizvoda, povećati subvencije, omogućiti povoljna kreditna sredstva za povećanje pčelarske proizvodnje, uvesti garancije za otkup i cijene, omogućiti povoljne uslove za analizu kvaliteta meda, bolju zdravstvenu zaštitu pčela i obrazovanje pčelara - rješenja su koja ne zahtijevaju velika sredstva, a zauzvrat omogućuju veliki pojedinačni i opštedruštveni napredak.

Dragi Žujo, direktor „Agroneretve“, izvozne zadruge poljoprivrednih proizvoda iz Mostara, smatra da je budućnost pčelarstva i njegov razvoj na području cijele BiH moguće realizovati kroz pčelarske zadruge čiji će vlasnici biti pčelari i koji će moći strateški planirati, organizovati i prodavati sve vrste pčelinjih proizvoda prema zahtjevu kupaca i tržišta. Nadgradnja organizovanja su pčelarski kalsteri to jest institucije koje će kontinuirano pomagati i pratiti razvoj pčelarstva na ovim prostorima.

Kada bi se ove realne pretpostavke ostvarile u veoma kratkom roku računice pokazuju da bi jedan pčelar sa 100 košnica i proizvodnjom meda od 3000 kg godišnje uz cijenu od 9 do 10 KM po kilogramu ostvario bi prihod od 27 000 do 30 000 KM godišnje. To znači da bi sadašnjih 2000 registrovanih pčelara u RS godišnje moglo da proizvede šest hiljada tona meda ili ukupan prihod oko 54 miliona KM.

Ako bismo podržali ovu proizvodnju i učinili je održivom, s obzirom na prirodne i ljudske resurse, nije nerealno da već za dvije godine imamo i desetak hiljada pčelara, što bi značilo desetak hiljada novih radnih mjesta, koji bi sa pomenutom proizvodnjom mogli da ostvaruju prihod koji bi omogućavao na svakom pčelinjaku neto platu po 800,00 KM za dva radna mjesta, podmirivanje poreza i doprinosa kao i ostalih ulaganja u pčelinjak. Osim toga, pravi pčelar pored meda mogao bi skoro još toliko da zaradi na ostalim proizvodima kao što su rojevi, matična mliječ, propolis, vosak, med u saću, polen, a jedan manji dio i od pčelinjeg otrova.

Kako u poljoprivredi svaka proizvodnja povlači razvoj drugih pratećih proizvoda, tako bi značajniji porast proizvodnje meda povratno djelovao i na širenje novih radnih mjesta kod proizvođa-

ča pčelarske opreme, košnica i ostalog pribora, satnih osnova i pogača za prihranu pčela, veće korišćenje punionica i pakirnica meda.

Na kraju, ovdje je riječ o medu kao najčudesnijem eliksiru i nezamjenjivoj prirodnoj hrani koja sadrži 181 materiju potrebnu za normalan razvoj i funkcionisanje organizma. Očigledni su izgledi za plasman ovog proizvoda na domaće, a još veći na stranim tržištima. Očigledno je i to da uz mala ulaganja mogu da se ostvare maksimalni efekti. Te efekte moguće je ostvariti boljom organizacijom u korišćenju prirodnih i ljudskih resursa, većom pojedinačnom inicijativom pčelara, udruženja i pčelarskih zadru-ga i odgovarajućom sistemskom podrškom države i njenih institu-cija konkretnim mjerama.

Januar, 2014. godine

Na pčelinjaku Miloša Odžića u Donjim Agićima

**“AGROJAPRA”
U OČIMA JAVNOSTI**

Zadrugari „Agrojapre“ ispratili u penziju osnivača i direktora zadruge Milovana Antonića

IMOVINA VLASNIŠTVO ZADRUGARA I NE MOŽE SE DIJELITI

Za dvanaest godina postojanja Zadruga je svoju djelatnost proširila na 23 podgrmečka sela, a u svom sastavu ima 225 domaćinstava. Zapošljava 30 radnika. Prvu poslovnu godinu završila je sa zadružnom imovinom od 11.000 KM, a do danas je vrijednost zadružne imovine porasla 136 puta i iznosi 1.492.295 KM.

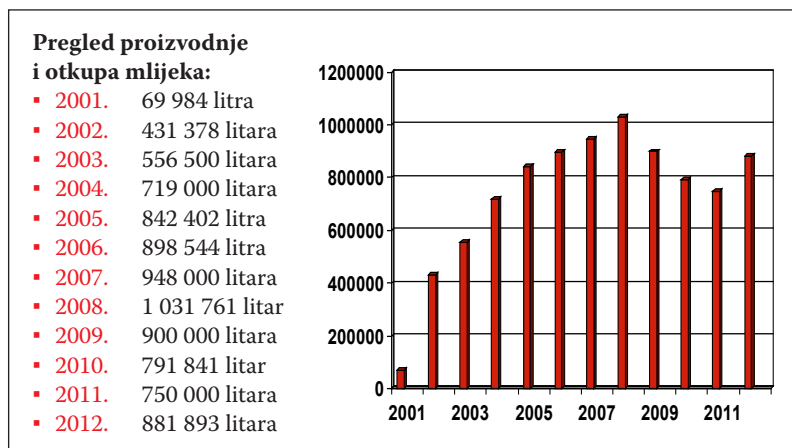
Vidosav Đurđević

Godišnja izborna sjednica zadrugara Poljoprivredne zadruge „Agrojapra“, održana 23. marta ove godine u velikoj sali OŠ „Branko Ćopić“ u Donjim Agićima, razlikovala se od sličnih skupova održanih prethodnih godina. Posle prihvata-

nja izvještaja o poslovanju zadruge u minuloj godini, zadrugari su prihvatili i informaciju da osnivač ove zadruge i dosadašnji direktor, koji je zadružni brod u minuloj deceniji izuzetno uspešno vodio po ustalasalom moru, Milovan Antonić ide u penziju. Ali zadrugari mu nisu dali da tek tako lako ode iz Donjih Agića, imenovali su ga za savjetnika. Za novog direktora zadruge izabrana je agronom Nada Nešković Railić, koja u „Agrojapri” radi više godina i koja je kao zadružni stručnjak stasala uz Milovana Antonića.

Izbornoj skupštini zadrugara „Agrojapre” prisustvovali su predsjednik skupštine opštine Novi Grad Mirko Zgonjanin i potpredsjednik Selim Ekić. Pozdravljajući skupštinu i njene zadrugare, predsjednik Zgonjanin iznio je niz pohvalnih ocjena o dosadašnjem radu Zadruge i njenog direktora Milovana Antonića i u ime opštine Novi Grad zaželio dalji uspješan rad.

Poljoprivredna zadruga „Agrojapra” iz Donjih Agića kod Novog Grada, kako stoji u poslovnom izvještaju koji se čuo na ovom skupu zadrugara, ostvarila je prošle godine prihod od 1.859.502 KM, što je za 20 odsto više u odnosu na minulu godinu. Podnoseći izvještaj o radu „Agrojapre” na redovnoj skupštini zadrugara, dosadašnji direktor Zadruge, Milovan Antonić, rekao je da je od članova „Agrojapre” prošle godine otkupljeno 881.893 litra mlijeka.

„Članovi Zadruga su za mlijeko predato u mljekaru u Kozarskoj Dubici ostvarili prihod od 618.000 KM. Zadruga je prošle godine na domaćem tržištu prodala finalne proizvode vrijednosti 260.611 KM. To je postignuto zahvaljujući tome što je, uz postojeće, pripremila za tržište niz novih proizvoda - razne vrste hljeba i peciva, heljdine mlince, domaće jufke i domaći keks. Zahvaljujući podršci resornog ministarstva Vlade Republike Srpske, prošle godine počela je da radi Pekara „Vodenica”, podignuta u Donjim Agićima. U razvoj Zadruga, tokom 2012. godine, uloženo je 108.720 KM, od čega 93.810 KM za opremu zadružne pekare a za vodovodnu podstanicu 14.910 KM” – rekao je Milovan Antičić.

Dragi Žujo, šef norveškog projekta „Jaren Produktutviklin” u BiH do 2012. godine, istakao je da je, od deset zadruga u Bosni i Hercegovini koje je podržala Vlada Norveške, najbolje rezultate ostvarila „Agrojapra”. Ova zadruga, kako podsjeća Žujo, na samom početku svoga postojanja imala je svoju viziju razvoja i ključne ciljeve od 2000 do 2015. godine. Većina planiranih ciljeva uspješno su ostvareni. On je zatim dodao:

„Zahvaljujući požrtvovanom radu i entuzijazmu”, istakao je Drago Žujo, „i upornom građenju dobrih odnosa među članovima zadruga, ali i sa poslovnim partnerima i međunarodnim organizacijama, dosljedno poštujući zadružna pravila i međunarodne zadružne standarde, zadruga „Agrojapra” pod rukovodstvom Milovana Antonića stekla je veliki ugled u domaćoj i međunarodnoj zadružnoj javnosti”.

Na sjednici koja je imala izborni, ali i oprostajni karakter, u ime prisutnih, zadrugara predsjednik Skupštine zadrugara Hasan Čehić, uručio je osnivaču i direktoru Zadruga Milovanu Antoniću, koji ide u penziju, Plaketu u znak priznanja za izuzetan doprinos u obnovi i razvoju sela, poljoprivrede i zadrugarstva u Podgrmeću u periodu od 2000 - 2012. godine. Članovi Zadruga na Skupštini iznijeli su pohvalne ocjene o radu dosadašnjeg direktora i, zbog velikih zasluga, predložili da bude angažovan u Zadruzi kao savjetnik, uvjereni da će svojim iskustvom doprinijeti njenom

daljem razvoju. Zahvalnicu za svesrdnu pomoć u razvoju zadruge dobio je i Dragi Žujo.

Nije bilo dvoumljenja ni oko izbora novog direktora, nasljednika Milovana Antonića. Novi direktor „Agrojapre” Nada Nešković - Railić, diplomirani inženjer poljoprivrede, zaposlena je u Zadruzi od 2004. godine. Obrazlažući zbog čega je važno što je za novog direktora izabrana Nada Nešković Railić, Milovan Antonić je istakao da se radi o mladom agronomu, koja je u posljednjih četiri godine na dužnosti pomoćnika direktora Zadruga, te da je do sada sve svoje zadatke savjesno i odgovorno obavljala, pored toga posjeduje moralne, karakterne i stručne kvalitete zbog kojih će u budućem radu znati da nastavi uspješno započeto „Agrojaprino” djelo. Zadrugari su jednoglasno i sa aplauzom prihvatili ovaj prijedlog.

Poljoprivredna zadruga „Agrojapra” osnovana je 2000. godine i svoju djelatnost je proširila na 23 podgrmečka sela. Zadruga zapošljava 30 radnika, a u članstvu ima 225 domaćinstava. Prvu poslovnu godinu završila je sa zadružnom imovinom od 11.000 KM, a do danas je njena vrijednost porasla 136 puta i iznosi 1.492.295 KM.

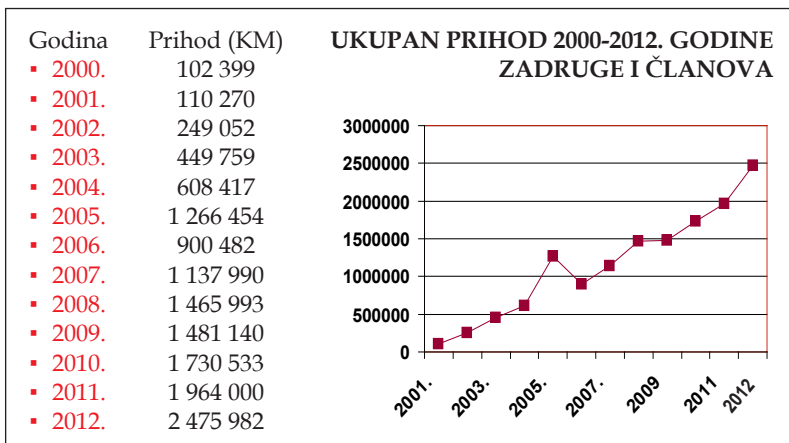
„Ovu imovinu”, istakao je Antonić u svom izvještaju, „ostavljam zavičajju, to jest sadašnjim i budućim generacijama zadrugara, kao trajno zadružno dobro. To je zadružna svojina. Nedjeljiva je i ne može da pripada ni jednom pojedincu niti grupi pojedinaca. Osim toga, u pomenutom periodu pokrenuta je proizvodnja i otkup mlijeka, kod više od 200 domaćinstava koja je povećana za petnaest puta, kao i proizvodnja finalnih zadružnih proizvoda: sušenog voća u pogonu sušare, hladno cijedenih ulja u pogonu uljare i hljeba i peciva u pogonu Pekare „Vodenica”. Zahvaljujući tome, ukupan prihod zadruga u proteklih 12 godina povećan je za 18 puta, a broj zaposlenih porastao sa jednog na trideset. Obnovljen je stočni fond sa više od 250 visoko steonih junica zahvaljujući povoljnim i dugoročnim kreditima zadruga”.

Takođe je, kako je podsjetio Antonić, obnovljena i poljoprivredna mehanizacija, a Zadruga za svaku proljetnu i jesenju sjetvu odobrava mikro kredite za repro materijal. U pomenutom perio-

du osim proizvodnih aktivnosti i rezultata, izgrađen je zadružni Dom sa učionicom za cjeloživotno obrazovanje, biblioteka i etnomuzejska zbirka sa stalnom izložbom o razvoju zadrugarstva u dolini Japre za posljednjih šest decenija. Takođe, pokrenuto je niz drugih društveno-korisnih aktivnosti i manifestacija. Sva ta konkretna iskustva pretočena su u tri knjige čiji je autor Milovan Anđić, a izdavač „Agrojapra”, a u tim knjigama pored sopstvenih naznačena su i neka svjetska zadružna iskustva.

Opšte je mišljenje da „Agrojapra” spada u red najorganizovanijih i najfunkcionalnijih zadruga kako na području RS, odnosno BiH, tako i regiona. Može se očekivati da će Zadruga i u narednom periodu uporno i dosljedno razvijati svoju djelatnost i doprinosti ekonomskom, socijalnom i kulturnom razvoju Podgrmeča, potvrđujući svoj koncept integralnog ruralnog razvoja.

“Naše selo”, april, 2013.

Pismo redakciji revije „Naše selo“

SVE PROZIVATI IMENOM

Pažljivo sam pročitao članak u časopisu „Naše selo“ (maj-juni 2013), čovjeka koji se javlja redovito na vašim stranicama. Čestitam autoru Milovanu Antoniću na konciznoj, ali istovremeno i sveobuhvatnoj analizi postojećeg stanja u zadrugarstvu, agraru uopšte, ali i ukupnom poslovnom okruženju u kojem zadrugarstvo RS egzistira.

U takvom okruženju, gdje se broj parazita zadrugarstva i petljaroša raznih fela namnožio čak i preko granica podnošljivosti, autor je uspio okupiti ekipu kojoj je uzor po jasnoj viziji, znanju, upornosti i fer odnosu, pa je praktično pokazao na primjeru „Agrojapre“ da za zadrugarstvo ima nade, a time i nade za opstanak ljudi na ovim prostorima.

Takav model po Antoniću – kako zaustaviti pražnjenje ruralnog prostora i od njega napraviti mjesto za ugodno življenje, trebalo bi postati veliki uzor za druge dobronamjerne ljude od običnog seljaka u pozitivnom smislu riječi pa do ministra poljoprivrede i predsjednika Vlade RS.

„Agrojapra“ je, zahvaljujući upravo Milovanu Antoniću i timu koji je godinama gradio, postala mjesto u kojem se ima štošta naučiti. To već jeste velika učionica na otvorenom prostoru. Vjerujem da će to još dugo, dugo i ostati.

Svjesni smo da može i mora još bolje, na čemu i sam Antonić danonoćno istrajava, ali držeći se ispravnog kursa koji je zacrtao, to bolje i bolje je vidljivo svakoga dana i na svakom koraku.

A paraziti, neka i dalje rade svoj posao. Kada dokrajče granu na kojoj sjede, ne treba biti mudrac da bismo shvatili kako će i oni proći.

Istovremeno, čestitam Antoniću na britkom peru i hrabrosti da stvari nazove pravim imenom, a vama se zahvaljujem na ustupljenom prostoru, uz želju da ovakve i slične priloge njegujete u „Našem selu“.

Sa posebnim poštovanjem,

Jovan Lekanić, Prijedor, „Naše selo“, jul 2013.

Zorka Sučević¹

PJESMA O VODENICI

Pokraj Japre ima jedno selo
u njemu je lijepo i veselo.
A na Japri vodenica nova,
kao da je postala iz snova.
Te je snove jedan čovjek snio,
vodenicu novu napravio.

Kada dođu topli, ljetni zraci,
tu dolaze studenti i đaci.
Kupaju se, igraju i vesele
i ponovo opet doći žele.
Teče voda, preko brane hući,
tu se nešto dobro i nauči.

Dok se vrbe pokraj rijeke njišu,
male ruke razne pjesme pišu.
Točak leti veselo i hitro,
tu se melje naše razno žito.

Dok slavuji pjevaju na grani,
vodenica zdravo ljude hrani.
A iz šume slušamo glas sove,
to se selo Agićima zove.

¹ Zorka Sučević, rođena je na Agića Brdu, selo Donji Agići 1952. godine u porodici Miloša i Stoje Ostojić. Otac joj je bio građevinski majstor, pa se i Zorka razumije u mnoge majstorske poslove. Zaposlila se u „Agrojapri“, odmah po osnivanju zadruga, gdje je radila kao spremačica, ali i kao pomoćni radnik u zadružnim pogonima, a često je zamjenjivala i mlinara u vodenici. Radeći te poslove stekla je penziju. Prilikom dolaska đачkih ekskurzija pomagala je učiteljicama, čuvala i pazila djecu i pokazivala im put do vodenice, ili do nekog brda na kojima su učiteljice sa djecom izvodile nastavu u prirodi. Svaki posao radila je sa puno entuzijazma i ljubavi, nikad ne gledajući na radno vrijeme. Zadrugu je uvijek doživljava kao svoju drugu kuću. Iako je sada je u penziji, svakodnevno dođe u Zadrugu da nešto pomogne. Zorka je majka osam kćerki, sve su udate i imaju svoje porodice. Stekla je 15 unučadi. Završila je osnovnu školu i bila najbolji đak iz matematike i poznavanja prirode, a pisala je i pjesme. Nedavno jedne besane noći rodila se i ova pjesma o agićkoj vodenici na Japri.

Slavica Kolundzija, profesor razredne nastave
OŠ "Vuk Karadžić" Novi Grad

DOLINO JAPRE, VRAĆAMO TI SE DOGODINE

Da bismo pokazale učenicima koliku moć ima učenje u prirodi i od prirode i ove godine mi, učiteljice četvrtog razreda OŠ "Vuk Karadžić" iz Novog Grada organizovale smo nastavu u prirodi u selu Donji Agići. Ovo selo je najljepše opisao gospodin Milovan Antonić čijom zaslugom već tri godine uzastopno organizujemo nastavu u prirodi, kazavši: "Grmečkim padinama zagrljena, rijekama Sanom i Unom ograničena, okružena blagim proplancima, protkana bistrim izvorima i nemirnim tokovima planinskih potočića, koji se slivaju u čarobnu ljepoticu Japru, smjestila se dolina Japre, čiji je centar živopisno selo Donji Agići".

U tu prirodnu ljepotu krenule su tri učiteljice: Slavica Kolundžija, Biserka Rodić i Branka Kostadinović sa svojih šezdeset dvoje učenika. Znajući kuda idu učenici nisu skidali osmjeh s lica, kada smo krenuli u devet časova ispred škole.

U Donje Agiće smo stigli u devet časova i četrdeset pet minuta, gdje su nas toplo dočekali gospodin Milovan Antičić i radnica zadruge teta Zorka, koja nas je ispratila do Ostojića brda, na kojem smo proveli sledeća dva sata ispunjena planiranim aktivnostima. Na Ostojić brdu smo ponovili pojmove: stojište, vidik i vidikova linija, koje smo naučili u učionici. Zatim smo određivali strane svijeta pomoću sunca i objekata u prirodi. Učenici su sa lakoćom odredili strane svijeta uz pomoć sadržaja iz prirode.

Poslije provjere stečenih teoretskih znanja o orijentaciji u prirodi učenici su posmatrali promjene u prirodi nastale dolaskom

jeseni i svoja zapažanja i opise upisali u sveske. U opisima su istakli ljepotu okoline i iskazali oduševljenje izazvano onim što su vidjeli.

Nakon dva provedena sata na Ostojića brdu zajedno smo krenuli na ručak u restoran „Breza“ koji se nalazi u sklopu ZZ „Agrojapra“. Poslije ukusne domaće hrane, koja nas je osvježila i okrijepila, krenuli smo do poljoprivrednog domaćinstva porodice Davidović, gdje su djeca uživala u obilasku staja sa životinjama, a prisustvovali su i hranjenju domaćih životinja.

Ostale planirane aktivnosti smo obavili kod zadružne vodeni-ce na rijeci Japri. Pošto smo završili u učionici teoretsku obradu mjernih jedinica za dužinu i težinu provjerili smo nivo usvojenosti tih sadržaja na predmetima iz okoline (granama, kamenju). Kada smo završili matematičke sadržaje, učenici su se zaslادili svježim palačinkama, koje su nam poslali iz restorana, pa smo sat vremena uživali u slobodnim aktivnostima, na prelijepoj obali Japre.

Poslije odmora i zabave nastavili smo s planiranim aktivnostima. Na redu je bila „Mala seoska olimpijada“, učenici su se takmičili u starinskim takmičarskim igrama, kao što su: bacanje kamena sa ramena, trkanje u vreći, navlačenje konopca, nošenje jajeta u kašici... U ovim aktivnostima su uživali i pobjednici i poraženi. Dan smo završili likovnim radovima na temu „Ljepote doline Japre“.

U kasnim popodnevним časovima krenuli smo kući sa riječima: “Doviđenja, dolino Japre. Budi nam i dalje tako lijepa i blagodatna, jer vraćamo ti se i slijedeće godine“. Dok smo odlazili djeca su pjesmom iz autobusa pozdravljala dolinu Japre i zahvalila joj na gostoprimstvu. Sutradan smo u školi napravili pano sa učeničkim literarnim i likovnim radovima, kao podsjetnik na nezaboravne događaje i doživljaje sa nastave u prirodi.

Intervju Milovana Antonića, lidera konvivijuma Slow Food „Potkozarje Podgrmeč“ za 2013. godinu radiju Novi Grad

NAŠA LOKALNA HRANA ZA GLOBALNU TRPEZU

- *Naš plan je da sa dva do tri proizvoda učestvujemo na sledećem Internacionalnom festivalu Terra Madre (Majka Zemlja) koji se svake druge godine održava u Torinu i na taj način stvaramo uslove za budući izvoz hrane u Italiju*
- *Mi smo definisali našu viziju u kojoj se kaže da je Slow Food „Potkozarje Podgrmeč“ teritorija na kojoj svi ljudi imaju jednak pristup i uživaju u hrani koja je dobra za njih, dobra za one koji je gaje, i dobra za životnu sredinu cijele zajednice koja prepoznaje, njeguje i promovise svoju prirodnu i kulturnu raznovrsnost*
- *Slow Food kreira alternativne sisteme distribucije koji smanjuju udaljenost između njive i trpeze i približavaju proizvođače suproizvođačima. U vezi s tim osnivač Slow Fooda Karlo Petri ni je rekao: “Su - proizvođač je potrošač koji zna i razumije probleme proizvodnje hrane: kvalitet, ekonomiju i zahtjeve procesa prerade, kulinarske aspekte. To nije tek neko ko troši hranu. To su ljudi koji imaju potrebu da znaju više.”*

Razgovarala Dajana Balaban

Ove godine u Prijedoru je osnovan Konvivijum Slow Food „Potkozarje Podgrmeč“. Osnivači ove zajednice su akademik Marija Knežević, dekan Fakulteta za turizam iz Banjaluke, Snježana Đuričić, profesor italijanskog jezika iz Kozarske Dubice, Prijedorčani - Jovan Lekanić, profesor - turizmolog, Igor Sovilj, akademski slikar, Draško Stanić, predsjednik Udruženja Promotur, Rajko Radivojac, predsjednik opštinskog Udruženja

pčelara i Milovan Antonić, savjetnik za razvoj u Poljoprivrednoj zadruzi "Agrojapra", opština Novi Grad. Na osnivačkoj skupštini za lidera Konvivijuma Slow Food "Potkozarje Podgrmeč" za 2013. godinu izabran je Milovan Antonić, što je bio povod da ga zamolimo za razgovor.

Gospodine Antoniću, možete li nam ukratko reći šta je to Slow Food, čime se bavi i kakva je uloga Konvivijuma "Potkozarje Podgrmeč"?

- Slow Food je međunarodna, eko - gastronomska, neprofitna organizacija, osnovana 1989. godine kao reakcija na Fast Food i brzi način življenja, a sa ciljem promovisanja lokalne održive hrane. Osnivač Slow Fooda je Karlo Petrini, bivši predsjednik Italije. Mrežu Slow Fooda sačinjava preko milion članova - aktivista u 160 zemalja širom svijeta, raspoređenih u 1300 Konvivijuma, zajedno sa još 2000 zajednica hrane, 1000 kuvara, 400 naučnika i 1000 studenata i mladih proizvođača, koji svake druge godine predstavljaju svoje proizvode, učestvujući na internacionalnom festivalu Terra Madre, odnosno Majka Zemlja koji se održava u Torinu. Sa mrežom Slow Food saraduje na stotine škola, bolnica, opština i gradova, zadruga - kooperativa i drugih organizacija.

Konvivijum je dio organizacije Slow Fooda na lokalnom nivou. Konvivijum čine ljudi koji vode računa o tome šta jedu. U cilju promovisanja hrane, koja se proizvodi lokalno, kao i afirmacije njenih proizvođača, Konvivijum organizuje aktivnosti kao što su degustacije, radionice, posjete poljoprivrednim gazdinstvima, radionice o hrani za djecu i prigodne promotivne i prodajne izložbe i sajmove.

U okviru ovogodišnjih programskih aktivnosti novoosnovanog Konvivijuma "Potkozarje Podgrmeč" organizovana je radionica Udruženja građana "Prva pčela" za đake OŠ "Petar Kočić" u Prijedoru uz prezentaciju proizvoda raznih prirodnih vrsta meda. Osim toga, naš Konvivijum je učestvovao na republičkoj smotri zadrugarstva u Donjim Agićima - Četvrtom sajmu zadrugarstva RS, održanom 6. jula 2013. godine, na kojoj su učestvovali proi-

zvodači iz Donjih Agića: Siniša Goronja, promovisao je koziji sir i ostale plodove iz prirode, Draženka Jurić - povrće proizvedeno u svom domaćinstvu, a PZ "Agrojapra" zajedno sa pčelarom Rajkom Radivojcem iz Prijedora promovisali su zajednički proizvod domaće hrane - palačinke od heljde sa medom. Osim toga, Konvivijum "Potkozarje Podgrmeč" učestvovao je na posebnom štandu na sajmu "Zlatne ruke Potkozarja" održanom krajem jula ove godine. Planirano je da do kraja godine, u sklopu obilježavanja Dana Majke Zemlje 10. decembra (međunarodnog dana proslavljanja lokalne hrane) organizujemo nekoliko radionica u obdaništima i školama gradskim čitaonicama u cilju prezentovanja vrijednosti hrane Slow Fooda, sa posebnim akcentom na proizvode "Agrojape" koji spadaju u zdravu hranu, zajednički proizvod: heljdine palačinke sa medom, a pokušaćemo da prezentujemo i neke proizvode na bazi brašna od domaćeg kukuruza samljevenog u vodeni "Agrojape". Naš plan je da sa dva do tri proizvoda učestvujemo na internacionalnom festivalu Terra Madre - Majka Zemlja koji se svake druge godine održava u Torinu i na taj način stvaramo uslove za budući izvoz u Italiju. Članovi našeg Konvivijuma dobili su zadatak da uspostave kontakt i realizujemo dvodnevnu studijsku posjetu Mostaru gdje djeluje zajednica hrane "Okusi Hercegovinu", Trebinju u gdje već postoji Konvivijum Trebinje - Hercegovina čiji je sir iz mješine već zauzeo svoje mjesto na talijanskim trpezama, kao i Konvivijum Goražde - "Požegača plum slatko", čiji su džemovi već zastupljeni u talijanskim prodavnicama zdrave hrane. Profesorica Marija Knežević, dekan Fakulteta za turizam radi na uspostavljanju saradnje sa Univerzitetom za gastronomske studije iz mjesta Bra iz Italije, što će doprinijeti da lakše definišemo naše autohtone proizvode za budući nastup na tržištu.

Idući u susret uključivanju u mrežu aktivista Slow Fooda PZ "Agrojapra" još prije dvije godine se pridružila predstavnicima pomenutih konvivijuma iz Hercegovine i Goražda i zajedno sa njima prezentovala "Agrojaprine" proizvode na balkanskom festivalu Slow Food hrane koji je održan u glavnom gradu Rumunije - Bu-

kureštu. Naše proizvode tom prilikom promovisala je Aleksandra Đurđević, glavni tehnolog zadruge "Agrojapra". Takođe, zahvaljujući saradnji sa Udruženjem "Promotur" u sklopu obilaska jednog broja didaktičkih farmi u Italiji, slične "Agrojaprinoj" Školi u prirodi, ja sam imao priliku prošle godine nakratko da posjetim i internacionalni festival Terra Madre u Torinu koji je na mene ostavio više nego impresivan utisak. Ovaj svjetski Sajam hrane na kojem učestvuje oko 1600 izlagača - proizvođača hrane iz cijelog svijeta u stvari promoviše malu zanatsku proizvodnju kvalitetne hrane i predstavlja alternativu multinacionalnim proizvodnim kompanijama koji su u cilju velikog profita uništi sve zdrave sastojke prehrambenih proizvoda.

Kako biste definisali osnovne vrijednosti i principe za koje se Konvivijum "Potkozarje Podgrmeč" zalaže?

- Osnovne vrijednost i principi utemeljeni su u samoj filozofiji Slow Fooda i njenom praktičnom djelovanju internacionalnih razmjera. Na tim izvorima mi smo definisali našu viziju u kojoj se kaže da je Slow Food "Potkozarje Podgrmeč" teritorija na kojoj svi ljudi imaju jednak pristup i uživaju u hrani koja je dobra za njih, dobra za one koji je gaje, i dobra za životnu sredinu cijele zajednice koja prepoznaje, njeguje i promoviše svoju prirodnu i kulturnu raznovrsnost. Misija našeg Konvivijuma posvećena je provođenju principa **DOBRO, ČISTO I FER** što je u funkciji održivog razvoja lokalne teritorije i djeluje u saradnji sa domaćim i međunarodnim institucijama, organizacijama, udruženjima i pojedincima. Princip **DOBRO** odnosi se na hranu koja je dobrog ukusa i pruža nam užitek dok je jedemo. Princip **ČISTO** podrazumijeva da se tokom proizvodnje poštuje životna sedina, dobrobit životinjskog svijeta i naše zdravlje. Princip **ISPRAVNO - FER** podrazumijeva pristupačne cijene za potrošače i ispravne to jest fer uslove i plate za male proizvođače.

Na kraju, možete li nam objasniti značaj pojma lokalnog i globalnog u Slow Food filozofiji?

- Prije svega, ono što je lokalno proizvedeno ima svjež ukus jer se radi o sezonskim, dozrelim proizvodima koji se razlikuju od proizvoda koji imaju karakteristiku da izdrže prevoz na daljinu. Drugo, to je hrana koja se manje transportuje i manje pakuje manje je i zagađena. Treće, na lokalnom nivou posjedujemo veće znanje i kontrolu nad onim što jedemo i kako je ono proizvedeno. I četvrto, trošenjem lokalnih proizvoda obezbeđujemo opstanak domaćih sorti to jest tradicionalnih sorti i vrsta hrane. Na taj način dajemo doprinos očuvanju i zaštiti lokalnog pejzaža i održivosti kvalitetne hrane. Uostalom, valja napomenuti jednu misao kreatora filozofije internacionalnog Slow Fooda koji kažu da se uživanje u hrani i i odgovornost međusobno ne isključuju kao i to da je jedenje poljoprivredni čin. Slow Food kreira alternativne sisteme distribucije koji smanjuju udaljenost između njive i trpeze i približavaju proizvođače suproizvođačima. U vezi s tim osnivač Slow Fooda Karlo Petrini je rekao: “Su - proizvođač je potrošač koji zna i razumije probleme proizvodnje hrane: kvalitet, ekonomiju i zahtjeve procesa prerade, kulinarske aspekte. To nije tek neko ko troši hranu. To su ljudi koji imaju potrebu da znaju više.”

Sušтина vizije lokalnog i globalnog Slow Food filozofije sastoji se u održivom razvoju i pravu pojedinaca i naroda na suverenost hrane. U jednoj od globalnih aktivnosti u koju spada internacionalni sajam hrane Tera Madre u Torinu već sam govorio. Postoje i drugi sajmovi i sastanci kao na primjer Tera Madre na nivou Balkana, a 2011. godine prvi put je organizovan sajam Tera Madre domorodačkih naroda.

Osim toga nešto bih rekao i o drugim manifestacijama. U okviru Slow Food organizacije djeluje posebna fondacija s ciljem da podrži projekte koji štite svjetsko nasleđe raznovrsnih sorti usjeva, pasmina životinja i tradicija prehrane. Takođe, Slow Food od 1996. godine njeguje Lepezu ukusa s ciljem da pravi katalog hrane kojoj prijete nestanak usljed industrijskog sistema prehrane. Lepeza ukusa danas broji 947 ukusa. Osim konvivijuma na lokalnom nivou organizovano je i 300 projekata širom svijeta u obliku takozvanih prezidijuma - zajednica hrane. To su zapravo projekti

podrške grupama malih proizvođača odabranih proizvoda u okviru Lepeze ukusa. Slow Food širom svijeta organizuje i manifestacije koje pokazuju kvalitetne proizvode, približavaju proizvođače potrošačima i stvaraju prilike za obuke o prehrani i ukusima. Ove manifestacije variraju od “Večera u susjedstvu” do onih koji se organizuju na državnom i međunarodnom nivou. Slow Food slavi uživanja i različitosti koju najbolja hrana svijeta ima da ponudi.

Na kraju, lično mislim da je bilo poželjno i vrijedno pažnje formirati Slow Food Konvivijum “Potkozarje Podgrmeč” i na taj način postati član ove značajne međunarodne organizacije koja zastupa održivu poljoprivredu, uzgoj stoke i ribe i zaštitu hrane. Meni predstavlja zadovoljstvo i čast što imam priliku da učestvujem i dajem doprinos početnim aktivnostima ovog Konvivijuma, kao i to što ove poslove, kao i poslove savjetnika za razvoj u Agrojapri obavljam bez novčane naknade.

Emitovano 10. novembra 2013.

Prof. dr Ramona Franić,
Agronomski fakultet Zagreb

Prikaz knjige Milovana Antonića
„Treći sajam zadrugarstva RS - Okrugli sto 'Efekti
seoskog turizma u razvoju poljoprivrede i uloga zadruga“

DOPRINOS RAZVITKU ZADRUGARSKE PRAKSE

(Biblioteka Dokumenta, Donji Agići, 2013., 218 str.)

Na samom početku 2013. godine, Milovan Antonić, novinar i publicist, objavio je svoju treću knjigu. Autor u ovoj knjizi objedinjuje raznovrsne tekstove iz različitih izvora, stvarajući tako zanimljivu zbirku koja svojom živopisnošću i izravnim dodirima sa stvarnošću čini vrijedan doprinos razvitku zadrugarske prakse, ali i šire. Naime, objedinjujući brojne primjere dobre prakse zadrugarskog poslovanja u korist, ne samo zadru-

ga već i lokalne zajednice, štivo može poslužiti kao dobra podloga izučavanju zadrugarstva i zadrugarskih načela općenito. Autor želi podijeliti korisna iskustva uspješnog poslovanja zadrugara i uputiti čitatelje na uzroke poslovnog uspjeha, ali još više zadovoljstva zadrugara i lokalnog stanovništva, što i navodi kao motiv objavljivanja još jedne knjige. Štoviše, kao dodatni motiv ističe se tema okruglog stola u organizaciji Poljoprivredne zadruge „Agrojapra“ u Donjim Agićima – Seoski turizam u razvoju poljoprivrede – na kojemu su organizatori okupili ključne dionike lokalnog (ruralnog) razvoja, od poljoprivrednika do predstavnika lokalne i regionalne vlasti.

Nakon uvodnih riječi kojima autor odgovara na pitanje „Zašto još jedna knjiga“, sadržaj je strukturiran u šest poglavlja: *Treći sajam zadrugarstva RS 14.07.2012.*, *Učesnici sajma*, *Okrugli sto „Efekti seoskog turizma u razvoju poljoprivrede i uloga zadruga“*, *Bio je to čovjek kakvog ne pamti Japranska dolina*, *Članci Milovana Antonića objavljeni u reviji „Naše selo“ te Knjige, književnici i izložba u zadrudnom domu „Agrojapre“*. Tekst je kroz cijelu knjigu bogato popraćen fotografijama koje svjedoče o stvarnim zbivanjima, bilo u prošlosti zadrugarstva ili nedavnim aktivnostima na koje nas autor upućuje već i samim naslovom knjige. Živopisnosti ovog štiva pridonose i prikladne izreke iz narodne riznice i citati sudionika zadrugarskih susreta, pa čak i jedna pjesma kojom je popraćeno otvaranje Sajma.

Prvo poglavlje knjige *Treći sajam zadrugarstva RS 14.07.2012.*, kroz šest tekstova – pozdrava samih sudionika – autor nas uvodi u motive organiziranja sajma i predstavlja njegove organizatore, naročito Poljoprivrednu zadrugu „Agrojapra“. Kao poseban doprinos sajmu, razvoju zadrugarstva i lokalne zajednice općenito ističe se aktivno sudjelovanje predstavnika vlade, bez čije podrške je teško očekivati bilo kakav gospodarski i društveni rast. S druge strane, autor ističe neizostavnu ulogu i angažman samih proizvođača i zadrugara u osiguravanju stabilnosti na tržištu koju vidi samo uz ponudu visokokvalitetnih proizvoda i zapošljavanje mladih (str. 30).

Sledeće poglavlje *Učesnici sajma* sastoji se od jedanaest članaka u kojima se predstavilo osam zadruga, Zadružni savez Republike Srpske, šest poljoprivrednika sa svojim proizvodima iz obiteljske poljoprivredne proizvodnje i Društvo pčelara, redom primjeri dobre poljoprivredne prakse i njegovanja zadružnih načela u poslovanju. Već na samom početku poglavlja, predstavljajući Poljoprivrednu zadrugu „Agrojapra“, autor ističe elemente poslovnog uspona Zadruga: diversificiranje proizvodnje prema zahtjevima okolnog tržišta i proizvodnju proizvoda s novostvorenom vrijednosti u zaokruženim proizvodnim ciklusima, čime se kontinuirano podiže i standard proizvodnje i životni standard zadrugara. Zadruga razvija modele dopunskih djelatnosti kojima se pridonosi kvaliteti života lokalne zajednice, a naročitu pozornost usmjerava na okupljanje ključnih dionika u tom procesu te širenje informacija i novih spoznaja, ne samo lokalno već i regionalno, pa i izvan granica vlastite države. Ostali primjeri samo potvrđuju kako se pravilnom primjenom zadrugarskih načela i praćenjem suvremenih zahtjeva u poljoprivrednoj proizvodnji i trženju može uspjeti u poslovanju. Zadrugari optimistično govore o svojim planovima za budućnost, utemeljenim na uvođenju novih tehnologija i proizvodnih standarda, korištenju obnovljivih izvora energije, poslovnom povezivanju, intenzivnijem uvođenju modela izravne prodaje svojih proizvoda i širenju tržišta kroz mogućnosti izvoza. Štoviše, doprinos ruralnom razvoju svoje sredine vide kroz revitalizaciju starih zanata i razvoj obrta, čime potiču samozapošljavanje i očuvanje kulturne baštine (primjerice, kroz izložbu i prodaju ručnih radova, umjetničkih djela s motivima i specifičnostima etnoelemenata, poštujući načela multietničnosti i multikulturalnosti).

Treće poglavlje u knjizi ujedno je i ključno: *Okrugli sto „Efekti seoskog turizma u razvoju poljoprivrede i uloga zadruga“*. Uvodne riječi voditelja okruglog stola, domaćina i autora knjige Milovana Antonića, iskristalizirale su jasne teze narednih izlaganja i popratne rasprave: *seoski turizam može pomoći razvoju zadrugarstva, a zadruga pomažu razvoju poljoprivrede i sela* (str. 74). Kroz tri uvodna izlaganja predstavnika banjalučke akademske zajednice iznijeti su jasni zaključci o tome kako u pristupu razvoju seoskog

turizma treba koristiti postojeća europska iskustva i kako se ulaganje u ljude i prirodu višestruko isplati, jer je turizam izravni potrošač poljoprivrednih proizvoda čime potiče razvoj i poljoprivredne proizvodnje i ruralne zajednice. Jednako tako, ustanovljeno je kako su za razvoj seoskog turizma zadrugarstvo i socijalno poduzetništvo vjerojatno najpogodniji oblici organiziranja, unatoč tome što postoje brojni ograničavajući čimbenici u domenu njegovog menadžmenta i marketinga. U raspravi u kojoj je svoj aktivni doprinos dalo trinaestoro izlagača, sudionici iznose svoja iskustva s terena i to iz područja cijele Bosne i Hercegovine i sa svih razina – od proizvođača do predstavnika visoke administracije. Rasprava prodire u srž problematike seoskog turizma, naglašavajući pozitivne strane i mogućnosti koje proizlaze iz prirodnih bogatstava i lokalnih specifičnosti, ali i probleme koji još postoje zbog nedostatka adekvatnog zakonodavnog okvira i financijske podrške ovakvim aktivnostima od strane države i bankarskog sustava. Sudionici u raspravi ne izostavljaju probleme nastale i zbog objektivnih poteškoća, poput, primjerice, zloupotreba u poslovanju pojedinih zadruga ili nepostojanja planova za razvoj seoskog turizma u zadrugarskom poslovanju (str. 133). Zaključno se nude preporuke kojima će se omogućiti osnaživanje uloge zadruga u razvoju ruralnog turizma i obratno, s obzirom na potvrđenu tezu : „Zadruge se smatraju jednim od osnovnih instrumenata ruralnog razvoja, odnosno za najbolji organizacioni oblik poslovnog povezivanja i unapređenja položaja poljoprivrednika u ruralnim područjima.“ (str. 137-138). Koristeći primjer „Agrojapre“, predstavnik Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva u Vladi RS preporučuje vrijednosti na kojima se može temeljiti ruralni razvoj: razbijanje predrasuda, uvođenje novina u poslovanje, korištenje primjera uspješnih „pionira“ („Agrojapre“), sinergiju i uključivanje svih ključnih sudionika po modelu odozdo („bottom-up“) i odozgo („top-down“).

Poseban doprinos zanimljivosti ove knjige daju njezina završna poglavlja. U poglavlju *Bio je to čovjek kakvog ne pamti Japranska dolina*, autor Milovan Antonić još se jednom sa zahvalnošću prisjeća svoga oca Dragana i njegove nezaobilazne uloge u razvoju

japranskog kraja. Ističući njegov entuzijazam, osobnu žrtvu i usmjerenost ideji zadrugarstva, još jednom nas podsjeća na vrijednosti bez kojih nema razvoja sela. Kao i u prethodnom poglavlju, autor koristi osobne osvrtne brojnih žitelja koji se s razlogom mogu sjećati Dragana Antonića i sa zahvalnošću ga spominjati. Oni oživljavaju uspomenu na njega, ne bi li potakli današnji entuzijazam i srčanost u selima. Prisjećaju se njegove uloge i požrtvornosti u izgradnji seoskih putova, škola, mostova, dijeljenju vrijednih savjeta o životu i radu, ali i velikodušnost u situacijama kada je trebalo i financijski pomoći sumještane. Bio je čovjek širokih i plemenitih načela, svjestan da se jedino informiranjem i obrazovanjem stanovnika može pokrenuti gospodarski razvoj, stoga čitamo kako je vodio poljoprivrednike u razvijenije krajeve da vide kako mogu živjeti bolje, a i vlastitim je radom bio uzor u razvoju poljoprivrede i, štoviše, poduzetništva na selu.

Da je bio vizionar, čitamo iz članaka objavljenih davnih dana u „Zadrugaru“ i „Oslobođenju“, kao i iz stenograma s kongresa SSRN BiH iz 1966. godine. On jasno uočava slabosti zbog kojih zadruge ne posluju uvijek uspješno, ali i dalje je uvjeren kako je selo „životno vezano uz zadrugu“ (str. 166), a još 1974. godine govori o mogućnostima za razvoj seoskog turizma u dolini Japre i uloži ondašnje zadruge „Agići“ u tom projektu budućnosti.

Sledeće poglavlje donosi nam nekoliko članaka Milovana Antonića objavljenih u Reviji „Naše selo“. Autor u njima nudi neka rješenja za rasterećenje poslovanja poljoprivrednih zadruga putem kreiranja odgovarajućeg zakonodavstva i usvajanja visokih standarda poslovanja s ciljem, ne samo zadovoljavajućih poslovnih rezultata (na primjeru proizvodnje mlijeka, str. 185-191) već i općenito društveno-odgovornog poslovanja s posebnim ciljem da selo bude vitalni čimbenik ekonomskog i društvenog razvoja.

Na samom kraju, u poglavlju *Knjige, književnici i izložba u Zadružnom domu „Agrojapre“*, autor nas upozna s najnovijim aktivnostima zadruge „Agrojapra“, koja proširuje i jača svoju društvenu ulogu, okupljajući ljude u biblioteci, nudeći dodatne obrazovne programe u učionici za cjeloživotno učenje u Zadružnom domu, čuvajući etno-bлаго i dijeleći dobre ideje postavljanjem

izložbi, izdavačkom djelatnošću i književnim večerima. Iako se čini da je učinjeno sve što se moglo, autor ne gubi entuzijizam i posvećuje se sljedećoj ideji: Čopićevom književnom selu, vjerujući kako bi realizacija te ideje kroz turističke dolaske pridonijela samom kraju, ali bi istovremeno to „bio živi spomenik narodu Podgrmeča obilježen... prekrasnim umjetničkim sadržajima Čopićevog djela“ (str. 215).

Čitanjem tekstova u ovoj knjizi, ne možemo se oteti dojmu kako smo i osobno sudjelovali u zbivanjima o kojima piše autor. Upravo tu uvjerljivost ocjenjujemo kao najveći doprinos zadrugarstvoj literaturi kojoj uvijek treba valjanih praktičnih primjera da bi se zadrugarstvo razvijalo. Knjiga nudi uvid u prošlost i budućnost, u prednosti i prilike, ali i realna ograničenja i prijetnje razvoju zadrugarstva i, konkretno, razvoju seoskog turizma kroz zadrugarstvo. S obzirom na primjere dobre prakse, a posebno na činjenicu da se autor ne zadržava na problemima, nego nudi brojne opcije kojima se problemi mogu nadvladati, preporučeno je štivo za same proizvođače i poljoprivredne stručnjake, ali će vrlo dobro poslužiti i kao dopunska literatura za škole, pa čak i u visokom obrazovanju gdje god se izučava zadrugarstvo kao ekonomski i društveni fenomen.

Elena Albergo¹

OČI U OČI S BALKANOM: TAKO BLIZU, A TAKO NEPOZNAT

- *Grupa studenata iz italijanskog grada Trenta u okviru projekta Organizacije “Putovati Balkanom” krajem septembra 2013. godine boravila u Bosni i Hercegovini, regiji za koju su ih jedino vezale predrasude i opšta mjesta, a tamo su zatekli nevjerovatna kulturna bogatstva i ljepote prirode, ali i važne tragove zajedničke evropske istorije*
- *Prilikom boravka u Prijedoru – gradu koji godinama saraduje sa Trentinom - u sigurnim rukama lokalnog partnera Udruženja Promotur putnici su se osjećali kao kod svoje kuće*

¹ Elena Albergo je kulturološki vodič italijanske Organizacije “Putovati Balkanom”, koja je od 22. do 28. septembra 2013. godine na putu po Balkanu predvodila grupu od 25 studenata iz cijele Italije koji na fakultetima u Trentu studiraju međunarodno pravo, pravo, književnost, istoriju, umjetnosti, filozofiju i ekonomiju. Studenti su, pored ostalih mjesta, boravili i u Prijedoru i Donjim Agićima.

- *Italijanski studenti bili su gosti Zadruge "Agrojapra" u Donjim Agićima, a studentkinja Kjara Fuzari zapisala je u dnevniku putovanja: "Tokom kasnog poslijepodneva, prije nego što ćemo probati još jednu večeru s tradicionalnim jelima ovoga kraja, krećemo prema jednoj od najvažnijih poljoprivrednih zadruga u Bosni, "Agrojapri", svijetlom primjeru koji pokazuje kako druga može biti neobičan model privrednog, društvenog i kulturnog razvoja najproblematičnijih i najzapostavljenijih ruralnih krajeva zemlje"*

Putovanje znači prije svega kretanje kroz nas same: ne možemo biti spremni da upoznamo drugog prije nego što ne pokušamo da upoznamo sami sebe, ako treba i po cijenu dovođenja u pitanje i svojih ideja, unaprijed formiranih mišljenja i predrasuda – pa i vlastitih navika.

Putovati - znači biti spreman za neprestano razbijanje vlastite predstave o drugom kako bismo je, prije i tokom putovanja i po njegovom završetku, nanovo sastavili

Putovati znači imati mogućnost oslobađanja vlastitih misli i stvaranje prilika zasnivanja odnosa s drugima koji ne diktiraju konfliktne logike i logike uticaja.

Sve ostalo ne znači putovati, već je to tek čin premještanja s jednog mjesta na drugo, kada se u središtu ne nalazi drugi, već smo mi sami i naša želja da se nametnemo više kao konzumenti nego kao putnici.

Sve to što s jedne strane može da zvuči poetično, a sa druge banalno u stvari je veoma važno, ukoliko zamislimo da se izbor utisaka i upečatljivih detalja, koje tokom putovanja pravi svako od nas, odražava na druge i na ostatak svijeta.

Putovati, u pravom smislu, ipak je izvodljivo, zahvaljujući i sve izraženijoj kritičkoj pažnji u turizmu, iz čega je proisteklo ono što definišemo kao odgovorni turizam: etičko i svjesno putovanje prema zemljama-odredištima, narodima, prirodi, sa osjećanjem poštovanja i otvorenosti. Putovanje u kojem činimo izbor da ne aminuje-

mo uništavanje i iskorišćavanje, već da postanemo nosioci univerzalnih principa, poput jednakosti, održivosti i tolerancije.

U tom svijetlu se u potpunosti ogleda Udruženje “Putovati Balkanom” koje se zalaže za promovisanje turizma u onim predjelima koji se mogu definisati kao Međuevropa², uz pokušaje razbijanja stereotipa koje o njoj imamo.

Udruženje “Putovati Balkanom”, zasnovano na posebnom programu posvećenom razvoju odgovornog turizma u Jugoistočnoj Evropi, nastalo je 2002. godine na inicijativu više udruženja iz Trentina, Udruženja Program Prijedor i Udruženja Tremembè.

² Prim. prev. Terminom “Međuevropa” ili “Srednja Evropa” (it. Europa di mezzo) ovdje se misli na Balkan, ne samo kao istok Evrope već kao njeno središte. Geografski, Balkan jeste „između”, posmatrajući Evropu kao kontinent koji se prostire od Urala do Atlantskog okeana, a istorijski i kulturološki može se posmatrati kao mjesto susreta istoka i zapada. Stoga, i neizostavno u kreiranju politika Evropske unije.

Projekat, koji je nastao na već ostvarenoj saradnji lokalnih zajednica i udruženja iz Trentina i različitih krajeva Međuevropske, imao je, a i dalje ima cilj da približi regiju za koju su jedino vezane predrasude i opšta mjesta, dok u stvarnosti tamo nailazimo na nevjerovatna kulturna bogatstva i ljepote prirode, ali i važne tragove zajedničke evropske historije.

U decembru 2008. godine, u sedmoj godini postojanja, Udruženje "Putovati Balkanom", u cilju daljeg razvoja i složenih aktivnosti, postalo je samostalan pravni subjekt, formiran kao udruženje za društvenu promociju.

Udruženje koje je postalo veoma prisutno na teritoriji Trentina, trudi se da razmjenjuje ideje sa ostalim akterima i da i podržava formalne i neformalne grupe zainteresovane za ovaj projekat.

To je slučaj s Pokretom *Punto Europa* iz Trenta (Movimento Punto Europa), udruženjem koje većinom čine mladi, koji uglavnom kroz prizmu Evropske unije rade na promociji aktivnog građanskog društva.

To je pokret koji svoj cilj želi da ostvari obučavanjem i razmjenom iskustava, a kao jednu od metoda svoga rada koristi putovanja kako bi se stvarnost, gledana svojim očima, doživljavala i upoznavala izbliza. Od osnivanja pa sve do danas, Pokret je organizovao niz putovanja, kako za svoje članove tako i za studente, a među odredištima posebno mjesto zauzima Brisel i posjete glavnim institucijama Evropske unije.

S druge strane u glavama mladih, koji učestvuju u projektu "Izgradnja Evrope od tvoraca do mladih stvaralaca Evrope" (Cantiere d'Europa: dai padri fondatori ai giovani costruttori d'Europa), ideja putovanja na Istok poprima svoj oblik. Taj program pruža mogućnost približavanja u procesu integracija između drugih naroda i evropskih zemalja, gdje se istinski putuje u sopstvenu prošlost, i gdje se osluškuje budućnost. Posjećuju se ne samo evropske institucije, već i domovi njihovih osnivača, kao što su De Gasperi, Adenauer i Šuman (Schuman), gdje ponovno razmišljanje o njihovim idejama navodi putnike da promišljaju o samom smislu Evrope.

Kakvo značenje danas imaju Evropa, Evropska unija, integracija novih zemalja u njen sastav i na koji način se u sav taj diskurs uklapa Balkan?

Takva pitanja podstiču želju za otkrivanjem regije koja je tu blizu, a koja je istovremeno malo poznata. Zbog toga je nastao projekat pod nazivom “Granice Evrope” (*Frontiere d’Europa*): put prema političkim, istorijskim, društvenim i institucionalnim granicama Evrope u potrazi za sopstvenim evropskim identitetom.

Program *Frontiere d’Europa* može da predstavlja istinsko prelaženje regionalnih granica, što za svoj glavni cilj ima prepoznavanje ne samo onoga što udaljava, nego i onoga što povezuje ljude sa obe strane granice. Time bismo uočavali ne preciznosti formalnih granica, već postepeno prelijevanje i ukrštanje sličnih i različitih kultura.

Projekat zasnovan na razmišljanju da je važno obrazovati se da bi se putovalo, izdijeljen je na nekoliko edukativnih dijelova koji su okončani putovanjem organizovanim od 22. do 28. septembra 2013. godine, za 25 mladih ljudi, uzrasta od 20 do 29 godina.

Etape putovanja bile su sljedeće: Stara Gorica (Gorizia), Nova Gorica, Trst, Zagreb, Prijedor i Sarajevo.

Tokom dvodnevno boravka u Prijedoru – gradu koji je, zahvaljujući brojnim projektima saradnje, godinama povezan sa Trentinom – putnici su imali mogućnost da se doslovno osjećaju kao kod svoje kuće, u sigurnim rukama lokalnog partnera Udruženja Promotur.

Gostoprimstvo koje im je priređeno u kućama žena - članica Udruženja Promotur, večera i tradicionalne narodne igre ovoga kraja u organizaciji folklorne grupe “Osman Džafić”, susret s lokalnim udruženjem volontera “Čisto srce”, s Agencijom lokalne demokratije, posjeta Nacionalnom parku Kozara, jednoj destileriji rakije i poljoprivrednoj zadruzi pružili su mogućnost da 25 putnika, za samo dva dana, intenzivno dožive složen presjek današnjeg stanja Bosne i Hercegovine.

Tokom probe tradicionalnih jela, zabave, upoznavanja sa lokalnim vršnjacima, smjenjivali su se razgovori, onda i promišlja-

nje o stečenom iskustvu, što nam je pomoglo da što bolje shvatimo smisao tog dijela našeg putovanja na istok.

Posjeta Zadruzi "Agrojapra" u Donjim Agićima, u okolini Prijedora, bilo je značajno odredište na našem putovanju upoznavanja Bosne i Hercegovine.

Ne treba previdjeti ni činjenicu da se, u najvećem broju slučajeva, predstave pojedinca koji se prvi put približava zemljama bivše Jugoslavije vezuju ne samo za celovitu predstavu te regije, već je tu i iskrivljena slika u potpunosti ispunjena ratnom tematikom i etničkim čišćenjima. Pitanja koja se čuju tom prilikom uglavnom su ista: kako je počeo rat, koje su oni nacije, kako su živjeli prije rata, itd...?

Iako je rat okončan skoro prije dvadeset godina i dalje postoji snažno interesovanje za to vrijeme, kao da je Bosna i Hercegovina ostala i dalje ista, ona od ranije, a ne država koju čine ljudi koji pokušavaju, usprkos svim teškoćama, da stvore za sebe neki bolji život.

Krivca za ovakve i slične predstave o ovoj regiji valja prevashodno tražiti u našim sredstvima informisanja, koja se, dok govore o zemljama bivše Jugoslavije, a posebno BiH i Srbiji, gotovo uvijek pozivaju na nacionalizme i ratove, kao da tamo ne postoji skoro ništa drugo.

Naravno, da bismo bili pažljivi i savjesni putnici, važno je da upoznamo i prošlost ove regije, kako bismo shvatili i njenu sadašnjost, ali je daleko bitnije da se upoznamo sa stanjem u kojem se regija danas nalazi, kako bismo se vratili kući, oslobođeni stereotipa, s drugačijim predstavama.

Kao što sam prethodno napisala, u stvari posjeta “Agrojapri” je zbog toga bila važna, jer nam je pružila mogućnost da se vratimo kući noseći sa sobom jedan dio drugačije BiH.

U dnevniku putovanja, koji su vodili studenti, Kjara Fuzari (Chiara Fusari) piše:

Tokom kasnog poslijepodneva, prije nego što ćemo probati još jednu večeru s tradicionalnim jelima ovoga kraja, krećemo prema jednoj od najvažnijih poljoprivrednih zadruga u Bosni, “Agrojapri”, svijetlom primjeru koji pokazuje kako zadruga može biti neobičan model privrednog, društvenog i kulturnog razvoja najproblematičnijih i najzapostavljenijih ruralnih krajeva zemlje. Zaokružujemo posjetu mjestima proizvodnje zadržanih proizvoda (brašno, mlijeko, bundevino ulje itd.) uz zanimljiv dijalog u prijatnoj zadržanoj biblioteci, dosanjanom snu predsjednika zadruge, čije knjige stoje kao postojan simbol važnosti kulture kao osnove stvarne obnove sela.

Direktor Milovan Antić otpratio je našu grupu u obilazak obnovljene vodenice, pogona u kojima se pravi ulje, u etnografskog muzeja i, na koncu, čitaonice biblioteke koja će uskoro biti otvorena i za građane, gdje se ukazala prava prilika za razmjenu iskustava i pitanja posjetilaca. Poslijepodne se završilo u zadržanom restoranu uz večeru – banalno je to i napisati – predobrih tradicionalnih jela kao što su kajmak i uštipci.

Susret sa zadržanom “Agrojapra” bio je zanimljiv ne samo zbog toga što su se studenti mogli uvjeriti ne samo da je ovo veoma dobar primjer poljoprivredne proizvodnje, već i zbog njegove edukativne

i i saznavne funkcije. U Italiji, na primjer, ne proizvodimo ni ulje ni brašno od sjemena bundeve, što bi u budućnosti, posebno zbog njenih blagotvornih učinaka na zdravlje čovjeka, moglo da zainteresuje naše tržište bioloških prehrambenih proizvoda.

Razmjena iskustava, aktivno građansko društvo, saradnja i prijateljstvo često se rađaju iz sitnih stvari, ko zna, možda upravo i iz sjemena... bundeve.³

U Torinu, 2. decembra 2013. godine

Prevela Snježana Đuričić

³ Prim. prev. "Seme" je metafora sna kao sjemena koje se može uzgajati dok je "zucca" i šaljiv termin za glavu pa, shodno tome, „da un seme di zucca”, kao igra riječi, mogla bi da se prevede i kao „iz klica razmišljanja”. Bukvalan prevod je zadržan zbog odnosa s konkretnim sjemenom bundeve pomenutim u ranijem paragrafu.

PREDSTAVLJENA ZDRAVA HRANA

Prezentacijom zdrave hrane Poljoprivredne zadruge „Agrojapra“ iz Donjih Agića, u Prijedoru je 10. decembra obilježen Međunarodni dan lokalne hrane, čiji domaćin je bila Narodna biblioteka „Ćirilo i Metodije“ Prijedor.

Direktor biblioteke prof. Mara Ećim izjavila je da večerašnji događaj naziva „Kad je hljeba i tuga je lakša“, potvrđuje da se u ovoj ustanovi ne moraju promovisati samo knjige nego ima mjesta i za ljude koji žele saznati iz prve ruke ko i kako proizvodi zdravu hranu.

Uz mogućnost degustacije svih „Agrojaprinih“ proizvoda, tehnolozi u zadrugi Aleksandra Đurđević i Dragana Vinčić upravo su detaljno govorile o tome kako se u „Agrojapri“ proizvodi zdrava hrana kao i o prirodnim sastojcima i zdravim svojstvima „Agrojaprinih“ prehrambenih proizvoda.

„Pravimo više vrsta pšeniničnih miješanih hljebova od brašna hljede, raži i domaćeg kukuruza, bijelih ljebova, integralnog peciva i slatkog programa. Pored pekarskih imamo i druge proizvode od hladno cijedenih ulja, preko suvog voća i sjemenki do više vrsta integralnog brašna“, navela je Nada Nešković – Railić, novi direktor „Agrojapre“.

Jedan od osnivača zadruge, savjetnik za razvoj i lider Konvivijuma Slow Food „Potkozarje Podgrmeč“ rekao je da je cilj da se uključimo u međunarodni pokret Slow Food, koji je nastao kao alternativa brzom životu, brzom hrani i instant društvu.

„Osnovna vrijednost pokreta je što promovise zanatsku proizvodnju zdrave hrane kao i osnovne principe – dobro, čisto i fer. Uravo u ove vrijednosti i principe potpuno se uklapa naš proizvodni program, vizija i razvojni planovi“, naveo je Antičić.

Predstavnici Konvivijuma su povodom 10. decembra – Međunarodnog dana lokalne hrane, održali radionicu u osnovnoj školi „Jovan Cvijić“ u Brezičanima o značaju pčelarstva i pčelinjih proizvoda. Međunarodni dan lokalne hrane obilježava se od 2009. godine s ciljem senzibilisanja javnosti na lokalnu tradiciju proizvodnje hrane i principe Slow Fooda.

Vidosav Đurđević, decembar 2013. g

/ opširniji izvještaj sa ove prezentacije objavile su televizije: RTRS, BN i TV Prijedor, Novinska agencija Srna, Revija „Naše selo“, Kozarski vijesnik, Radio Prijedor, Radio Novi Grad i dr. /

PZ
"Agroijapra"
iz Donjih Agića,
Kod Novog Grada,
odličan primjer
efikasnog
zadružnog
organizovanja

Zadruga oživjela poljoprivredu u Podgrmeču

Poljoprivredna
proizvode otpužuju,
pretrauju i plastiraju
na tržište

Ostvareni ciljevi:
Zadrugu su
2000. godine
osnovala 64
poljoprivrednika,
koji su tada
usvojili Strategiju
razvoja za
15 godina

Dražen SLADKOJEVIĆ

Originalni i funkcionalni

U priru koji je Mikšević Antunović, direktor PZ "Agroijapra", u priru uputio Aleksandar Ostajec, običan Poljoprivrednik iz Bližnjeg, navodno je da "Agroijapra" spada u red uspješnih i funkcionalnih za druge kao u RS i BiH, tako u regionu.

"Zbog toga zaslužuje te su pažnju i podršku relevantnih institucija u RS i BiH i domaćih i strane poduzetnika, posebno "poduzetnik", navodno je Ostajec, nakon što su Poljoprivrednici iz Bližnjeg, zajedno sa priru, osvojili Strategiju razvoja i uspjeha sa njimim djelovanjem.

FOTO A. ČAVIĆ

Agroijapra u Podgrmeču
osvojila je više tržišta

BILJEŠKA O AUTORU

Novom, četvrtom knjigom “Stasalo novo zadrugarstvo” zadrugni pregalac, novinar i publicista Milovan Antić zaokružio je dugogodišnji životni ciklus u čijem je središtu bila Poljoprivredna zadruga “Agrojapra” iz Donjih Agića u Podgrmeču, koju zovu i “Podgrmečkim čudom”. “Agrojapra” je osnovana po Antonićevoj zamisli 2000. godine na prostoru koji je pretihodni rat opustošio. On ju je svojom rukom vodio, a u tome su mu pomogli saradnici koje je on odabrao, ali i darodavci iz nekih prijateljskih zemalja. U proteklih trinaest godina u Podgrmeču je stasala jedna je od najboljih poljoprivrednih zadruga ne samo u Republici Srpskoj nego i u regionu. Zadruga, koja zapošljava tridesetak ljudi, prerađuje u sopstvenim pogonima ono što na svojim imanjima proizvedu seljaci zadrugari iz dvadesetak podgrmečkih sela. Osim toga, u tom periodu organizovala je proizvodnju i otakup mlijeka kod oko 200 članova. Tokom tih godina, kroz saradnju sa zadrugom veliki broj poljoprivrenih domaćinstava je ojačao, a zadrugna imovina uvećana je 136 puta.

Kroz kakva su sve iskušenja prolazili zadrugari "Agrojapre", šta se sve događalo u burnom životu i razvoju ove zadruge, ali i razvoju zadružne ideje i zadružne prakse u Republici Srpskoj pa i Bosni i Hercegovini svedoči nam pet knjiga koje je Antić za to vreme pripremio. O počecima obnavljanja zadrugarstva u Podgrmeću, o prvim zadružnim iskustvima, svedoči Antićeva knjiga „Agrojapra zadružni putokaz u Podgrmeću“, (2007) u izdanju Književne zajednice „Vasa Pelagić“ u Banjoj Luci. Promišljanja o selu, poljoprivredi i zadrugarstvu, kao i razmišljanja i iskustva ljudi sa kojima je saradivao, sadržana su među koricama sledećih Antićevih knjiga „Zadrugarstvo ima nade“ (2010), „Zadrugarstvo i zdrava hrana“ (2012) i "Treći sajam zadrugarstva RS, Okrugli sto 'Efekti seoskog turizma u razvoju poljoprivrede i uloga zadrugara" (2013) i ova najnovija knjiga "Stasalo novo zadrugarstvo". Ove četiri knjige pojavile su se u izdanju Književne zajednice „Vasa Pelagić“, uz svesrdnu podršku Ministarstva poljoprivrede Vlade Republike Srpske.

Antić je rođen 1949. godine u Donjim Agićima. Osnovnu školu završio je u Donjim Agićima, a Gimnaziju pedagoškog smjera u Zagrebu. Studirao je sociologiju i filozofiju na Zagrebačkom sveučilištu i Beogradskom univerzitetu. Veći dio radnog vijeka proveo je kao novinar, prvo kao urednik u Radio Bosanskom Novom, a zatim u listu Industrije mašina i traktora u Beogradu. Od 1971 do 2000. godine objavljivao je tekstove u najuglednijim novinama, časopisima i zbornicima radova u Sarajevu, Beogradu i Banja Luci. Uglavnom je pisao, i piše, analitičke članke i komentare o društvenim promjenama, problemima i mogućim rješenjima razvoja sela i poljoprivrede. Kada bi bio sačinjen spisak njegovih članaka, sadržao bi više stotina bibliografskih jedinica. Nekoliko godina poslije rata vratio se u zavičaj, gde je na ruševinama nekadašnje Zemljoradničke zadruge „Agići“ koju je decenijama uspješno vodio njegov otac Dragan, u novim društvenim okolnostima i novom političkom sistemu osmislio novi vid zadružnog života i uspješno ga sproveo u djelo.

U vremenu od 2000 do 2012. godine u cilju obnove mliječnog govedarstva i veće proizvodnje sirovog mlijeka Antić je obezbe-

dio veoma povoljne kredite za nabavku rasnih visoko steonih junica i za obnovu poljoprivredne mehanizacije, koje je koristilo više od 200 članova zadruge. Zatim, on je sa svojim zadrugarima izgradio nekoliko zadružnih malih proizvodno-prerađivačkih pogona: pogon za prerađu hladno cijedenih jestivih ulja, sušaru i hladnjaču za voće, vodenicu za proizvodnju integralnog brašna, pekaru za pečenje hljeba i peciva, poljoprivrednu apoteku, benzinsku pumpu i nekoliko prodavnica mješovite robe. Kupljen je i kadrovski stan za agronoma. Mislilo se i na kulturni život zadrugara: u potpuno preuređenom zadružnom domu otvorena je biblioteka, učionica za cjeloživotno učenje i zadružni muzej. Svi ovi pogoni i zadružni dom sa bibliotekom, čitaonicom i muzejem postali su i ostali opšte zadružno dobro namijenjeno svim zadrugarima, članovima kolektiva i ostalim poljoprivrednim domaćinstvima doline Japre. U periodu od marta 2000. do marta 2013. godine, pod njegovim rukovodstvom, Zadruga je redovno isplaćivala plate, doprinose i poreze, a iza sebe nije ostavio bilo kakav dug po osnovu kreditnih zaduženja.

Nije se Antonić štedeo samo za rad u „Agrojapri“ nego je svoj radni elan i zavidno zadružno iskustvo delio sa svima onima koje je interesovalo zadrugarstvo. Pokrenuo je i realizovao održavanje Sajma zadrugarstva Republike Srpske koji je u Donjim Agićima prerastao u stalnu manifestaciju, Agrojaprinu Školu u prirodi u kojoj se kroz jednodnevne ekskurzije realizuje praktična nastava za đake i studente, kao i niz drugih društvenokorisnih aktivnosti razvoja sela u dolini Japre i Podgrmeču. Od 1. maja 2013. godine je u penziji.

Član je Savjeta za poljoprivredu i prehrambenu industriju Privredne komore regije Banja Luka, jedan od osnivača, i prvi lider - za 2013. godinu - Konvivijuma „Potkozarje Podgrmeč“ koji djeluje u okviru međunarodnog pokreta Slow Food, savjetnik je za razvoj Poljoprivredne zadruge „Agrojapra“ i piše komentare o poljoprivrednom zadrugarstvu za republičku reviju „Naše selo“. Ove dužnosti i poslove obavlja kao volonter – bez novčane naknade.

Milovan Antonić
STASALO NOVO ZADRUGARSTVO
Okrugli sto „Poljoprivredno zadrugarstvo RS – kako dalje?“

Izdavač
Književna zajednica „Vasa Pelagić“

Za izdavača
Miladin Berić

Štampa
Art-print, Banjaluka

Za štampariju
Milan Stijak

Tiraž
300 primjeraka

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

334.732:631.115.8(497.6)(082)

САЈАМ пољопривредног задругарства Републике Српске (4 ; 2013 ;
Доњи Агићи)

Stasalo novo zadrugarstvo / Okrugli sto "Poljoprivredno
zadrugarstvo RS - kako dalje?"; [Milovan Antonić, Jovo Bajić ;
fotografije Branislav Vlasenko ... [et al.]]. - Banja Luka : Književna
zajednica "Vaso Pelagić" : Art print, 2014 (Banja Luka : Art print). - 162
str. : ilustr. ; 21 cm. - (Biblioteka Dokumenta ; 4)

Тираж 300.

ISBN 978-99955-90-49-9 (Art print)

1. Округли сто "Пољопривредно задругарство РС - како даље?"
(Доњи Агићи ; 2013)

COBISS.RS-ID 4151832